

MO

Samenlevingsopbouw

Themanummer

platteland

Hogeschool van Amsterdam
Mediatheek Wibautstraat

*Bert Middel gaat in op betekenis en maatschappelijke implicatie van 'sociale uitsluiting', de bestrijding hiervan via **sociale inclusie** en de rol die het opbouwwerk daarbij kan spelen*

*Interview met Herman Wijffels over een **nieuwe samenlevingsopbouw**, waarin een model van verbindingen tussen individuen centraal staat*

4. *Boekbespreking; Samenlevingsopbouw, uitsluiting en isolement, Bert Middel*
Aan de hand van enkele recent verschenen publicaties gaat Bert Middel in op de betekenis en sociale implicatie van 'sociale uitsluiting'; op de bestrijding daarvan via sociale inclusie en wat hierbij de betekenis van het opbouwwerk kan zijn.
11. *Column; Ondersteuning van bewoners, een kerntaak van de gemeente, Kor Kegel*
12. *Op zoek naar moderne buurtromantiek, Karina Meerman*
Nog steeds willen mensen wonen in een prettige buurt. Het boek 'Een prettige buurt, internet als gereedschap' laat zien hoe internet daaraan kan bijdragen.
15. *Subsidieregeling vastgesteld (diensten bij wonen en zorg), en; Ondersteunen cliëntgerichte initiatieven*
16. *Cartoon, Marnix Rueb*
18. *Participeren vanuit je eigen identiteit, over het bereik van allochtone vrouwen, N. A. Mohamed*
Op basis van haar werk met allochtone (Marokkaanse en Turkse laagopgeleide en vluchtelingen-)vrouwen gaat N.A. Mohamed in op het organiseren van activiteiten om de participatie van beide groepen te bevorderen.
21. *De kunst van het combineren*
22. *Interview: Naar een nieuwe samenlevingsopbouw, Fenny Gerrits*
SER-voorzitter Herman Wijffels ontvouwt in dit interview zijn standpunten over het huidige paradigma van organisatieprincipes en wat er aan verbeterd kan (en zal) worden. De eerste tekenen van een nieuwe samenlevingsopbouw zijn volgens hem al zichtbaar.
24. *Opinie: Het kwaad van de nieuwe taal, Joyce Hes*
De 'nieuwe taal' bestaat uit het denken in en verwoorden van fictieve dichotomieën, betoogt Joyce Hes. Een tweedeling die vooral functioneel is voor de elite die zichzelf het woord geeft.
26. *Het initiatief: Burgerinitiatieven Centraal, Agora Europa*
28. *Working Fathers, Caring Men; en: Studiedag Interetnische spanningen*
29. *www.devraag.org: De BurgerIJ, participatie van de toekomstige zorggebruiker op IJburg; en: Doenpraten*
32. *Dossier opleiden: ter inleiding, Fenny Gerrits*

Thema Platteland

34. *Team Platteland*
36. *Voor een goed plan is altijd geld te vinden, Margreet Hogenkamp*
De Landelijke Vereniging van Kleine Kernen (LVKK) wil de leefbaarheid in dorpen verbeteren door burgers met goede ideeën te stimuleren en ondersteunen.
38. *Bedrijfsbeëindiging neemt toe, ZOB draag bij aan leefbaarheid platteland, Tonny Verrijt*
Bedrijfssluitingen, de gevolgen daarvan voor het gezin, het taboe en de veranderingen voor de plattelandssamenleving zijn de kernzaken waarmee 'ZOB Zorg om Boer en tuinder' te maken heeft.
40. *X5-2: Impulsen voor een leefbaar platteland, Carinda Jansen en Alexander Groen*
42. *Vrouwen en gebiedsgericht beleid, Petra Derkzen en Bettina Bock*
De auteurs vragen zich af in hoeverre gebiedsgerichte beleid vrouwen de kans biedt te participeren. Ze gaan bovendien in op de keuze voor de inzet van vrijwilligers of professionals.
44. *Dorpswaardering, zicht op wat dorpsbewoners willen, Erica Derijcke en Frans Thissen*
46. *Voorzieningen in dorpen kunnen behouden blijven, Hans Hillebrand en Nico Beun*
46. *Kennisdag Sociaal Vitaal Platteland, een samenvatting, Dick Meesterberends*
48. *'Er zit een dorp in mijn hoofd', Dick Meesterberends*
Vijf opbouwwerkers spraken met elkaar over opbouwwerk op het platteland en de competenties van de plattelandsoopbouwwerker.
52. *Kleine dorpen op grote schaal*
In de nieuwe gemeente Midden-Drenthe organiseerden bewoners van twintig kleine kernen zich in een Dorpenoverleg. Een model dat als uitgangspunt kan dienen voor andere kleine kernen.
54. *Gemeenschapsaccommodaties, spijl in leefbaarheid op het platteland, Roel Peters*
In opdracht van het LCO deden twee studenten onderzoek naar de betekenis van bestaande voorzieningen op het platteland.
56. *Rol gemeente in (zelf)regulering, Mart Schouten*
58. *Van een andere kant bekeken, Henk Rozema*

Hier is dan de eerste editie 'nieuwe stijl', zoals door de uitgever eind 2003 was beloofd.

De redactie meent dat ze er in is geslaagd om een inhoudelijk hoogwaardige productie af te leveren, met in deze editie als speciaal thema 'Platteland'. Bijdragen van diverse auteurs en afkomstig uit uiteenlopende samenwerkingspartners hebben er toe geleid dat in deze editie de meest recente ontwikkelingen in het project Plattelandsontwikkeling handzaam bij elkaar afgedrukt zijn. Onze dank gaat uit naar onze collega's in Zwolle die hier voortvarend vorm aan hebben gegeven.

In het 'algemene' deel heeft de redactie een aantal nieuwe rubrieken opgestart en reeds bestaande rubrieken opnieuw vorm gegeven. De Column is een oude bekende, evenals de Cartoon. Het Interview is weer van stal gehaald en er zijn twee externe instellingen die een eigen rubriek in iedere MO gaan publiceren: St. Agora en DeVraag. XS-2 blijft ook dit jaar een vaste bijdrage leveren aan MO.

Nog niet alle beoogde nieuwe rubrieken hebben inmiddels hun vorm gevonden. Laat dat voor de lezer (hopelijk) een aangename verassing zijn bij het ontvangen van de volgende editie. Voor nu: veel leesplezier toegewenst.

Samenstelling en redactie:

Fenny Gerrits, (hoofdredactie),
Coby van Geffen (eindredactie),
Ed Kooger, Wil van de Leur
en Kees Stuurup.

Administratieve ondersteuning:
Patty Schellekens en John
Struiken.

Cartoon pag.16/17 Marnix Rueb.
Foto/illustratie omslag: foto: LCO
Zwolle

Vormgeving/DTP: John Struiken.
Druk: Stimio Meteren.

Abonnementen:

De jaarabonnementsprijs
bedraagt €44,- voor het eerste en
€39,- voor het tweede en verdere
abonnementen. Losse nummers
kosten €12,50 (Prijzen exclusief
portokosten.)

Opzegging van abonnementen
dient schriftelijk vóór 1 december
te geschieden.

ISSN:0929-2187,

Redactie en administratie:

Prinsegracht 51,
2512 EX Den Haag,
Telefoon: 070-380 4431,
faxnummer: 070- 380 9973.

E-mail Internet:

info@opbouwwerk.nl

Advertentie tarieven zijn op aan-
vraag verkrijgbaar.

Kopijsluitingsdatum volgende nr.:
10-5-'04

Samenlevingsopbouw,

Waar tot voor enkele jaren werd gesproken over armoede, achterstand en deprivatie, lijkt het nu vooral te gaan om 'uitsluiting'. Is uitsluiting, in het bijzonder sociale uitsluiting, een eigentijdse, ietwat modieuze term voor de nieuwe armoede of gaat er meer schuil achter dit begrip? Is sociale uitsluiting een verbijzondering van sociaal isolement of is het juist andersom? In dit artikel wordt aan de hand van enkele recent verschenen publicaties¹⁾ ingegaan op de betekenis en sociale implicaties van 'sociale uitsluiting', op de bestrijding daarvan via sociale inclusie en wat hierbij de betekenis van het opbouwwerk kan zijn.

De start van het maatschappelijk opbouwwerk in Nederland en de daaraan verbonden bemoeienis van de overheid met sociaal beleid, is gemarkeerd door de maatschappelijke ontwikkeling van achtergebleven gebieden, alsmede van groepen mensen in achterstandsituaties. Het proefschrift van Harry Broekman (1987) over het ontstaan en de ontwikkeling van 'Opbouw Drenthe' geeft een heldere inzicht in het maatschappelijk ontwikkelingswerk in een van armste streken van Nederland met een goeddeels verpauperde bevolking. Via een scala aan op elkaar afgestemde voorzieningen werd de hygiëne, de scholing en in het verlengde daarvan het levenspeil van de

allerarmsten verbeterd. Na de oorlog werd naar Amerikaans voorbeeld (met name Murray Ross) de samenlevingsopbouw speerpunt van het overheidsbeleid, zeker nadat daarvoor in 1952 een speciaal ministerie was opgericht, dat van Maatschappelijk Werk. Het grootste deel van het sociaal werk in die dagen werd uitgevoerd door de verzuilde instellingen van particulier initiatief, of verliepen via andere, sterkere, ministeries zoals dat van Sociale Zaken.

Het begrip samenlevingsopbouw staat voor een categorie van onderling samenhangende functies die in de maatschappij kunnen worden ingezet, met het uitvoerend opbouwwerk als speerpunt.

Samenlevingsopbouw vormde de kern van achtereenvolgens maatschappelijke ontwikkeling, *community organization and social development*, sociale en daaropvolgende 'democratische' planning, achterstandsbestrijding en burgerschapsvorming. Tevens baande samenlevingsopbouw de weg voor facilitering van bewonersgroepen en processen teneinde sociale cohesie tot stand te brengen. Samenlevingsopbouw vormde een herkenbaar onderdeel van wat in het beleidsjargon aanvankelijk maatschappelijk (opbouw)werk, daarna 'specifiek welzijn', vervolgens 'activerend welzijnsbeleid' en tenslotte 'lokaal sociaal beleid' - met een variatie richting Grote-Steden-Beleid (GSB) - werd genoemd. Tevens was samenlevingsopbouw de drager van het bij uitstek interventieistische categoriaal opbouwwerk ten behoeve van specifieke bevolkingsgroepen, zoals aanvankelijk de 'Ambonezenzorg', het sociaal werk voor zowel woonwagenbewoners als andere 'maatschappelijk onaanangepast' en later de inzet voor culturele minderheden.

Tegen achterstelling en voor participatie
Het verhaal van het Nederlandse opbouwwerk, zoals verteld door uiteenlopende

ervaringsdeskundigen (zoals Jo Boer, Wim Zwanikken, Gradus Hendriks, Paul Kuypers) en wetenschappers (onder meer Bram Peper, Theo Schuyt en laatstelijk Rudy van der Hoven), is er een van vallen en opstaan. Nu eens was het speerpunt van beleid, om dan weer door de overheid weg te worden gedefinieerd. Het werd gepresenteerd als instrument van verandering, terwijl het tegelijkertijd als beheersingsmechanisme werd ingezet. In een eerder nummer van *MO Samenlevingsopbouw* (2003, jaargang 43/3) heb ik aangegeven dat de vierde omslag in het opbouwwerk inmiddels een feit is. Desalniettemin zijn er door de tijden heen toch altijd twee constanten te herkennen in het Nederlandse opbouwwerk, namelijk enerzijds het bestrijden van achterstanden en het tegengaan van achterstelling en in relatie daarmee anderzijds participatiebevordering. Deze vormen de rode draad in het opbouwwerk. Het territoriale opbouwwerk geeft bewonersgroepen een stem, af en toe ook invloed en heel soms ook een beetje macht. Daarmee is het een politiek instrument en als welzijnsfunctie bij voorbaat gepolitiseerd. Of, in de geest van Jan Willem Duyvendak (2003) en Evelien Tonkens (2003): professioneel opbouwwerk staat als derde logica tussen het consumen-tisme van de markt en het managementisme van de overheid pal voor het zwakste belang en tegelijkertijd ook voor de minst gehonoreerde verlangens. Immers, niet iedereen heeft alleen maar belangen. Inmiddels constateert de *BON* (de beroepsvereniging van opbouwwerkers) dat de handelingsruimte van het uitvoerend opbouwwerk te beperkt is en dat er daarnaast te weinig ondersteuning is vanuit bijvoorbeeld een voortgezette beroepsstudie. Opbouwwerkers weten niet genoeg en met dat wat ze wel weten kunnen ze in de praktijk te weinig. Paradoxaal genoeg wordt in gesprekken met opbouwwerkers niet zelden de schijn gewekt dat bij uitstek deze

uitsluiting en isolelement

beroepsgroep geïnformeerd is over het leven aan de onderkant van de samenleving. Als dit al zo zou zijn, is daar weinig van te merken. De verbinding tussen enerzijds het spraakmakende deel en de *mainstream* van de samenleving en anderzijds de maatschappelijke onderkant is verbroken. Voor zover onlustgevoelens nog naar boven komen, gebeurt dit op onverwachte momenten en op onvoorspelbare wijzen. Zodra dit zich ook op het politieke niveau manifesteert, staat de gevestigde orde van links tot rechts met de handen in het haar. Als de onvrede en het ongearticuleerde protest wegens het ontbreken van een richtinggevend kader wegebden, gaat een ieder weer over tot de orde van de dag. Alsof er niets is gebeurd, althans niet meer dan een lichte rimpeling in de vijver van *polderland*.

Het opbouwwerk kan blijkbaar in onvoldoende mate een brug slaan tussen zijn doelgroep en de rest van de samenleving, terwijl het volgens zijn doelstelling juist dit – het wegnemen van achterstanden en bevordering van participatie – als hoofdtak heeft. De oorzaken voor dit tekortschieten zijn meermalen geanalyseerd. Ze liggen in onder meer bureaucratische instituties, te veel methodisering, het al genoemde markt- en bedrijfsmatig denken, instrumenteel handelen en ander onheil. Daar waar met name kleinschalige initiatieven in de samenleving wel succesvol dreigen te worden, doemt het gevaar van 'ont-eigening' op, zoals onlangs treffend omschreven is door Duyvendak, Van der Laan en Veldboer (2003). Het mag allemaal waar zijn, maar in de afgelopen vijftig jaar zijn er altijd aan de tijdgeest gebonden factoren geweest die het uitvoerend opbouwwerk in zijn functioneren belemmerden. Wat dat betreft is er niet zoveel nieuws onder de zon. Behalve dat ook het opbouwwerk het contact met de leefwe-

reld van tal van 'gewone mensen' deels is kwijtgeraakt. Of zoals Baart (2000) het verwoordt: 'Nabijheid wordt zoveel mogelijk gemeden'. Er is minder ruimte gekomen voor de verhalen van de mensen zelf (*narrativiteit*), betekenisverlening en 'trage vragen'. Problemen van mensen worden ghe-definieerd in beleidstaal, zodat ze voor instellingen hanteerbaar worden. De vraag rest dan wel wat de mensen er zelf nog aan hebben.

Toch is de constatering van Baart, en met hem anderen, niet helemaal nieuw. Zij is een eigentijdse variatie op een bekend geluid uit de tijd van het door en door gepolitiseerde en gepolariseerde opbouwwerk uit de jaren zeventig van de vorige eeuw. Alleen de maatschappelijke en institutionele context van nu zijn wezenlijk verschillend van die van toen. Ruim twintig jaar geleden constateerde opbouwwerkgoeroe David Thomas (1980) in zijn *'Community work, social planning and social change'* dat de radicale stroming in het uit-

ge blijft. Opbouwwerkers misten in zijn optiek – die overigens in die tijd sterk werd ondersteund vanuit diverse sociale bewegingen – een zekere vorm van geduld en belangstelling voor de gebeurtenissen en handelingen in het dagelijks leven van de arbeiders.

Vanuit de (Britse) vrouwenbeweging werd daaraan fijntjes toegevoegd dat opbouwwerkers van haar konden leren dat het leven van alledag politiek is, politiek in een diepere zin dan de meeste opbouwwerkers beseften.

Aandacht voor achterstand

Door de jaren heen heeft het binnen de welzijnsector bepaald niet ontbroken aan aandacht voor achterstand en achterstelling. Op zich is dit niet verwonderlijk, want het opheffen van achterstand (een statisch begrip) en het bestrijden en voorkomen van achterstelling (een dynamisch proces) vormt het wezen van het welzijnwerk. Hier

Ook het opbouwwerk is het contact met de leefwereld van 'gewone' mensen kwijtgeraakt

voerend opbouwwerk actie wilde op basis van 'grootse politieke analyses die weinig nut en toepassingsmogelijkheden bieden in het werk'. Deze analyses stonden volgens Thomas geheel los van de werkelijkheid en de ervaringswereld van arbeiders. Opbouwwerkers zouden in wezen onverschillig staan tegenover de 'werkende klasse', waardoor een krachtige en pragmatische aanpak van hun problemen achterwe-

ligt ook de missie van het opbouwwerk, of in meer modieuze termen zijn *corebusiness*. Met het voltooiën van de verzorgingssamenleving in de jaren zeventig van de vorige eeuw werd vanuit het politiek-bestuurlijke niveau de fictie geïntroduceerd dat in ons land armoede definitief verleden tijd was. Iedereen kon aan de welvaart deelnemen en een keur aan gespecialiseerde voorzieningen stond er borg voor dat het

met ieders welzijn ook wel goed kwam. Nog geen tien jaar later constateerde de toenmalige oppositieleider Den Uyl in het parlement dat er in ons land sprake was van een maatschappelijke tweedeling. Tegelijkertijd werd duidelijk dat grote groepen mensen niet werden bereikt door, dan wel baat hadden bij welzijnsvoorzieningen. Het op (re)socialisatie gerichte beleid van achterenvolgende regeringen had misschien wel een groot deel van de *kansarmen* weten te bereiken, maar het liet de *kanslozen* links liggen. De overheid bleef door de jaren heen horende doof en ziende blind voor oproepen vanuit uiteenlopende maatschappelijke bewegingen, actiegroepen en gerenommeerde onderzoekers om de armoede in ons land serieus te nemen. Vrouwen-in-de-bijstand, platforms van uitkeringsgerechtigden, levensbeschouwelijke organisaties, de 'Vierde-Wereld'-beweging, de 'arme kant van Nederland' en de vakbeweging trokken jarenlang tevergeefs aan de bel. Met indrukwekkend onderzoek naar armoede in Nederland van onder meer Cees Schuyt (UvA), Godfried Engbersen (EUR), Berghman (KUB) en Raf Janssen (Sjakuus) werd zo goed als niets gedaan. Hetzelfde gold voor geluiden uit de dagelijkse praktijk. Zo vertelde in 1988 de Rotterdamse GSD-medewerker Oude Engerink zijn gehoor op het 'armoedecongres' van de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn, dat 'op centraal niveau een werkelijkheid wordt geordend, die men in de samenleving en zeker aan de onderkant daarvan niet kent'. Pas in 1995, toen het de meeste Nederlanders materieel gezien beter ging dan ooit tevoren, erkende de toenmalige minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Ad Melkert, dat er in ons land sprake was van armoede. Er werd voor het eerst sinds de jaren zestig een gericht beleid voor armoedebestrijding ontwikkeld, vele jaren nadat tal van gemeenten binnen hun beperkte mogelijkheden al vorm en inhoud hadden gegeven aan een eigen minimabeleid. Ongeveer tegelijkertijd verschenen de eerste studies en rapporten over uitsluiting van burgers en bevolkingsgroepen van het 'gewone' leven. Deze uitsluiting bleek meeromvattend te zijn dan een gebrek aan toegang tot arbeid, inkomen, opleiding of voorzieningen. De 'moderne armoede' bleek bijna alomvattend te zijn, structureel, als het ware erfelijk overdraagbaar en zeer indringend. Sociale uitsluiting werd al gauw de hiervoor meest gehanteerde term.

Sociale uitsluiting

Uitsluiting, in het bijzonder sociale uitsluiting – die naar schatting zo'n 10 procent van de bevolking het gevoel verschaft sociaal overbodig te zijn – is het meest indringende maatschappelijk vraagstuk van deze tijd. Uitsluiting manifesteert zich overal en op alle niveaus. Er is economische uitsluiting, waarbij mensen niet of nauwelijks in hun levensonderhoud kunnen voorzien. Er zijn verschillende vormen van culturele uitsluiting. Hele bevolkingsgroepen kunnen in een multiculturele samenleving buitengesloten worden, wat met tolerantie en discriminatie te maken heeft. Culturele uitsluiting is het belemmerd zijn in de toegang tot kennis, onderwijs, vorming, cultuur. Een gevolg daarvan kan institutionele uitsluiting zijn, waarbij mensen voorzieningen die eigenlijk speciaal voor hen zijn ingesteld, niet bereiken, zoals huursubsidie en bijzondere bijstand. Juist degenen die cultureel uitgesloten zijn, zijn dat vaak eveneens institutioneel.

In het tweede deel (*Wie is mijn naaste?*) in de reeks *Het Sociaal Debat*, constateert Aafke Komter (2000) dat hier het 'Mattheüs-effect' optreedt, ofwel het verschijnsel dat bepaalde publieke voorzieningen -onderwijs bijvoorbeeld- en subsidies -zoals bijzondere bijstand of huursubsidie- vooral ten goede komen aan middengroepen en anderen die hun weg in de bureaucratie wel weten te vinden. Bijbelvasten weten dat dit Mattheüs-effect wil zeggen dat 'aan wie heeft, gegeven zal worden, maar van wie niet heeft zelfs datgene wat nog resteert, weggenomen zal worden'. Hier manifesteert zich de calculerende burger die zoveel mogelijk gebruik wil maken van de collectieve voorzieningen in de overtuiging dat die eigenlijk allemaal speciaal voor hem zijn bedoeld: 'Je bent wel gek als je er geen gebruik van maakt'. Degenen die in de meest benarde omstandigheden verkeren, blijven intussen van de voorzieningen verstoken. Voor hen doemen barrières en blokkades op om tijdig gebruik te maken van regelingen en arrangementen die voor hen – misschien wel juist voor hen – bestemd zijn. Zij gedragen zich tegenover instellingen en beroepskrachten afhankelijk, apathisch, afstandelijk of dit allemaal tegelijk. Zij spreken niet de taal van onze Verzorgingssamenleving. Kortom, toegankelijkheid van voorzieningen – en misschien wel juist die van zorg en welzijn – is voor een te grote groep in onze samenleving voorwerp van dagelijkse zorg.

Uitsluiting is er overal: in het onderwijs (denk aan voortijdige schoolverlating op het VMBO), in de buurt, in het welzijnswerk, in de grote steden, op het platteland, op de arbeidsmarkt en zelfs daar waar het vooral niet zou mogen, namelijk in de zorg- en hulpverlening. Al met al zijn er vele dimensies van uitsluiting die vaak deels, en soms zelfs volledig, samenvallen. Als dit het geval is, is er sprake van sociale uitsluiting. Sociale uitsluiting is zoals gezegd het meest indringende actuele maatschappelijk probleem: veel, te veel mensen vallen buiten de boot, doen niet meer mee en tellen daardoor niet meer mee. Ze lijken inderdaad sociaal overbodig te zijn. Deze toestand van volledige maatschappelijke desintegratie is, naar de schrijfster Dorothea Sölle, te omschrijven als *social lijden* en omvat eveneens fysiek en psychisch lijden. Elk afzonderlijk is dit lijden als vreselijk, maar gecombineerd is het – om in meer ideologische zin met Sjaak Bons en Raf Janssen (2002) te spreken – dodelijk. Refererend aan studies van Jamison, Baart en Heydendael stelt Nuy in het tijdschrift *Markant* (2003/2) dat dit begrip 'dodelijk' misschien (te) dramatisch klinkt, maar volgens hem lijkt het minstens in metaforische zin een juist begrip. Er is immers sprake van een 'sociale dood'. De mensen om wie het hier gaat zijn steeds wel ergens, maar als persoon zijn ze nergens meer. Ze zijn onzichtbaar en zonder perspectief. Andries Baart (2001) wijst op een ander aspect van uitsluiting, namelijk dat van 'de tijd'. In het geval van mensen bij wie de dimensie tijd is ineengeschrompeld, kan gesproken worden van een 'aflopend mechanisme, zoals de veer van een wekker'. Tijd is een bijzonder en onmisbaar begrip in ons leven, maar thuislozen leven alleen en in een vacuüm. Als sociale wezens hebben mensen de behoefte ergens bij te (willen) horen. Uitsluiting verhindert dat, waardoor er geen sprake is van maatschappelijke integratie. Met Baart kan worden gesteld dat sociale overbodigheid de menselijke waardigheid knakt en dat is misschien wel het pijnlijkste dat mensen kan overkomen. Sociaal-overbodigen zijn nauwelijks in tel zonder dat dit ernstig wordt geacht. De wereld draait ook zonder hen wel door. Sociaal uitgesloten zijn is de vernedering als mens in optima forma. Of, zoals Avishai Margalit (2000) het in zijn uit het Engels vertaalde boek *De fatsoenlijke samenleving* zegt: 'Men is uit het Gemeenbest van mensen gestoten.' Dat is dus het tegendeel van verheffing uit achters-

tandssituaties en maatschappelijke participatie, om nog maar eens te refereren aan de beide constanten in het opbouwwerk.

Armoede en sociale uitsluiting

Het begrip sociale uitsluiting wordt sinds het midden van het vorige decennium in zowel het beleid als de wetenschap alom gebruikt. Omdat tot nu toe een heldere definitie ontbrak, meenden velen ten onrechte dat het bij sociale uitsluiting om een moderne uitdrukking voor de term 'armoede' gaat. Sociale inclusie zou in deze optiek hetzelfde zijn als armoedebestrijding. In mijn lectorale rede – 'Uitsluitend insluitend' (7 maart 2003 te Leeuwarden) – heb ik aangegeven dat sociale uitsluiting als zodanig veeleer gezien kan worden als de moderne armoede:

Sociale uitsluiting is het meest indringende maatschappelijke vraagstuk van deze tijd

Armoede heeft nogal een negatieve connotatie en sociale uitsluiting klinkt minder beschuldigend. Van armoede bestaat overigens ook geen eensluidende definitie, maar er is voor dit begrip wel een aantal operationalisering gevonden. Sommigen vinden het juist positief dat het concept sociale uitsluiting theoretisch en methodologisch nog onderontwikkeld is. Het zou juist daarom een impuls kunnen bieden tot frissen denken, het zou zaken ter discussie kunnen stellen en het vormt daarmee een uitdaging voor nationale tradities in het denken over armoede en ongelijkheid. Sociale uitsluiting en maatschappelijke tweedeling vallen ook al niet samen. Tweedeling kan immers niet als een individueel kenmerk worden gezien. Sociale uitsluiting is zowel een maatschappelijk verschijnsel – zoals tweedeling dat ook is – als een individueel kenmerk. Sociale uitsluiting staat voor een beeld dat je kunt oproepen zonder nadere uitleg, eenvoudig door de betreffende term gebruiken.

Cees Schuyt heeft als eerste, via een van zijn columns op de opintepagina in de *Volkskrant*, het grote publiek op indringende wijze kennis laten maken met sociale overbodigheid als kenmerk van sociale uit-

sluiting. Hij beschreef sociale overbodigheid als het ergste dat mensen in een moderne samenleving kan overkomen. Enige jaren later, in 2000, maakte Schuyt tezamen met kolonel Ine Voorham van het Leger des Heils via praktijkvoorbeelden concreet wat met sociale uitsluiting wordt bedoeld. Voor hem is sociale uitsluiting simpel gezegd: 'er niet bij horen', waarbij de oorzaak kan variëren. Het kan gaan om: er niet bij mogen horen, er niet bij *kunnen* horen en er niet bij *willen* horen.

Het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) kwam in januari van dit jaar met een conceptuele en empirische verkenning van sociale uitsluiting. In het *SCP-Werkdocument 99* doet Gerda Jehoel-Gijsbers een lovenswaardige poging om sociale uitsluiting te duiden en waar mogelijk te operationalise-

ren. Zij bakent uitsluiting af van armoede door er op te wijzen dat sociale uitsluiting een dynamisch concept is en betrekking heeft op een proces dat tot een bepaalde situatie leidt. Armoede is daarentegen een statisch concept en heeft betrekking op een dimensie, namelijk een tekort aan financiële middelen. Verarming is daarentegen wel een proces, het leidt tot inkomensarmoede en daarmee tot bestaansonzekerheid. Sociale uitsluiting is meerdimensionaal en heeft betrekking op allerlei aspecten die met volwaardig burgerschap te maken hebben: inkomen, betaalde arbeid, onderwijs, huisvesting, gezondheidszorg, rechtsbijstand en overheidsvoorzieningen (p. 22, 23). Met dit aan Berghman (1995) ontleende onderscheid lijkt toch te worden voorbijgegaan aan het ervaringsfeit dat armoede zelden alleen komt. Wie arm is heeft – mede daardoor – meer problemen dan louter financiële. Zoals een volkswijsheid ons leert dat de duivel altijd op de grootste hoop schijnt, zo doet het complement van deze zegswijze zich ook gelden. Wie eenmaal in de verdomhoek zit, wordt daar eerder in bevestigd, dan dat er aan te ontkomen valt. Overigens wordt in het SCP-document wel ingegaan op bredere, multidimensionale definities van armoede, die toch afwijken

van sociale uitsluiting omdat tekorten niet noodzakelijkerwijs financieel bepaald zijn, maar andere oorzaken kunnen hebben, zoals ziekte, ouderdom, discriminatie en dergelijke.

Armoede is een symptoom van het verdeelvraagstuk in de samenleving. Sociale uitsluiting kent daarentegen veel meer een relationele dimensie die is terug te voeren op theorieën over sociale banden, het belang van normatieve integratie en het risico van maatschappelijke vervreemding. Daarmee wordt teruggegaan naar het getuigenis van ruim honderd jaar geleden door een van de grondleggers van de sociologie, Emile Durkheim, over anomie is geschreven. In deze optiek kunnen het de laatste tijd veel gebruikte begrip *sociale cohesie* tezamen met het al langer (sinds Runciman het in 1966 introduceerde) *relatieve deprivatie*, gezien worden als de wetenschappelijke pedant van het maatschappelijk verschijnsel sociale uitsluiting. Sociale cohesie verwijst naar de deelname aan maatschappelijke instituties, de sociale contacten die mensen onderling onderhouden en naar hun oriëntatie op onderlinge normen en waarden. Cohesie heeft betrekking op de binding die mensen hebben met een sociaal of politiek systeem en hun onderlinge betrokkenheid of solidariteit. De verdeelingsdimensie die in het begrip cohesie ontbreekt, is wel terug te vinden in relatieve deprivatie, waarmee de relatieve sociale achterstand wordt aangegeven op een aantal aspecten van de leefsituatie, zoals achterstand in inkomen, huisvesting, gezondheid, sociale contacten werksituatie en dergelijke (p. 28). In deze redenering sluit het begrip sociale uitsluiting in grote lijnen aan bij het concept leefsituatie, zoals het SCP dat ontwikkelde op basis van 'welzijn' en 'deprivatie'.

Definitie

Sociale uitsluiting komt in onze pluriforme samenleving gelijktijdig op verschillende niveaus voor (p. 38, 39): op het *macroniveau* van de samenleving als geheel (culturele, normatieve uitsluiting), op het *mesoniveau* van formele instituties en formele netwerken (uitsluiting van formele participatie) en op het *microniveau* van informele netwerken in eigen buurt, van primaire sociale netwerken (sociaal isolement; uitsluiting van informele participatie). Bij sociale uitsluiting moet ook een onderscheid worden gemaakt naar enerzijds de feitelijke kenmerken ervan en aan de andere kant de risicofactoren die de kans op sociale uitsluiting

Opbouwwerk kan een wapen vormen tegen uitsluiting en ontburgering van een substantieel deel van de bevolking

beïnvloeden. (p.45) Zo vormt een laag inkomen een risicofactor, maar er is pas sprake van sociale uitsluiting als dit ook tot materiële deprivatie leidt, bijvoorbeeld in de vorm van problematische schulden. Ten aanzien van de feitelijke kenmerken kan onderscheid worden gemaakt in verschillende dimensies, waarbij de ene hoofddimensie (sociaal-culturele uitsluiting) is onderverdeeld in onvoldoende sociale participatie, respectievelijk onvoldoende normatieve integratie en de andere hoofddimensie (economisch-structurele uitsluiting) is onderverdeeld in materiële deprivatie, respectievelijk onvoldoende toegang tot publieke, collectieve, voorzieningen ('social rights'). *Er is al met al sprake van sociale uitsluiting als op beide terreinen langdurige achterstand is en als toekomstperspectief op verbetering ontbreekt.* Hiermee is de zoektocht naar een definitie van sociale uitsluiting voorlopig voltooid. Het tegendeel, sociale insluiting (inclusie) betekent dat burgers tegelijkertijd op zowel het sociaal-culturele als op het economisch-structurele domein een volwaardige plaats hebben. Wat rest is de vraag via welke indicatoren de omvang en aard van sociale uitsluiting bepaald, dus gemeten kan worden. Het antwoord daarop is niet simpel. Risicofactoren kunnen worden geschetst, maar een begrip als 'onvoldoende normatieve integratie' blijft een moeilijk te operationaliseren kenmerk. In iets mindere mate geldt dit ook voor onvoldoende toegang tot (semi-)overheidsvoorzieningen. Het SCP heeft secundaire analyses uitgevoerd op beschikbare, maar grotendeels verouderde databestanden, die alle gebaseerd zijn op enquêtes onder huishoudens of individuele burgers. Het probleem is echter dat deze data leiden tot een onderschatting van het verschijnsel sociale uitsluiting, omdat de ervaring leert dat in enquêteonderzoek sociaal uitgesloten meestal zijn ondervertegenwoordigd. Ondanks al deze beperkingen doet Gerda Jehoel toch een poging sociale uitsluiting in kaart te brengen. De verschillende risicofactoren blijken een cumulatief effect te hebben op de mate van sociale uitsluiting. Voor een aantal van deze factoren, namelijk laag inkomen, laag opleidingsniveau, slechte

gezondheid, alleenstaand ouderschap en niet-werkzaam zijn, is dit nagegaan. Iedere toevoeging van een risicofactor blijkt de mate van materiële deprivatie respectievelijk gebrek aan sociale ondersteuning, duidelijk te doen toenemen. De onderzoekster komt op grond hiervan tot de conclusie dat 5 à 6 procent van de bevolking te maken heeft met al deze of bijna alle risicofactoren, waarbij ouderen, alleenstaanden en sommige etnische minderheden (vooral Turken en Marokkanen) er uit springen. Gegeven de hiervoor genoemde beperkingen in het onderzoek en gesteund door informatie van met name gemeentelijke overheden en welzijnsinstellingen lijkt het reeler uit te gaan van zo'n 10 procent van onze bevolking die niet meedoet. Zij zijn er wel, maar ze horen er niet bij.

Sociaal isolement

In het dagelijks spraakgebruik worden begrippen als sociale uitsluiting en sociaal isolement nogal eens met elkaar verward. Als mensen met zeer weinig facetten van het maatschappelijk leven in aanraking komen – zoals het verenigingsleven, de mantelzorg, het vrijwilligerswerk, het bezoeken van sport- en cultuurevenementen en het participeren in allerlei maatschappelijke verbanden – kan worden gesproken van maatschappelijk isolement. Volgens de recent verschenen interdisciplinaire studie naar sociaal isolement in Nederland van de socioloog Roelof Hortulanus en zijn collega's van de Utrechtse universiteit, de filosoof Anja Machielse en de sociaal-psycholoog Ludwien Meeuwesen, is 30 procent van de volwassen bevolking maatschappelijk zeer actief, 39 procent actief, 26 procent passief en de resterende 5 procent zeer passief. (p.311) Zij constateren echter dat de 'objectieve' feitelijke maat van isolement niet samenvalt met hoe de betrokkenen er zelf tegenaan kijken. De tevredenheid met het leven is onder passieven en actieven bijna even groot. Er is ook weinig verschil in de mate waarin groepen zich uitgesloten voelen. Als ze zich al uitgesloten voelen, heeft dat in beleving veel meer te maken met individuele factoren. De mate van maat-

schappelijke participatie staat niet in verband met levensgebeurtenissen.

Naarmate mensen (1) jonger zijn, (2) een hogere opleiding hebben, (3) over meer inkomen beschikken en (4) gehuwd zijn, wordt hun maatschappelijke participatie groter. Verder blijken mensen die actief zijn ook weerbaarder te zijn, maar dat neemt niet weg dat onder de actieven zich toch tal van personen bevinden die een slecht functionerend sociaal netwerk hebben. Sociaal isolement kan evenals sociale uitsluiting eigenlijk niet op een eenduidige wijze gedefinieerd worden. In de studie wordt in dit verband teruggesproken op een eerder door Hortulanus en anderen in 1992 geformuleerde definitie: *iemand wordt als sociaal geïsoleerd beschouwd, wanneer er een onaanvaardbare of ongewenste discrepantie bestaat tussen de kwaliteit en de omvang van het sociale netwerk en datgene wat het individu voor zichzelf noodzakelijk acht voor een goed sociaal functioneren.* (p.78) Een gemeenschappelijk kenmerk van sociaal isolement is het gebrek aan betekenisvolle sociale contacten. Het gaat dus niet alleen om de kwantiteit van deze sociale contacten, maar evenzeer om de kwaliteit ervan, ofwel hoe deze contacten door de persoon zelf worden gewaardeerd.

De mede door het ministerie van VWS mogelijke gemaakte studie van Hortulanus c.s. mag baanbrekend genoemd worden. Er ligt een langjarig empirisch onderzoek naar sociaal isolement in Nederland aan ten grondslag. Het thema van de studie wordt op drie niveaus beschreven, namelijk vanuit zowel de optiek van het individu (*micro*) als die van de sociale groep (*meso*) en die van de samenleving als geheel (*macro*). Het onderzoek is theoretisch sterk onderbouwd, de conceptuele benadering van het onderzoeksobject is overtuigend en de onderzoekers achten zich niet te min om een methodische reflectie te plegen op hun wijze van empirisch onderzoek en analyse van het onderzoeksmateriaal. Het enige waar ze in tekortschieten is de vluchtige schets van wat zij een nieuwe beleidsvisie noemen. Dit laatste neemt niet weg dat dit boek over enkele jaren een standaardwerk zal blijken te zijn dat van belang is voor allen die zich functioneel of anderszins bezighouden met achterstandbestrijding en participatiebevordering.

Cumulatie van factoren

Voor het gevoel van velen verhouden de individualiseringsprocessen van de laatste

decennia en het verschijnsel sociaal isolement zich op de een of andere manier tot elkaar. Geindividualiseerde burgers hoeven zeker niet sociaal geïsoleerd te zijn. Het tegendeel ligt zelfs meer voor de hand. Individualisering en het deel uitmaken van allerlei stevige sociale netwerken vallen meestal samen. Ontegengesteld is er in onze tijd sprake van een grote maatschappelijke turbulentie, met als gevolg dat burgers aan steeds meer eisen moeten kunnen voldoen om zich staande te kunnen houden. Dit is echter niet allen bij voorbaat gegeven en een deel van hen valt dan ook buiten de boot. Waar vroeger mechanismen binnen de afzonderlijke levensbeschouwelijke zuilen van de samenleving corrigerend, ondersteunend en bovenal (re-)socialiserend konden optreden, zijn mensen nu aan zich zelf en aan veelal anonieme hulpverleningsinstaties overgeleverd. Juist die laatste weten hen vaak niet op een efficiënte wijze te bereiken, waardoor mensen in een sociaal isolement kunnen raken. Zoals bij sociale uitsluiting is er ook bij sociaal isolement sprake van een cumulatie van factoren. Maar waar het ontbreken van betaalde arbeid en een daaraan verbonden redelijk inkomen bij sociale uitsluiting niet zelden de belangrijkste factor is, hoeft dit bij sociaal isolement helemaal niet zo te zijn. Mensen die steeds meer en (te) veel werken, zien niet zelden hun sociale contacten vervluchtigen en hun sociale netwerken eroderen.

Sociale contacten en sociale relaties zijn voor mensen onmisbaar. Ze dragen bij aan de sociale integratie, ofwel aan de elementaire menselijke behoefte om 'ergens bij te horen'. Daarnaast dragen ze bij aan de ontwikkeling en handhaving van identiteit en zelfrespect. Ze leveren sociale steun. Over het algemeen dragen sociale relaties bij aan iemands persoonlijk welzijn en gezondheid, maar ze kunnen ook belastend, beperkend, stressbevorderend of knellend zijn. In de samenleving vormen ze de basis voor socialisatie en morele binding, ze vormen er zowel het cement als het sociaal kapitaal. (p.26-34) Zoals gezegd gaat het er vooral om of sociale contacten in subjectieve zin betekenisvol zijn. Of en zo ja, in de mate waarin men deel uitmaakt van netwerken is kwantitatief aan te geven. Het gaat dan vooral om de omvang van het netwerk, om structurele kenmerken ervan of om de aanwezigheid van personen die bepaalde vormen van sociale steun kunnen bieden. Daarentegen vereist de vraag of de deelname aan deze netwerken voor de betrokkene

ook van belang is, een andere benadering. Deze wordt bijvoorbeeld gevonden in de traditie van het eenzaamheidsonderzoek (p.49). Eenzaamheid heeft te maken met tekorten in de sociale relaties van een persoon, het is een gevoel dat mensen hebben. Daarmee is het dus niet gelijk te stellen aan de situatie van het alleenzijn, maar heeft het betrekking op een gevoel dat onplezierig en bedrukkend is. In de psychologische literatuur wordt hier de term deficitbenadering voor gebruikt.

Naast deze objectieve en subjectieve netwerkbenaderingen gaan de onderzoekers – in dit geval Anja Machiels – ook in op de interactionistische benadering van eenzaamheid, waarbij onderscheid gemaakt kan worden tussen emotionele eenzaamheid (het ontbreken van intieme banden) en sociale eenzaamheid (het ontbreken van betekenisvolle vriendschappen of van een gevoel van gemeenschappelijkheid met anderen). Iemand kan veel sociale relaties ervaren en toch lijden onder eenzaamheid. Omgekeerd kunnen mensen met een klein netwerk zeer tevreden zijn met hun sociale contacten, omdat de kwaliteit van deze relaties aan hun verwachtingen voldoet. Verder wordt de systeemtheoretische benadering van eenzaamheid aangestipt (eenzaamheidsgevoelens dienen als signaleringsmechanisme dat een persoon of diens omgeving er op attendeert dat er iets mis is met het sociale netwerk), alsmede de cognitieve benadering, waarin eenzaamheid wordt gezien als het product van de betekenis die een persoon toekent aan zijn ervaringen met anderen.

Typologie

Aan de hand van de beschreven criteria – de omvang van het netwerk en de ervaren eenzaamheidsgevoelens – is op vier plaatsen (Utrecht- Noord, Oud-West en Westerpark in Amsterdam, Binnenmaas op de Hoeksche Waard en Het Oldambt in Oost-Groningen) uitgebreid empirisch onderzoek verricht. De onderzoekers komen via de beide criteria tot een typologie van sociaal weerbaren (zij hebben veel contacten en voelen zich niet eenzaam), de contactarmen (zij hebben weinig contacten, maar die blijken toereikend en voldoende aan hun sociale behoeften), de eenzamen (die weliswaar veel contacten hebben, maar zich daar toch eenzaam bij voelen) en de sociaal geïsoleerden (die weinig contacten hebben en zich daar eenzaam onder voelen. (p.82) Alleen de laatste groep (6 procent van het totaal) voldoet aan de

omschrijving van sociaal isolement: het netwerk is klein en men voelt zich daar ongelukkig bij. Beide componenten zou men anders willen zien.

De sociaal weerbaren vormen verreweg de grootste groep (64 procent) en staan veraf van sociaal isolement. Anders is dat voor de beide andere groepen. Bij de contactarmen (8 procent) heeft er maar iemand in hun omgeving weg te vallen en voor een groot deel verdwijnt daarmee hun steunpotentieel. Ook de eenzamen (22 procent) lopen het risico van sociaal isolement vanwege de discrepantie tussen het aantal gerealiseerde contacten en de gewenste kwaliteit van die contacten. Kortom, 6 procent van de volwassen Nederlanders verkeert in een sociaal isolement en nog eens een op de drie loopt een niet gering risico daarin terecht te komen.

In hun verklaring van sociaal isolement constateren de onderzoekers dat sociaal geïsoleerden in veleerle opzicht slechter af zijn dan sociaal weerbaren (p.343 e.v.). Zo worden zij vaker getroffen door ingrijpende negatieve gebeurtenissen. Dit is opmerkelijk in het licht van de eerdere constatering dat de mate van maatschappelijke participatie geen verband houdt met levensgebeurtenissen. Ingrijpende negatieve gebeurtenissen kunnen maatschappelijk of persoonlijk van aard zijn, alsmede structureel of tijdelijk. Tijdelijke persoonlijke factoren zijn 'life-events' in het persoonlijk leven, zoals het verlies van een partner, echtscheiding, gezondheidsproblemen en mishandeling of bedreiging. Structurele persoonlijke factoren zijn bijvoorbeeld een chronische ziekte of handicap, een gebrek aan persoonlijke competenties, een negatieve socialisatie en een als traumatisch ervaren ongelukkige jeugd. Tijdelijke maatschappelijke factoren zijn 'life-events' in het maatschappelijk leven zoals inkomensachteruitgang, een ongewenste woonsituatie, ontslag of een onzekere werksituatie, scholing zonder resultaat. Structurele maatschappelijke factoren zijn onder andere afhankelijkheid van professionele voorzieningen, sociaalruimtelijke segregatie, langdurige werkloosheid en het niet kunnen voldoen aan de eisen van het dagelijks leven. Met deze aanduiding komen de kenmerken van sociale uitsluiting naar voren. Hoewel sociaal isolement en sociale uitsluiting niet met elkaar verward moeten worden, overlappen beide begrippen elkaar deels. Bepaalde factoren kunnen ervoor zorgen dat sociaal isolement tijdelijk blijft of structureel wordt. Ook kunnen problemen

waar mensen voor komen te staan verstrengd raken. Daarmee ligt sociale uitsluiting heel dichtbij.

Sociaal geïsoleerden hebben doorgaans weinig zelfvertrouwen. In vergelijking met de andere groepen schiet voor hen de hulpverlening tekort en komt steun vanuit de directe omgeving meestal niet of te laat, terwijl de betrokkenen deze hulp en steun juist het meest van allemaal nodig hebben. Sociaal isolement wordt sterk bepaald door de wijze waarop men reageert op negatieve invloeden. Meestal kan men deze niet ten goede keren. Omgevingsfactoren doen er daarentegen bij sociaal isolement veel minder toe. Persoonlijke competentie – of juist het ontbreken daarvan – is in dit verband veelzeggend. Deze competentie is een samenspel van zelfvertrouwen, probleemoplossend vermogen en sociale vaardigheden. Hortulanus c.s. wijden een uitvoerige beschouwing aan het begrip participatie. Nog geen tien jaar geleden was het heersende beleidsparadigma 'werk, werk en nog eens werk'. Via betaalde arbeid zou maatschappelijke participatie bereikt worden, waardoor er niemand meer aan de kant hoefde te staan. Werk als panacee voor armoede, voor uitsluiting en wie weet ook voor isolement. De auteurs gaan wat genuanceerder te werk dan de politici van de kabinetten Kok-1 en Kok-2. Maatschappelijke participatie zien zij als een competentie om een maatschappelijke positie te verwerven en te behouden. Deze maatschappelijke competentie wordt bepaald door opleiding, sociale vaardigheden en een adequate motivatie. (p.208 e.v.) Participatie is daarmee niet alleen een verworvenheid, maar vooral ook een vaardigheid om een gewenste maatschappelijke positie te bereiken. (p.211)

Beleid

Het staat buiten kijf dat Hortulanus c.s. met hun studie naar sociaal isolement in Nederland een wezenlijke bijdrage hebben geleverd aan het publieke en politieke debat over zorg, welzijn, en participatie. Zij hebben duidelijk gemaakt dat sociaal isolement niet alleen een probleem vormt voor individuele personen, maar dat het ook een sociaal probleem is, aangezien er maatschappelijke oorzaken en repercussies aan verbonden zijn. Derhalve rest de vraag tot welke publieke bemoeienis deze constatering leidt. Sociaal isolement is beleidsmatig geen gemakkelijk thema. Het is als maatschappelijk verschijnsel deels verborgen en raakt het

privé-leven van talloze mensen. Het sociaal beleid is zich steeds meer gaan richten op het scheppen van *voorwaarden* voor maatschappelijke participatie en economische zelfstandigheid. Daarmee is het steeds meer procedureel en minder inhoudelijk geformuleerd. Dit is ten koste gegaan van zijn bijdrage aan het alledaagse sociale leven van mensen via het bevorderen van sociale competenties, het organiseren van informele steun of het stimuleren van ontmoeting. Professionals staan in toenemende mate niet meer midden in het alledaagse sociale leven en vangen daardoor ook minder of geen signalen van sociaal isolement op. De autonomie van en de privé-sfeer rond het alledaagse leven moeten volgens de gangbare opvattingen zoveel mogelijk gerespecteerd worden. Deze gedachtegang legitimeerde het terugtreden van welzijnswerk. (p. 351)

Deze analyse klinkt overtuigend. Tegen die achtergrond is het teleurstellend dat de auteurs zo weinig aandacht besteden aan een werkbaar alternatief. Zij presenteren een nieuwe beleidsvisie op de betekenis van sociale contacten en de gevolgen van sociaal isolement die uit drie onderdelen bestaat. In de eerste plaats willen zij dat in termen van *algemene preventie* een nieuwe norm voor sociaal welzijn wordt geformuleerd. Daarnaast moet volgens hen in termen van *risicosignalering* aangegeven worden hoe een verhoogde kans op sociaal isolement kan worden waargenomen en hoe daar vervolgens op gereageerd kan worden. Tenslotte krijgt in termen van *probleemreductie* het 'niemand-aan-de-kant'-principe een deels nieuwe inhoud, zodat ook problemen rond sociale contacten en sociale steun aanleiding zijn voor gerichte aandacht en hulp. De zeer beknopte uitwerking van deze drieslag blijft helaas steken in goede bedoelingen. Dit geldt evenzeer voor de beoogde nieuwe interventiestrategieën die op elk van de drie genoemde terreinen (algemene preventie, risicosignalering en probleemreductie) geïntroduceerd zouden moeten worden. Dit is des te meer jammer omdat deze studie anders naar nog meer mogelijkheden tot verandering had kunnen leiden. Niet alleen richting beleid, maar ook richting uitvoerend werk.

Met name opbouwwerkers, die toch als weinig anderen geconfronteerd worden met maatschappelijke vraagstukken rond uitsluiting en isolement, hebben baat bij een verdere implementatie van de onderzoeksresultaten. Via de verwezenlijking van zijn doel-

stellingen – achterstandsbestrijding en maatschappelijke participatie – is het opbouwwerk een belangrijk instrument van inclusie en kan het bijdragen aan actief burgerschap. Het vormt daarmee een wapen tegen uitsluiting en ontburgering van een substantieel deel van de bevolking. Als bijdrage aan de theorievorming en als drager van een schat aan empirisch materiaal is het boek van Hortulanus c.s. voor het uitvoerend werk van groot belang. Misschien dat vanuit het opbouwwerk zelf op basis van de conclusies van de auteurs aangegeven kan worden welke interventies waar en op welke schaal het meest effectief gepleegd kunnen worden.

Niet dat door deze lacune het boek er daardoor slechter op wordt, maar wel dat de onderzoekers een kans voor open doel hebben laten liggen. Misschien dat ze met terugwerkende kracht hun onderzoeksoverdracht alsnog kunnen verbreden, waarmee wij kunnen uitkijken naar deel 2 van hun studie: 'Beleid, strategieën en methoden tot bevordering van sociale contacten en bestrijding van sociaal isolement, te beginnen in Nederland.' Zolang het departement van VWS nog een welzijnspoot heeft, moet toch ook dat te financieren zijn?

Drs. Bert Middel (Groningen, 1952) is onder meer lector Zorg en Welzijn aan de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, senator voor de Partij van de Arbeid, voorzitter van de SOM (Samenwerkende Organisaties voor Maatschappelijk activeringswerk), voorzitter van de landelijke federatie SOS Telefonische Hulpdiensten en lid van het College van Toezicht voor het Opbouwwerk.

1) Jehoel-Gijsbers, Gerda (2004). Sociale Uitsluiting. Een conceptuele en empirische verkenning. Werkdocument 99, Den Haag: Sociaal en Cultuureel Planbureau, Hortulanus, Roefof, Anja Machiels, Ludwien Meeuwesen (2003). Sociaal isolement. Een studie over sociale contacten en sociaal isolement in Nederland, Den Haag: Elsevier Overheid.

<

Ondersteuning van bewoners, een kerntaak van de gemeente

Hij is inmiddels geen wethouder meer en dat is maar goed ook. De wethouder van Leefbaar Schiedam had voor heel wat opschudding gezorgd. Hij had in een interne notitie geschreven dat ondersteuning van bewoners geen gemeentelijke kerntaak is. Daarom stelde hij de subsidie aan bewonersverenigingen ter discussie.

Bovendien zouden de professionele bewonersondersteuners naar een andere baan moeten uitzien, want de wethouder wilde niet 'de eigen opstand' financieren. Schiedam dreigde even te veranderen in een no-go-area voor opbouwwerkers en bouwtechnische bewonersadviseurs.

Toen de notitie uitlekte, zeer tegen de zin van de wethouder, was het hek van de dam. Enkele bewonersverenigingen liepen weg uit het wijkoverleg, beledigd, want ze waren altijd als constructieve overlegpartners beschouwd en nu ineens werden ze als opstandelingen neergezet. Het stedelijk overleg van de bewonersorganisaties dreigde de Tweede Kamer erbij te halen, want Schiedam valt onder het grotestedenbeleid en daarin wordt het stimuleren van bewonersparticipatie als prioriteit gezien. Schiedam voerde het grotestedenbeleid dus niet goed uit, als die wethouder van lastige bewonersverenigingen en hun ondersteuners af wilde.

Met het vertrek van de wethouder is het tumult verstomd, maar als er eenmaal een opvolger is, zal de discussie ongetwijfeld op gang komen. Schiedam is altijd al een stad geweest waar de politiek weinig investeerde in opbouwwerk - en dat moet nu maar eens veranderen. Ruim baan voor de samenlevingsopbouw!

Dit plaatselijke incident staat niet op zichzelf. Het is een pregnant voorbeeld van wat er in veel meer gemeenten aan de hand is. De uitkering uit het Gemeentefonds is drastisch verlaagd, alle gemeenten moeten de broekriem aanhalen en helaas traditiegetrouw wordt daarbij het eerst aan sociaal culturele, wijk- en welzijnsvoorzieningen gedacht. Los daarvan wordt in veel gemeenteraden een kerntakendiscussie gevoerd: wat moet de gemeente wel doen en wat niet? Is het ondersteunen van bewoners een kerntaak van de gemeente?

Jazeker! Die ex-wethouder uit Schiedam mocht er anders over denken, hij vond dat bewoners tegenwoordig mondig genoeg zijn en ook zonder hulp wel voor hun belangen kunnen opkomen, maar de praktijk is toch dat bewoners laat wakker worden, bij wijze van spreken als de bulldozer al in de straat staat. En laten we niet doen alsof opbouwwerkers er alleen zijn om brieven te schrijven voor actievoerders. In Rotterdam bijvoorbeeld zie je dat ze vooral een katalysator zijn om nieuwe bewonersinitiatieven los te maken. Ze begeleiden straatgroepen, geven advies, spelen een belangrijke activerende rol en het Rotterdamse bureau Opzoomer Mee noemt opbouwwerkers onmisbaar in het wijk- en buurtbeheer. Zonder opbouwwerkers zouden er minder initiatieven van bewoners zijn. Er zou minder ontmoeting zijn, minder activiteiten waarbij culturen elkaar ontmoeten. Zonder opbouwwerk minder samenlevingsopbouw, zo simpel is dat.

Nu is er natuurlijk best een verklaring waarom veel gemeentebezuursdruers denken dat bewoners tegenwoordig mondig genoeg zijn. Kijk maar eens naar een willekeurige lijst ingezonden brieven aan de gemeenteraad. Bewoners die tegen een bouwplan ageren omdat er bomen op het spel staan. Bewoners die zich tegen verkeersdrempels in hun buurt verzetten. Bewoners die over geluidshinder klagen. Tuurlijk, bewoners zijn mans genoeg.

Maar de sociale samenhang in wijken en buurten moet het niet van boze brieven hebben. En de verontruste burgers die met de gemeente corresponderen vormen een elite, een kleine minderheid die wel met het formele circuit overweg kan. De grote meerderheid is er echt niet van doordrongen dat je met gezamenlijke activiteiten de sfeer in je woonomgeving aanzienlijk opkrikt. Er is steeds weer iemand nodig die de bewoners op het idee brengt dat ze zelf aan Schoon, Heel & Veilig kunnen werken. Precies: de opbouwwerker.

De opbouwwerker kan ze duidelijk maken wat ze samen kunnen bereiken. Soms komen bewoners spontaan op dat idee, maar in veruit de meeste gevallen staat de opbouwwerker aan de wieg van buurtherstel. Een straatfeest is in het belang van alle bewoners, maar laat de politiek niet denken dat de bewoners dat bovenaan de kalender hebben staan. Ze hebben andere prioriteiten.

Kijk maar hoe het met winkeliers gaat. De meeste winkeliers hebben het al druk met hun eigen toko. Toch kunnen ze weten dat de winkels in de omgeving minstens zo belangrijk zijn. Een krachtige winkeliersvereniging kan het hele winkelklimaat verbeteren. De vereniging kan braderieën organiseren, pleiten voor meer parkeerplaatsen, stimuleren dat meer winkeliers voor een aantrekkelijke etalage zorgen, kortom, een goede winkeliersvereniging levert meer klanten op. Dat is een direct belang van alle winkeliers. En toch willen de meeste winkeliers niet in het bestuur van hun vereniging. Sommigen zijn zelfs geen lid. Ze hebben het al zo druk met hun eigen nering.

Als dat nou het geval is met winkeliers die toch niet vies zijn van meer winst, wat dan te denken van bewoners die het ook heel druk hebben met hun eigen huishouden, hun werk en hun soapseries. Denkt de politiek nou echt dat die bewoners de sociale samenhang als verlengd eigenbelang zien?

Dan is dat een denkfout. Zonder opbouwwerk blijft de massa voor de buis zitten. Daar krijgen we saaie en onveilige wijken van.

Vandalisme. Criminaliteit. Dan is er meer politie nodig. Dan moet de gemeente veel meer repareren. Dan wordt het in feite achterstallig onderhoud aan het woon- en leefmilieu en dat wordt belachelijk duur. De gemeente kan beter preventief te werk gaan. Een opbouwwerker is veel voordeliger.

En omdat de gemeente zuinig moet zijn, is het ondersteunen van bewoners dus een kerntaak. Quod erat demonstrandum.

<

Op zoek naar moderne buurtrom

De samenleving is veranderd, maar de instrumenten waarmee wordt gewerkt nog niet. ICT staat voor informatie- en communicatietechnologie. Te vaak nog wordt aangenomen dat het ingewikkelde applicaties betreft of peperdure hardware. Het uiterst toegankelijke boekje 'Een prettige buurt, internet als gereedschap' is geschreven voor actieve buurtbewoners en sociale professionals en laat zien hoe internet veel kan doen voor de sociale cohesie in een buurt.

De samenleving is veranderd, daar is iedereen het wel over eens. Dertig jaar geleden gingen mensen nog naar school in dezelfde buurt waar ze waren geboren, deden er hun boodschappen, gingen er naar de kerk (of niet), hadden er hun vrienden en familieleden, trouwden en rouwden er. Dat is niet langer zo. Mensen hebben hun werk en leven buiten de buurt, ze sporten ná het werk in de buurt van het kantoor, kinderen gaan op school aan de andere kant van de stad en familie woont aan de andere kant van het land. Het is niet meer vanzelfsprekend dat men naar de bureaus loopt voor een praatje of dat kinderen 's zomers op straat spelen. Maar hoewel de manier van leven verandert, blijven de wensen van bewoners dezelfde. Want wat mensen nog steeds willen is een prettige buurt om in te wonen. Ze kunnen alleen zelf niet altijd de bijdrage leveren die nodig is om dat te bereiken. Internet is een instrument dat kan worden gebruikt om die bijdrage te realiseren.

Internet is een zegen

Veel mensen die werken aan samenlevingsopbouw willen niet aan de gedachte dat

technologie kan bijdragen aan het vergroten van de samenhang in een buurt. Ze zijn er bang voor en zien internet als een medium dat mensen achter de geraniums houdt en hen juist afzondert van de bureaus. Eind jaren negentig werd zelfs gespeculeerd dat internet bewoners uit elkaar zou drijven. Mensen zouden de straat niet meer op gaan om te winkelen of elkaar te ontmoeten. Maar in de praktijk blijkt internettechnologie een grotere zegen dan soms wordt aangenomen. Begin maart verscheen de methode 'Een prettige buurt, internet als gereedschap'. Het is geschreven door Else Rose Kuiper van Brekend Vaatwerk, Ferd van den Eerenbeemt en Bert Mulder van De InformatieWerkPlaats. De twee andere partijen betrokken bij de uitgave zijn het programma Technologie & Samenleving van Senter, en SQM (Social Quality Matters). Die laatste is een samenwerkingsverband van het Kenniscentrum Grote Steden en X-S2/Kennissnetwerk Sociaal Beleid. Kuiper, Van den Eerenbeemt en Mulder willen op een toegankelijke manier laten zien hoe internet kan worden ingezet in een buurt. Het prachtig vormgegeven boekje leest makkelijk en er staan geen ingewikkelde technische verhalen in. Het spreekt de lezer direct aan en praat over 'wij' en 'ons'.

Wat is een prettige buurt?

De schrijvers schetsen allereerst een herkenbaar beeld van de moderne samenleving. Ook beschrijven ze hoe de sociale netwerken van vroeger zijn veranderd, zoals in het begin van dit artikel ook even wordt aangestipt. Vervolgens leggen ze uit dat de samenleving misschien wel anders in elkaar zit, maar dat mensen nog steeds dezelfde wensen hebben: ze willen een prettige buurt. En dat is een buurt waar ze met vertrouwen doorheen kunnen lopen. Else Rose Kuiper is directeur van Brekend Vaatwerk, een bureau dat projecten ontwikkelt en uitvoert om mensen anders met elkaar om te laten gaan. "De eerste vraag die we in het boekje beantwoorden, is wat een prettige

buurt nu eigenlijk is," aldus Kuiper. "We willen niet terug naar de jaren vijftig, dat vinden we te kief. Dat willen we ook niet meer. Maar die vertrouwdheid van toen blijft toch wel aantrekkelijk. We zijn op zoek naar een soort moderne vorm van die buurtromantiek. Dat betekent een prettige buurt waar je goedemorgen zegt tegen de bakker, waar je de was binnenhaalt voor je buurvrouw als het regent of waar je bij iemand kan aanbellen als je alleen woont en ergens heel erg van geschrokken bent. Dat bepaalt of je plezier hebt in je wijk. Een prettige buurt is een plek waar mensen elkaar met vertrouwen tegemoet treden." De centrale vraag die het boekje wil beantwoorden is 'hoe kan internet dat vertrouwen versterken?'

De buurt op internet

De schrijvers concluderen dat er vier processen zijn die vertrouwen positief of negatief beïnvloeden: weten, leren kennen, ontmoeten en samen doen. Kuiper licht de factor 'weten' toe: "Als mensen de weg weten in een wijk, als ze de voorzieningen kennen dan voelt zo'n wijk al heel anders. Als je niks weet, is een wijk alleen maar een route die je neemt met de auto." Een buurt leeft niet als je er niets of niemand kent en je wandelt er dan niet prettig doorheen. Internet brengt informatie bij mensen thuis, het kan ze bijvoorbeeld bekend maken welke voorzieningen er zijn en waar.

Of nog een stap verder: door internet kan de buurt elkaar leren kennen, meent Ferd van den Eerenbeemt. "Helden en mythen worden zichtbaar gemaakt, zet de geschiedenis van de buurt op internet. Het gaat niet langer om techniek. Het gaat om het groter maken van leuke dingen. Om het verbinden van mensen en initiatieven."

Functies van internet

De drie functies van internet zijn informeren, communiceren en organiseren. Om het voorbeeld van de voorzieningen nogmaals te nemen, een internetportaal (een plek op het internet met koppelingen naar andere

Nog te doen

Wat moet er allemaal nog gebeuren?
Voor het organiseren van de BBQ kunnen we alle hulp gebruiken. Zo is er natuurlijk materiaal nodig maar ook vrijwilligers. Hieronder een overzicht van alles wat we goed kunnen gebruiken. Als je denkt dat we iets over het hoofd gezien hebben laat het ons dan weten. mail caroline >>>

Wat hebben we nog nodig?

- 2 grote of 5 kleine BBQ's
- stiften voor de kindertekeningen
- damastpapier voor op de tafels
- 50 klapsstoelen
- 8 lange tafels
- slingers
- feestverlichting met verlengsnoer

reactie

Wat hebben we al?

- 2 grote BBQ's van Slagerij Thijssen
- houtskool van de supermarkt
- geluidsinstallatie van flencie
- 20 klapsstoelen van diverse families
- kaartjes en prikkers voor gerechten
- 4 lange tafels

reactie

Wie hebben we nog nodig?

- zo veel mogelijk fotografen
- 4 mensen om op te bouwen/sjouwen
- 3 mensen om de kinderen te helpen

reactie

Wie hebben we al?

- DJ met cd's
- onze foto's
- 4 mensen

Inschrijven

Schrijf je in voor de Buurt BBQ van de Kampstraat op zaterdag 19 Juni. Een leuke maaltijd om elkaar wat beter te leren kennen! En het is een klein beetje lol, schrijf je ook in als vrijwilliger want alle benodigde hulpvaardigen moeten zijn 5 voor per persoon, die kan je bij de start van het eten betalen aan Caroleen en John. Wie remsen zo'n zwaar mogelijk meer vlees, drinken, graten, broden en binstel, kuffel, slingers, BBQ's

Inschrijven voor de BBQ

Naam op de fotoboekje:

E-mail:

Wachtwoord:

Wachtwoord herhalen:

Al personen: Sphr:

verzend

en met de BBQ

Wil helpen met de fotoboekje

E-mail:

verzend

Hebben alch tot nu toe ingeschreven voor de BBQ!

Je Begeer - Kampstraat 2 - 4 personen - www.kampst0200.nl/Begeer

Fotoboek

Zaterdag 19 juni

De foto's van voorgaande jaren
Alle foto's van de afgelopen jaren zijn hier bij elkaar verzameld, met dank aan onze vaste fotograaf Rick Gerards.

Bekijk de foto's uit: [2000](#) [2001](#) [2002](#) [2003](#)

De foto's van 2002. [ge naar pagina 1 - 2 - 3 - 4 - 5](#)
Voeg je commentaar toe en klik op de foto voor een uitvergroting.

[Lekkere vieze handen...](#) commentaar: 1

[Even bijkletsen](#) commentaar: 1

[Wat een lekkernij!](#) commentaar: 1

[Lekkere vieze handen...](#)

[Even bijkletsen](#)

[Wat een lekkernij!](#)

Door de foto's kunnen mensen een idee krijgen of ze iemand kennen. Misschien gaan ze er dan eerder heen. Het zien van een levende BBQ laat een actieve groep zien. Die groep weet de weg in de buurt. Dat geeft vertrouwen.

websites) kan alle voorzieningen in een wijk op één plaats bij elkaar brengen. Wie wil weten wat er in zijn wijk beschikbaar is, hoeft niet lang op zoek. De schrijvers van het boekje geven een overzicht van de middelen die per functie kunnen worden ingezet, zogenaamde webinstrumenten. Informeren kan middels websites, portalen, elektronische kranten en tijdschriften. Mensen en organisaties communiceren via e-mail, forums, chat en prikborden. Om iets te organiseren is een digitale markt of agenda erg handig. Het boekje geeft praktische voorbeelden van hoe deze webinstrumenten kunnen worden gebruikt om de processen weten, leren kennen, ontmoeten en samen doen te stimuleren. Een praktisch voorbeeld. Toen de taken voor de buurtbarbecue werden verdeeld, had een jonge vrouw zich aangemeld voor het

doen van de boodschappen. Ze heeft een eigen bedrijf, een auto en een toegangspas voor een groothandel en daarom vond ze het logisch dat zij deze bijdrage zou leveren. Haar buren, die beiden de hele dag thuis zijn, bouwen een of andere constructie

voor de verlichting. Anderen in de buurt zorgen voor de barbecues, gemeentelijke toestemming om de straat af te zetten, amusement voor de kinderen en wat er nog meer nodig is. Als ze op haar werk zit, blijkt dat ze is vergeten welke boodschappen ze

nou precies moest halen. Ze kijkt nog een keer op de buurtwebsite voor haar boodschappenlijstje en drukt het af. Bij thuiskomst 's avonds, meldt ze via mail dat alles is gelukt. Ze geeft de kosten door voor verrekening later. Voor de grap stuurt ze een digitale foto mee van de enorme hoeveelheid stokbroden en porties satésaus. Die zal in no-time in het fotoalbum op de site staan. Ze leest dat de toestemming binnen is van de gemeente en dat de hekken kunnen worden opgehaald. Mooi, denkt ze, dus dat is ook geregeld.

Wat is er precies nodig?

Nu maken alle beschikbare middelen (zoals in het voorbeeld website, e-mail en fotoalbum) het heel verleidelijk om maar ergens te beginnen en aan de slag te gaan. Toch is het ook van groot belang dat men goed kijkt naar wat er nodig is. Het boek definieert vier stappen om het proces werken aan een prettige buurt met de inzet van internet te doorlopen. De eerste stap is 'bedenken'. Dat lijkt vanzelfsprekend, maar is het niet. Kuiper: "Ik wil geen websites maken en daar bezoekers voor trekken, ik wil graag andersom werken. Ik wil samen met mensen bedenken wat ze nodig hebben in de wijk en dan kan ik ze laten zien hoe ze dat met internet gemakkelijker kunnen realiseren. Daar hebben mensen wat aan. Om dat te bereiken moet je wel doorvragen en daar zijn agogen goed in. Ze zijn betrokken en geschoold in het omgaan met mensen." Overigens wil Kuiper niet per se iedereen aan het chatten zetten of websites laten bouwen. "Als uit een gesprek blijkt dat mensen eenzaam zijn en met anderen een cake willen bakken, dan is dat ook goed. De vraag is dan hoe ze die anderen kunnen leren kennen en soms kan dat met websites. Maar krijg boven tafel wat mensen willen!" Wanneer Kuiper eenmaal over de kwaliteiten van agogen begint, is het moeilijk haar op een ander onderwerp te brengen. "Juist agogen en niet technici zijn goed in deze eerste, belangrijke stap. Agogen gaan in op lichaamstaal, ze communiceren intuïtief. Ze leren kijken, relativeren en controleren. Goede agogen kunnen werken met gevoel en daarom zijn ze uitermate geschikt voor het inspireren van de inhoud van ICT. Je ziet nu nog te vaak dat technici het hoogste woord hebben bij het opzetten van websites. Zij praten in een soort geheimtaal en daar worden sociale professionals vaak een beetje door overdonderd. Mijn advies is om ze te zien als cliënten, want daar kunnen

agogen wel mee praten. Het gaat erom hoe je iets boeiends in elkaar zet. Een jongen van tien maakt foto's van zijn zusje en schrijft op de website: 'Dit is haar kamer, we noemen haar prinsesje'. Nu kunnen dat scheve foto's zijn, maar het raakt je! En daar gaat het om."

Verbeter informatie

Belangrijk is de vraag hoe de informatie in de buurt verbeterd kan worden, hoe internet gebruikt kan worden om meer te leren over buurtgenoten. Van den Eerenbeemt heeft een praktisch voorbeeld: "Toen ik pas aan het plein woonde, heb ik een borrel gegeven om de buurt te ontmoeten. Dat was heel gezellig, maar achteraf weet ik niet meer wie er bij me thuis is geweest. Ik kan niet alle namen en gezichten in één keer onthouden. Het zou fijn zijn als er een smoeienboek was voor het plein: fotootjes van de buurtbewoners en hun interesses." Na 'bedenken' komt 'maken'. Het goede nieuws is dat dit steeds eenvoudiger wordt. "Het beheersen van de techniek was vroeger belangrijker dan de inhoud," zegt Kuiper. "Maar het gereedschap wordt steeds eenvoudiger." Een prachtig voorbeeld hiervan is de internetbouwdoos van www.naoberschapsbank.nl die de bewoners van de wijk Bargeres in Emmen op een geweldige manier hebben gebruikt. Op www.bargeres.org staan alle sites van bewoners bij elkaar. Op hun verzoek is er recent een ruilhandelplaats toegevoegd. Een buurt gaat zo op een prachtige manier leven. "Mensen gaan audio en video gebruiken, ze bouwen steeds vaker en het wordt zo vanzelf steeds mooier op het web. Belangrijk is wat je met die techniek doet. Inhoud telt: is het leuk of ontroerend. Raakt het je, is het ergens goed voor. Agogen zijn er goed in om te bedenken wat mensen bindt. Dat moeten ze doen!"

Gebruiken en beheren

De derde stap is 'gebruiken'. Het is belangrijk dat techniek aansluit bij vaardigheden, misschien moeten extra cursussen dat leren wat nodig is, maar ook dat is een vorm van leren kennen en ontmoeten. De vierde en laatste stap is beheren en leren. Internet is een snel medium en interesse van mensen vervliegt als sneeuw voor de zon wanneer informatie niet wordt ververst of websites niet actueel worden gehouden. Maar beheren moet ook op technisch niveau gebeuren. Het boek werkt van drie scenario's de vier stappen uit, zodat dit hele verhaal min-

der abstract wordt. In het laatste hoofdstuk 'wie kan ons helpen' geven de schrijvers suggesties voor partijen in de buurt en daarbuiten die kunnen helpen de projecten te realiseren. Adviezen aan buurtbewoners en gemeente ronden het geheel af: 'Een prettige buurt, internet als gereedschap' is ook een handboek en bedoeld om naast de computer te leggen. Een praktische handleiding, zonder ingewikkeld taalgebruik, die stapsgewijs beschrijft hoe middelen van nu kunnen worden gebruikt om een traditionele kwaliteit als 'vertrouwen' te vergroten.

De buurtmethodiek is gratis te bestellen via www.kcgs.nl/kcgs/show?id=189184 onder vermelding van naam, adres en eventueel organisatie.

De website www.sqm.nl geeft uitgebreide aanvullende informatie over de inzet van ICT voor de sociale sector.

Bijeenkomst

Een prettige buurt; internet als gereedschap

De afgelopen jaren zijn veel buurten gestart met een eigen website. Toch is het niet gemakkelijk om met een buurtsite een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de sociale cohesie in de buurt. De vier betrokken partijen bij de buurtmethodiek organiseren daarover op donderdag 13 mei in Emmen een bijeenkomst. Op deze middag zoeken zij een antwoord op de vraag hoe internet kan bijdragen aan een prettiger buurt.

* Wat zijn de succes en faalfactoren bij het opzetten en laten functioneren van een site?

* Hoe zorg je dat er in de buurt een sociaal internetproces ontstaat?

* Hoe kan een gemeente of woningbouwcorporatie bijdragen aan zo'n proces?

Het boek 'Prettige buurt; internet als gereedschap' speelt deze middag een belangrijke rol. Aan de hand van de praktijk in Emmen gaan de schrijvers in op bovenstaande vragen. Ook zal blijken dat een site bouwen niet moeilijk hoeft te zijn.

'Een prettige buurt', donderdag 14 mei 2004, Hotel de Giraf in Emmen, van 13.00 tot 17.00 uur. Deelname is gratis. Aanmelden via www.x-s2.nl Informatie: Inge Klück, i.kluck@x-s2.nl, tel: 030-23330037 <

Subsidieregeling vastgesteld

Welzijnsorganisaties kunnen zich vanaf nu voor een subsidieaanvraag voor diensten bij wonen met zorg wenden tot de zorgkantoren. De MOgroep adviseert om alert op deze mogelijkheid te reageren omdat de middelen beperkt zijn en er meer potentiële aanbieders zijn, zoals zorginstellingen, gemeenten en woningcorporaties. Deze eerder aangekondigde subsidieregeling diensten bij wonen met zorg is nu vastgesteld en gepubliceerd in de Staatscourant nummer 58 van 24 maart.

De subsidie is bedoeld voor instellingen, bijvoorbeeld verzorgingstehuizen, die hun intramurale capaciteit willen extramuraliseren, en voor instellingen zoals welzijnsinstel-

lingen, gemeenten, woningcorporaties extramurale zorg, die hun diensten willen uitbreiden voor verblijfsgeïndiceerden die thuis wonen. De dienstverlening door de instelling moet ertoe bijdragen dat de verzekerde met een indicatie voor verblijf in het kader van de AWBZ (opnieuw) zelfstandig kan gaan wonen, dan wel zich zelfstandig in de thuissituatie kan blijven handhaven. Voor deze subsidieregeling hoeft men geen AWBZ-toelating aan te vragen. De burger aan wie diensten wordt verleend moet wel een AWBZ-indicatie hebben.

Een nadere (niet limitatieve) omschrijving van de te subsidiëren activiteiten:

- alarmservice en sociale alarmopvang;
- maaltijdverstrekking;
- hand en spandiensten;
- sociaal culturele activiteiten;
- cliëntenondersteuning, bijvoorbeeld ouderenaanbeveling.

Er is voor de regeling iets meer dan 49 miljoen euro beschikbaar. Deze middelen zijn verdeeld over zorgkantoren op basis van het aantal 75 plussers in de regio. Dat wil

niet zeggen dat de regeling alleen voor ouderen is bedoeld; de strekking van de regeling is AWBZ-breed. Het bedrag van 49 miljoen is in zijn geheel beschikbaar voor de subsidiëring van extramurale diensten. De bedoeling is om van die middelen 40 procent in te zetten voor activiteiten die gericht zijn op extramuralisering van mensen, bijvoorbeeld vanuit een verzorgingstehuis en 60 procenten voor diensten aan verblijfsgeïndiceerden die op de wachtlijst staan voor verblijf maar door deze activiteiten hun zelfstandigheid kunnen behouden. Een ander onderdeel van de subsidieregeling betreft de mogelijkheid om subsidie aan te vragen voor een experiment ter oplossing van wachtlijsten. Een dergelijk initiatief moet door VWS worden goedgekeurd.

Informatie: Ineke Alsem, 030-2983478, alsem@magroep.nl

De tekst van de regeling staat op de ledensite www.magroep.nl Welzijn Ondernemersinfo (uit: Welzijn & Maatschappelijke Dienstverlening, 29-3-2004) <

Ondersteunen cliëntgestuurde initiatieven

Het Innovatieprogramma Wonen en Zorg (IWZ) en het VSBfonds organiseren eenmalig een gratis starterscursus 'Ondersteunen van kleinschalige, cliëntgestuurde initiatieven (wonen-welzijn-zorg)'. De cursus wordt gegeven in het kader van tweejarig durend programma WZW Cliëntsupport, een programma ter stimulering van eigen woon-zorg-welzijninitiatieven van cliënten.

'Klanten kiezen' is het motto bij steeds meer door de overheid gefinancierde voorzieningen. De overheid treedt terug als 'opdrachtgever' en geeft ruimte aan 'marktpartijen' binnen de wonen-, zorg- en welzijnmarkt om tot een 'optimale oplossing op maat te komen'. Hierdoor is een veranderingsproces in gang gezet dat van alle betrokken partijen en andere vaardigheden vergt dan voorheen. De nieuwe mogelijkheden vormen voor velen die in de praktijk met vragen worden benaderd, misschien nog een relatief onontgonnen terrein.

De organisatoren bieden cursisten daarom een oriëntatie op de nieuwe ontwikkelingen en kansen voor wonen, welzijn en zorg, we

geven de gelegenheid daar enthousiast over te worden en (inzicht te krijgen op hun mogelijke rol in de toekomst. Aan bod komen ook de huidige praktijk waarbij initiatiefnemers en hun ondersteuners hun verhaal doen.

Data: donderdagen 13 en 27 mei en 10 juni 2004, van 13.30 tot 16.30 uur.

Plaats: Congrescentrum Jaarbeurs Utrecht, Beatrixgebouw.

Informatie: SEV, drs Carla Kost, 010 - 280 50 80.

<

Mooie beloften kunnen

niet waar zijn

Het huurhuis van mevrouw Los in de Heringastraat was 'een krot' toen ze er in 1980 kwam wonen. "Maar mijn man heeft alles opgeknapt. Centrale verwarming aangelegd, een nieuwe keuken, een douche en een tweede wc." Allemaal op eigen kosten. Tienduizenden gulden heeft het echtpaar Los in het huis gestoken, dat toebehoort aan Mitros. De woning ziet er piekfijn uit van binnen. De plafonds en muren zitten netjes in de verf, er zitten keurige schrootjes tegen de muren en geen traptrede die kraakt onder het dikke tapijt. Mevrouw Los wil dan ook absoluut niet weg. "Ik word al ziek als ik er aan denk. Ik kan er 's nachts niet van slapen."

Onbetaalbaar

Volgens Mitros zijn de casco's van de woningen zo slecht, dat renoveren onbetaalbaar is. De Heringastraat moet dus gesloopt worden. Het vervangen van huurhuizen in Ondiep maakt deel uit van de DUO-aanpak. Menig wijkbewoner voelt zich verjaagd, omdat huurhuizen verdwijnen, de nieuwbouw duurder wordt en de sociale structuur in duigen valt. Velen hebben het gevoel dat sloop totaal overbodig was geweest, als Mitros meer onderhoud had gepleegd. Kees van Oosten bezorgde deze maand huis-aan-huis anti-sloopinfo in de Heringastraat. "Veel bewoners zagen sloop nooit zitten, maar hebben het gevoel dat het toch niet tegen te houden is," zegt hij. "Ze hebben geen zin meer om zich te verzetten. Daarom laat ik hen zien dat ze alleen maar nee hoeven te zeggen." In de DUO-overeenkomst is namelijk geregeld dat sloop alleen door mag gaan als een 'beduidende meerderheid' van de bewoners zich achter de plannen schaarft. Mitros rekent daarvoor zeventig procent. Om het draagvlak te peilen, houdt de corporatie enquêtes onder bewoners.

Mitros deed dat begin dit jaar ook in de Heringastraat, waar 54 procent zich voorstander van sloop toonde. Niet genoeg dus. Nu gaat Mitros één op één in gesprek met bewoners die tegen hebben gestemd. "We vragen waarom ze nee hebben gezegd en proberen vervolgens iets te doen aan hun bezwaren," zegt Mitros-woordvoerder Yves Vermeulen.

Volgens hem is namelijk 'bijna iedereen' het eens over het principe van slopen. De bezwaren zijn van praktische aard: ouderen zien op tegen de verhuizing en alleenstaanden kunnen volgens de huidige regels niet terugkeren naar een eengezinswoning. Daarom is de corporatie met de gemeente in gesprek of de toewijzingsregels soepeler kunnen. "Het zou zonde zijn als iets heel groots, de sloop, sneuvelt door iets heel kleins." Want als de bewoners in een tweede stemming massaal nee zeggen 'dan gaat het gewoon niet door'. Dat wil Mitros koste wat kost voorkomen, stelt Kees van Oosten. En dus wordt er volgens hem 'ontzettend gemanipuleerd' door middel van

persoonlijke gesprekken met de tegenstemmers. Onzin, reageert Vermeulen. "We zijn die mensen niet aan het bewerken. We zetten echt helemaal niemand onder druk."

Bij mevrouw Meering, tegenstemmer, is al iemand Mitros komen praten. Die had in ieder geval geen schijn van kans om te manipuleren. "Ik zei: ik weet niet waar je voor komt, maar ik blijf. Jullie zullen me uit mijn huis moeten sleuren." Uitgepraat. Mevrouw Meering woont al 69 jaar in de straat. Naar volle tevredenheid. "De huizen klein? Mijn grootmoeder heeft hier gewoond met negen kinderen. En nu zou het opeens niet meer kunnen met twee! Ik vind: als je de ruimte wil, dan donderstraal je maar op naar Aerdenhout."

Ze wijst op de afgebladderde kozijnen en het verrotte houtwerk aan de buitenkant van haar woning. "Ik heb mijn huis binnen altijd netjes bijgehouden. Dat had Mitros buiten ook moeten doen. Zij hebben het laten verpauperen, zij zijn nalatig geweest. Daarvan zijn wij nu de dupe."

Yves Vermeulen van Mitros ontkent dat zijn corporatie de huizen heeft laten verkrotten. "We hebben altijd onderhoud gepleegd. Maar op een gegeven moment is een huis gewoon op. Dat is nu het geval." Voor mensen die hun huis van binnen opgeknapt hebben, is slopen 'heel zuur', erkent hij. De verhuisvergoeding van 4600 euro is geen vetpot, maar wel 'zeer fatsoenlijk'. Bovendien worden zelf aangebrachte voorzieningen vergoed.

Mevrouw Los moet het allemaal nog zien. "Alles wordt zo glad gepraat, dat ik het gewoon niet geloof. Mitros brengt alles zo rooskleurig, dat kan niet. Zoiets bestaat alleen in sprookjes."

Onrust in Ondiep over sloop

Het opbouwwerk in de wijk, in de gedaante van welzijnsinstelling Portes komt ook aan het woord in dit artikeltje. Annie van den Heuvel wijst erop dat de welzijnsorganisatie luistert naar alle bewoners, zowel voor- als tegenstanders van sloop. "De meningen zijn nu eenmaal heel verschillend."

(...) De adviesgroep Ondiep, waarin de verschillende bewonerscommissies deelnemen, wil niets met Van Oosten te maken hebben. "Je bereikt niets door mensen tegen de haren in te strijken," zegt Jan Tieland van de adviesgroep. "Je moet juist met Mitros blijven overleggen. Dat de bewonerscommissies te veel op de hand van de woningcorporaties zouden zijn, is volgens hem niet waar. De adviesgroep wil namelijk ook het liefst renoveren, maar krijgt nauwelijks gehoor bij mensen die fel tegen sloop zijn. "Die bewoners komen niet. Ze doen niks, behalve klagen. In plaats van dat ze in hun straat staan te schreeuwen, moeten ze zich bij ons aansluiten. Daar hebben we veel meer aan."

(Uit: *Utrechts Nieuwsblad*, 23 maart 2004)

<

Participeren vanuit

Over het bereiken van allochtone vrouwen

Participatie van allochtone bewoners kan op verschillende manieren worden bevorderd. Soms is het goed om de aandacht te richten op het betrekken van het hele gezin', soms vormen mannen een goede ingang, soms de vrouwen. In dit artikel wordt ingegaan op het organiseren van vrouwenactiviteiten om de participatie te bevorderen. Vrouwen dragen immers veel verantwoordelijkheid in en rondom het huis, in de opvoeding van de kinderen en het contact met de scholen.

In gebiedsgericht beleid zoeken op buurt- of wijkniveau overheden, maatschappelijke organisaties en burgers samen naar oplossingen voor ruimtelijke problemen. De gemeente Utrecht wil dat ook allochtone mannen en vrouwen gaan participeren in de verbetering van de wijk. Dat roept een aantal dilemma's op. Zo heeft de gemeente geld vrijgemaakt voor het verbeteren van een buurt waar ik werk. De gemeente denkt de dreigende verloedering te lijf te kunnen gaan door het betrekken van de buurtbewoners bij activiteiten in de bestaande voorzieningen. De meeste bewoners ervaren hun eigen omgeving echter niet als een probleemgebied. Uit een onderzoek onder 42 buurtbewoners¹ bleek dat zij over het algemeen tevreden waren met hun leefsituatie en dat zij niet de noodzaak zien hier iets aan te veranderen. De twee punten die zij voor verbetering vatbaar vinden, zijn de veiligheid en de vervuiling van de trappenhuizen en de ruimte rondom de flat. Maar

de vraag om zich hiervoor in te zetten in bijvoorbeeld een bewonerscommissie wordt door de meeste bewoners met nee beantwoord. Vooral allochtone bewoners zien niet in wat hiervan het belang is. Zij begrijpen niet de taak en werking van een bewonerscommissie en hebben te weinig vertrouwen in zichzelf en de werking van zo'n overlegorgaan. Bovendien vinden ze hun Nederlands te slecht om hun woordje te doen in zo'n orgaan. Over bewonersparticipatie bij bijvoorbeeld overleg met de woningbouwvereniging hoeven we zo te zien voorlopig niet te denken. Veel mensen staan qua cultuur en achtergrond zo ver af van dit soort overleg dat we nog een lange weg te gaan hebben voordat we hiervoor genoeg allochtone bewoners bereid vinden deel te nemen

Verskillende groepen vrouwen

Allochtone vrouwen worden vaak als één groep gezien. Maar allochtone vrouwen (zwarte, migranten en vluchtelingen vrouwen) zijn heel verschillend van elkaar'. De reden waarom ze in Nederland zijn, hun achtergrond, opleidingsniveau, de situatie in het land van herkomst, taal, cultuur, enzovoort. Het is belangrijk om gedifferentieerd te denken als je met deze groepen vrouwen gaat werken. Ze worden heel snel in de eerste plaats gezien als lid van een etnische minderheidsgroep en niet zoals ze zichzelf zien. Binnen één nationaliteit zijn al heel veel verschillen. Khalid Boutachekourt zegt: *"Men wordt in de eerste plaats gedefinieerd aan de hand van een kenmerk, namelijk de reden waarom ze tot die doelgroep gerekend worden (Marokkaan), in plaats van aan de hand van de kenmerken die ze zelf zouden gebruiken om uit te leggen wie ze zijn (jong, man, scholier). In de regel houden individuen er niet van om gereduceerd te worden tot lid van een [etnische] doelgroep. Het werkt stigmatiserend en werkt vooroordelen in de hand. Een Turkse ondernemer vertoont misschien meer overeenkomsten met een Nederlandse ondernemer dan met een Turkse bijstandmoeder.*

Toch worden de ondernemer en de bijstandmoeder vanuit het doelgroeperspectief over één kam geschoren."

Etniciteit is dus zeker niet het enige kenmerk om naar te kijken. Veel beroepskrachten kijken echter wel zo. Als beroepskracht moet je eerst verdiepen in wie de mensen zijn, wat hun achtergronden zijn en hun redenen om iets wel of niet te doen. *"Veel allochtonen voelen zich bijvoorbeeld niet thuis in bijeenkomsten van buurtbeheer of bewonersraden. De veelgehoorde kreet is dan dat allochtonen of wel niet bereikt worden of niet willen participeren. Het eindeloos vergaderen, de behoudendheid en het gebrek aan actie zijn echter ook voor veel andere groepen reden om niet te participeren. Enige reflectie op de eigen aanpak zou dan ook heel zamer zijn dan meteen te roepen dat er geen allochtonen gevonden kunnen worden en dat het aan de doelgroep ligt."*

In de buurt waar ik werk richt ik me op het activeren van allochtone vrouwen die tot nu toe nooit deelnamen aan de activiteiten in het buurthuis, vooral Marokkaanse en Turkse laagopgeleide vrouwen en vluchtelingen vrouwen. Met deze twee groepen werk ik op twee heel verschillende manieren.

Laagopgeleide migrantenvrouwen

Participatie in de wijkaanpak door laagopgeleide migrantenvrouwen is nog een lange weg te gaan. Zelf ontmoet ik al veel bedenkingen bij de vrouwelijke bewoners om deel te nemen aan de zogenaamde koffieochtenden die we in het buurthuis organiseren. "Hoezo koffieochtend, ik drink nooit koffie". Oké theeochtend dan. "Ja maar ik drink al thee bij die en die. Daarvoor hoef ik niet apart naar het buurthuis te komen. En trouwens ik heb het te druk voor zo'n ochtend, heb kleine kinderen en mijn huishouden." Met andere woorden de meeste vrouwen geven aan zo hun eigen netwerken te hebben (vooral familieleden van de kant van de man) en zien niet direct het belang

je eigen identiteit

in van een ochtend waarbij ze ook vrouwen ontmoeten die ze verder niet kennen. Taal is ook een belangrijke belemmering voor mensen om naar zo'n volgens ons toch laagdrempelige ochtend te komen. Er wordt Nederlands gesproken en veel vrouwen spreken die taal niet of nauwelijks. Bovendien drukt de sociale controle een stempel op het doen en laten van de vrouwen. Ze willen niet graag onderwerp van roddel worden en dat gevaar ligt wel op de loer als je te ver je nek uitsteekt op die openbare ochtenden. Een ander probleem is dat veel mannen hun vrouwen niet steunen om naar de activiteiten te gaan. Als ze al weg mogen, dan moeten ze wel de kinderen meenemen. Deze zelfde bezwaren gaan op voor de op te zetten fietsles voor vrouwen. Maar hiervoor geldt dat zij hier een praktische vaardigheid leren waarmee ze hun actieradius en bewegingsvrijheid belangrijk vergroten. Dit argument zou ze wel eens over de streep kunnen trekken.

Het is bovendien voor deze vrouwen moeilijk om hun kinderen uit handen te geven, want dan ben je 'een slechte moeder'. De sociale controle is heel groot. Dat wil zeggen: zorgen voor opvang van de kinderen tijdens de ochtenden is wel belangrijk maar niet genoeg. Je moet de vrouwen ook zoveel vertrouwen kunnen geven dat ze hun kinderen er zonder zorgen aan toe vertrouwen. Dit is het beste te bereiken door een goede mond-tot-mond reclame. Meestal pikken de vrouwen iets sneller op wanneer vriendinnen of kennissen er goede ervaringen mee hebben. Meer voorlichting is nodig om vrouwen te stimuleren hun kinderen naar de opvang te brengen.

Ondanks al deze hobbels is het goed om te investeren in deze vrouwen, omdat:

- Het een opgave voor de gemeente is om haar burgers te bereiken en mee te laten denken in haar beleid.
- Er steeds meer allochtone mensen komen wonen in de wijk Overvecht.

- Vrouwen zich willen gaan ontwikkelen en verder groeien.
 - Ze zo hun kinderen een kans kunnen geven voor een beter leven.
 - En om deze cirkel te kunnen doorbreken, moeten de vrouwen hun zelfvertrouwen en hun zelfstandigheid verder ontwikkelen.
- Het komt er op neer dat allochtone mensen hier in Nederland eigenlijk stil blijven staan wat betreft hun verdere ontwikkeling vergeleken met het land van herkomst. Hier zijn ze bang om hun cultuur en identiteit te verliezen, maar ook is er binnen de groepen heel veel sociale controle.

Bij deze groep vrouwen gaat het allereerst om meedoen aan bepaalde activiteiten en misschien van daaruit zelf actiever worden of vrijwilliger worden. Kinderen zijn daarbij een belangrijke ingang. Er is in deze buurt in Overvecht nu een groep van dertien Marokkaanse vrouwen. Het is heel gezellig. In het begin hadden ze veel vragen. Er was wantrouwen. Nu is het al vanzelfsprekend dat ze komen. Ze vertellen over de school van de kinderen, over de informatie die ze niet krijgen (pas horen dat het slecht gaat als het kind blijft zitten). Voorheen zagen ze hun woonomgeving niet. Nu zeggen ze: hé, het vuil is al twee weken niet opgehaald. Ze kijken nu om zich heen. Intussen zijn er drie activiteiten per week: een koffieochtend, fietsles en gymles. De vrouwen hebben hun netwerk verbreed. Ze nemen elkaar mee naar de gym. "O, dat was leuk bij de gym."

De nadruk in het werken met deze groep vrouwen ligt op:

- Het verbreden van hun netwerk. Hiervoor is het contact onderling en met de omgeving heel belangrijk. Denk aan oppassen op elkaars kinderen, samen naar de markt gaan, recepten uitwisselen, enzovoort. Door middel van activiteiten kunnen de vrouwen ook vrouwen met andere nationaliteiten leren kennen, bijvoorbeeld op de fietsles of de gymles.

- Het activeren, zoals stimuleren om cursussen te volgen (onder andere Nederlandse les), uitzoeken wat de kwaliteiten zijn van de vrouwen en die uitzetten in activiteiten.
- Voorlichting geven; dat is een goede methode om informatie aan de vrouwen te geven.
- Om de participatie te bevorderen moeten de vrouwen aan elkaar steun geven en zelfvertrouwen opbouwen. Zelfvertrouwen is heel belangrijk. Meestal is hun zelfvertrouwen niet zo groot omdat ze de taal niet kunnen spreken of omdat ze niet gestuurd hebben.

Langzamerhand zie ik dat de vrouwen zich ontwikkelen. Daar kan ik erg van genieten. Bijvoorbeeld bij Lets Talk: Vrouwen die eerst niet naar de Nederlandse les durven te komen. Zij krijgen dan les thuis van een vrijwilligster. Na een tijdje zeggen ze: "Ik wil ook graag naar de les in het buurthuis." En daarna: "Ja, ik wil naar het ROC." Ik ben steeds op zoek naar de kwaliteiten en talenten van de vrouwen. Ieder mens heeft kwaliteiten. Daar moet je op aan sluiten. De vrouwen kunnen goed kleren maken en heel lekker koken. Ik stel samen met hen een activiteitenplan op. Ze geven zelf aan wat ze willen. Als ze behoefte hebben aan praten, geef ik daar ook de ruimte voor.

Vluchtelingen vrouwen

Vluchtelingen vrouwen zijn afkomstig vanuit de hele wereld. Zij waren gedwongen hun land te verlaten. Vluchtelingen hadden geen keuze en zijn vaak toevallig in Nederland terechtgekomen. Zij moeten een asielprocedure doorlopen en maar afwachten of zij hier kunnen blijven. Het gaat veelal om vrouwen die in hun land van herkomst een hoge studie of universitaire opleiding hebben gehad. Een aantal vluchtelingen vrouwen hadden een goede positie op de arbeidsmarkt.³ Teruggaan naar hun eigen land en ooit terugzien van hun familieleden is hun grote verlangen en droom. Een

vluchteling verschilt van andere migranten. Zij wilden niet ergens naar toe, maar moesten weg. Weg vanwege persoonlijke bedreiging of structureel oorlogsgeweld. De periode voor de vlucht kenmerkt zich door een vaak langdurige stress van onderdrukking, geweldservaring en uiteenvallen van normale sociale structuren.¹ Hieronder volgen twee voorbeelden van werken met vluchtelingen vrouwen.

Een paar jaar geleden hebben *Somalische vrouwen* zelf het initiatief genomen om ontmoetingsbijeenkomsten te organiseren. De opbouwwerkster heeft dat ondersteund. Nu komen elke zondag zo'n dertig vrouwen en hun kinderen bij elkaar. Ook is er een huiswerkklas voor de kinderen, naaies voor de vrouwen, en alle Somalische feesten, zoals het Suikerfeest en het Offerfeest, worden in het buurthuis gevierd met het hele gezin. De vrouwen hebben behoefte aan ondersteuning van elkaar in hun eigen groep. Ze praten op zondag veel over hun verleden, om het te verwerken en om te delen. Ze hebben veel meegemaakt en familieleden verloren in hun eigen land. De inloop en het feit dat ze andere vrouwen van dezelfde afkomst zien of die hetzelfde hebben meegemaakt, geeft hen hoop. Ook voor hun kinderen is contact met de eigen taal en cultuur heel belangrijk. Vrouwen willen graag dat wat zijzelf van hun ouders gekregen hebben, doorgeven aan hun kinderen. Kinderen krijgen les in het Somalisch. Somalische docenten vertellen over de cultuur. De kinderen leren andere Somalische kinderen kennen en worden zich bewust van hun achtergrond. Daardoor zijn ze minder verward over wie ze zijn. Er zijn nu vijf à zes kadervrouwen die alles organiseren zoals boodschappen doen, koken, activiteiten voor de kinderen en opruimen. Ik begeleid hen. Zij doen steeds meer zaken zelfstandig. Ik leer de groep vertrouwen op hun eigen kracht. Verder verwijs ik hen naar andere instellingen en vrouwenorganisaties en zij kunnen mij om allerlei informatie vragen die ze nodig hebben. Zij nemen nu ook deel aan activiteiten die op wijkniveau plaats vinden.

Een keer per week komt nu ook een groep *vluchtelingen vrouwen* bij elkaar. Er komen vrouwen uit Irak, Iran, Soedan, Afghanistan, Somalië, Sri Lanka en Koerdistan. Een werkgroep van vijf vrouwen organiseert één keer per maand ontmoetingsactiviteiten voor alle vluchtelingen vrouwen in de wijk met

elke keer een ander thema. Deze bijeenkomsten trekken een grote groep vrouwen die tot nu toe moeilijk bereikbaar is. De meerwaarde van deze ontmoeting is een moment van herkenning en erkenning. Vrouwen kunnen over hun situatie praten en hun verdriet delen. Er wordt veel geheld. Het hoofddoel is om op een ontspannende manier vrouwen in aanraking met elkaar te laten komen. Het is ook bedoeld om de kloof tussen vrouwen onderling (ras, taal, cultuur) te verkleinen. Doel van de ontmoeting is tevens dat vrouwen gemakkelijk naar elkaar toe kunnen stappen, met elkaar communiceren en dingen aan elkaar durven te vragen. Bij de activiteiten is kinderopvang nodig. Het zijn veel alleenstaande moeders. Nu ik ze leer kennen, kan ik ze gemakkelijk doorverwijzen naar andere activiteiten en hen ondersteunen om bijvoorbeeld iets in de wijk of voor de wijk te doen.

Met vluchtelingen vrouwen werk ik anders dan met laagopgeleide migrantenvrouwen. Een deel van de activiteiten is hetzelfde zoals fietsles of gymles. Maar ze hebben ook hele andere interesses. Werk en opleiding hebben bijvoorbeeld hoge prioriteit. Ook is er behoefte aan veel voorlichting over bijvoorbeeld opvoeding, onderwijs en gezondheid. Het belangrijkste verschil is echter dat vluchtelingen vrouwen actief mee willen denken en doen. Hun ontmoetingsactiviteiten willen ze zelf vormgeven. Ze kunnen gemakkelijk aangeven wat ze wel en niet willen. Vluchtelingen vrouwen hebben ook de kwaliteiten om zelf hun bijeenkomsten te organiseren. Ze nemen de verantwoordelijkheid, koken, maken schoon, beheren het budget, regelen de activiteit. Veel vluchtelingen vrouwen kunnen ook gemakkelijk communiceren met beroepskrachten of instellingen, omdat ze de Nederlandse taal vrij goed spreken. De vrouwen leren gemakkelijk. Vaak spreken ze al twee of drie andere talen. En omdat ze uit allerlei verschillende landen komen, moeten ze ook met elkaar in het Nederlands communiceren. Deze vrouwen hebben veel kwaliteiten. Het is gemakkelijk hen te stimuleren en te activeren, ze begrijpen al snel waar het over gaat. Ze zijn mischien ook al actief geweest in hun eigen land. Ik hoef alleen maar wat te sturen en te begeleiden.

Aanbevelingen

Om allochtone vrouwen te bereiken zijn de volgende aandachtspunten van belang:

- * Vertrouwen opbouwen door veel aandacht te geven aan de vrouwen. Ik begeleid hen op een respectvolle en democratische manier en gebruik veel humor. Bij laagopgeleide vrouwen moet je alles eerst heel goed uitleggen om zo hun vertrouwen te winnen. Vrouwen komen ook met hun problemen naar je toe. Soms is het iets waarmee je niets te maken hebt, maar om hun vertrouwen te winnen moet je altijd proberen zo goed mogelijk te helpen, zoals voor hen bellen naar de sociale dienst, de bank, school van hun kinderen of formulieren invullen.
- * Meer allochtone medewerkers in dienst nemen omdat zij de mensen goed kunnen begrijpen qua achtergrond en taal. Het geeft de doelgroep vertrouwen en ze durven dan meer. Het werkt drempelverlagend.
- * Luisteren naar wat de vrouwen te vertellen hebben. Ik geef de vrouwen de gelegenheid om hun verhalen in de groep te gooien (vooral bij vluchtelingen vrouwen) en daarover te discussiëren en elkaar te adviseren. Ik neem de tijd ik ben iemand die veel doorvraagt. Door vragen te stellen aan de vrouwen kan ik proeven wat hun behoeften zijn. Ik kijk wat ik de vrouwen kan bieden of verwijs ze door naar de juiste plaats. Ik betrek de vrouwen ook bij wat er in de wijk gebeurt en verschaf ze hierover de nodige informatie. Het is belangrijk om steeds de mening van alle vrouwen te horen en hun eigen ervaringen bij de punten waar ze over praten.
- * Goed kunnen horen wat hun interesses zijn en wat ze willen. Dit is meestal iets heel anders dan wat meeste hulpverleners in hun gedachten hebben. Het is ook per bevolkingsgroep anders.
- * Vaste regels afspreken in de groep waar iedereen zich aan moet houden en alle vrouwen hetzelfde behandelen. Een voorbeeld van een vaste regel is dat kinderen niet in de groep erbij mogen zitten en daar houden ze zich ook aan. Nee is nee, dat accepteren de vrouwen ook van jou omdat je het van tevoren duidelijk met hen hebt afgesproken en een uitleg hebt gegeven waarom je iets niet goed vindt. Dat is een duidelijke manier. Daar krijg je ook veel respect voor van de vrouwen. Het is belangrijk de afspraken regelmatig te herhalen.
- * De vrouwen de ruimte geven om zich vrij te voelen en dingen te doen die ze belangrijk vinden. Een voorbeeld is om hen een kans geven als ze een keer niet

komen en hun afspraken niet nakomen. Dat ze niet het gevoel krijgen dat ze gedwongen worden. Het is belangrijk om begrip te hebben voor hun thuissituatie.

- * De beroepskracht moet openstaan en vertrouwen in allochtone vrouwen hebben. Als je een activiteit samen met hen gaat organiseren en zij hebben taken op zich genomen dan moet je niet achter hen aanlopen; heb je die dingen al geregeld of vergeet dat niet, en dat soort dingen. Gewoon los laten en kijken hoe ze het doen. Als er dingen misgaan of niet lukken, is dat een moment van leren. Als je achter de vrouwen aan blijft lopen, nemen ze niet zelf de verantwoordelijkheid. Je moet ze echt vertrouwen kunnen geven. De vrouwen voelen dat. Dit wordt ook wel het 'Pygmalion-effect' genoemd.
- * Van een beroepskracht wordt verwacht dat deze veel geduld heeft, betrouwbaar en eerlijk is, iemand die haar afspraken nakomt. Door deze punten gaan de vrouwen jou serieus nemen.
- * Steeds goed blijven opletten of de activiteiten aansluiten op de groep vrouwen waarover het gaat. Verschillende groepen vrouwen hebben behoefte aan verschillende soorten activiteiten (bijvoorbeeld afhankelijk van het opleidingsniveau).
- * Samen met hen activiteiten organiseren. Als hun ideeën uitgangspunt zijn, voelen ze zich betrokken en zullen ze ook meer gaan doen (empowerment). Regelmatig kun je hen ook alleen iets laten organiseren. Als ze het zelf doen, kunnen ze laten zien wat ze kunnen. Vrouwen kunnen heel veel. Maar omdat dat vaak niet aansluit bij wat in welzijnsorganisaties wordt georganiseerd, hebben deze het beeld dat de vrouwen niet veel kunnen.
- * Het allerbelangrijkste in het leven van allochtone vrouwen zijn hun kinderen. Dat is een onderwerp waarmee je veel vrouwen kan bereiken. Daarom is het ook heel belangrijk om altijd kinderopvang te regelen bij activiteiten.
- * Wat betreft de werving werkt mond-tot-mond reclame het beste. De vrouwen komen sneller als een vriendin van hen komt of iemand die ze kennen.
- * Opletten hoe de vrouwen onderling met elkaar omgaan. Binnen één groep kunnen veel verschillen zijn (politiek, clans, sociaal-economische situatie). Ze nemen alles mee van wat in het land van herkomst gebeurt is en gebeurt. Het is iets dat sterk leeft. Bij het zoeken van een contactpersoon (vertalen, doorgeven van infor-

matie, en dergelijke) is dit belangrijk: zij moet iemand zijn die bij de hele groep geaccepteerd en geliefd is.

- * Er worden nu veel te weinig activiteiten voor allochtone mannen georganiseerd. Dit heeft veel invloed op het bereiken van sommige vrouwen. (Dat de mannen niet weten wat hun vrouwen in de buurthuizen doen, geeft sommige mannen een reden hun vrouwen daar niet heen te laten gaan.) Dus: meer activiteiten organiseren voor mannen en voor het hele gezin (bijvoorbeeld een ouder-kindcentrum) kan stimulerend zijn.
- * Continuïteit van de activiteiten dient gewaarborgd zijn. Als je moet stoppen met een activiteit of project en daarna weer iets nieuws wilt beginnen, moet je ook weer opnieuw beginnen met motiveren en werven. Het kost twee keer zoveel energie dan wanneer je door kan gaan. Dus ook zo veel mogelijk in de vakanties doorgaan, niet te veel onderbrekingen. De nieuwe activiteiten/projecten moeten zich ontwikkelen vanuit de bestaande. Een goede methodiek voor duurzame bewonerparticipatie zal moeten bestaan uit goede mix van vernieuwing en continuïteit.

Noten

- 1 Zie ook: Taki El Baroudi: *Marakkanen in de buurt*, Utrecht, 1998, p. 30
- 2 N.A. Mohamed: *Onderzoek Haifa, Ankaradreef*, Utrecht, 2003
- 3 Antoinette Arts en Leida Schuringa: *Nieuwe grond onder de voeten, Vluchtelingenvrouwen nemen het initiatief. Een handleiding*. 2001 (verkrijgbaar bij het VON tel 030 - 2714505), p. 39 - 41
- 4 Khalid Boutachekout: *Welzijnswerk moet confrontatie tussen culturen organiseren*, *Zorg en welzijn*, 20, 2 december 2003
- 5 Idem
- 6 Antoinette Arts en Leida Schuringa: *op.cit.*, p. 12-13
- 7 C. Logger, J. Martens: *Aarden in vreemde grond. Handleiding vluchtelingen en netwerken*, 2000

<

De kunst van het combineren

In het boek 'De kunst van het combineren' worden het ontstaan, doel en de werkwijze van het Nijmeegse project **Jasmijn** beschreven. **Jasmijn** is een van de 140 experimenten in Nederland, mogelijk gemaakt door de landelijke stimuleringsmaatregel Dagindeling

Doel van het project is een betere combinatie van zorg en werk mogelijk maken. De gemeente Nijmegen neemt deel in het experiment met als doel de sociale cohesie in de Spoorbuurt te versterken. Het boek is geschreven met de bedoeling het experiment over te dragen naar andere steden of wijken en om de succesfactoren vast te leggen.

In Jasmijn is de unieke combinatie van een buurt waarin een basisschool, buitenschoolse opvang en een Asielzoekerscentrum (AZC) zijn samengebracht. Het succes van het experiment blijkt uit het regelmatige gebruik van de drie genoemde voorzieningen door zowel volwassen als kinderen uit de buurt. Ook de medewerkers van de voorzieningen werken, mede door Jasmijn, meer met elkaar samen.

De kunst van het combineren bestaat uit twee delen. In het eerste deel is beschreven wat het project beoogt, het opzetten van het project, de manier van werken en de succesfactoren. Het tweede deel gaat over de verschillende activiteiten en in interviews komen met name de gebruikers aan het woord.

Het boek is verkrijgbaar bij Tandem, Welzijnsorganisatie Nijmegen, Jeanet Jansen Duyghuysen, tel. 024- 3230200, e-mail: jasmijn@telebyte.nl <0

Naar een nieuwe same

Dr. Herman Wijffels, voorzitter van de SER, is lid van het comité van Advies en Bijstand van het LCO. Het leek de redactie van MO daarom een goed idee om eens te peilen hoe hij naar onze samenleving kijkt. Tijdens het gesprek ontvouwde de heer Wijffels zijn standpunt omtrent het huidige paradigma van organisatieprincipes en wat er volgens hem aan verbeterd kan (en zal) worden. De redactie kwam thuis met een nieuwe organisatie-theorie en is verwoed aan de slag gegaan met het nader uitspitten van achtergrond, toepassing en herkomst van dit voor ons nieuwe inzicht. In bijgaand kader leest u er meer over.

Dr. Herman Wijffels, voorzitter van de SER

zeggen dat de functies van mensen 'uit het persoonlijke zijn getrokken'. Anderzijds heeft zich een belangrijke emancipatie van het individu voltrokken. Deze hand in hand gaande bewegingen leiden ertoe dat het sociaal weefsel aan de voet van de samenleving als het ware kapot is getrokken. Dit veroorzaakt een lacune in de wijze waarop onze maatschappij is georganiseerd, namelijk het ontbreken van horizontaliteit. Volgens de heer Wijffels is het nu niet alleen belangrijk die lacune op te vullen, maar vooral ook het industriële organisatieparadigma te vervangen door organische netwerkverbanden. Daardoor krijgen allerlei maatschappelijke arrangementen meer een bottom-up karakter en kunnen we het top-down tijdperk achter ons laten. Er moet meer aandacht zijn voor subsidiariteit in de wijze waarop in de samenleving allerlei zaken geregeld worden. Volgens de heer Wijffels is organiseren in de 21ste eeuw vooral denken vanuit individuele mensen, om vervolgens de best mogelijke verbanden te vormen.

Nieuwe samenlevingsopbouw

In plaats van zich te concentreren op de met name sinds die Wende in omloop zijnde noties over de postindustriële samenleving ("die zijn in zekere mate bruikbaar") wil de heer Wijffels de nadruk leggen op een nieuwe samenlevingsopbouw. Die nieuwe samenlevingsopbouw ontstaat via een proces van horizontalisering. Volgens Wijffels is deze vernieuwing al zichtbaar, de vernieuwing is volgens hem al duidelijk onderweg. Er zijn een aantal tekenen, zoals de opkomst van het belang van non-gouvernementele

organisaties. In onze huidige maatschappelijke ordening kunnen we daar niet eens een positieve term voor vinden: we duiden dit verschijnsel op een negatieve wijze aan. Het ontstaan van diverse kleinschalige natuur- en milieucoöperaties, gericht op het respectvol beheren van ons leefgebied. Burgers die zelf weer het heft in handen nemen inzake bijvoorbeeld veiligheid, zoals in de verschillende Opzoomer-projecten. Ook in de sociale zekerheid tekent zich dit af: gedeeltelijk arbeidsongeschikten kunnen blijven werken dankzij een solidaire opstelling van de sociale partners. Er zijn vele initiatieven zichtbaar op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Natuurlijk kun je dit ook beschouwen als het resultaat van 'een minder eng geformuleerd bedrijfsbelang'. Maar ondertussen worden er toch verantwoordelijkheden opgepakt die vroeger op het bordje van de overheid zouden zijn gelegd.

Onderwijsinstellingen zoals HBO's en ROC's delen niet slechts kennis meer met hun studenten, maar ook met bedrijven. Op die wijze komen er kennisintensieve regio's tot stand die een stimulerend effect uitoefenen op onze economie.

Onder het paradigma van de industriële organisatiestructuur zijn de verbanden tussen mensen kwaliteitsarm omdat deze verbanden te weinig eigen verantwoordelijkheid in zich dragen. In de verbanden tussen mensen onder het 'nieuwe' paradigma is het wel mogelijk meer eigen verantwoordelijkheid te nemen. Menselijk samenleven kun je bekijken aan de hand van de metafoor van de biotoop. In de 19e en 20ste eeuw was de machine het symbool van de maatschappelijke structuren, in de 21ste eeuw is dat het zelfregulerende organisme of het samenstel van zelfregulerende organismen.

De heer Wijffels is voorstander van deze zelfordenende systemen. Naar analogie van de emergente structuren uit de evolutiebiologie moet er ook een systeemtheorie voor onze samenleving worden geformuleerd die uitgaat van het denkvermogen van mensen zelf. Als simpel voorbeeld noemt hij het verschil tussen het 'mechanistische' stoplicht en de momenteel in zwang raken-

De thema's waarmee de heer Wijffels zich veel bezighoudt, in de zin dat hij er veel over probeert na te denken, vloeien voort uit de constatering dat de industriële organisatievorm, volgens welke onze maatschappij is georganiseerd, zich aan het overleven is. Het paradigma van de industriële organisatie impliceert een topdown model, waarbij de top zich paternalistisch opstelt. Dit komt sterk tot uiting in de scheiding tussen 'hersens' en 'handen', zoals die zich voordoen in dit model. Enerzijds de directie die wel weet wat goed is voor iedereen en anderzijds de werkers die leiding nodig hebben. Dat patroon was circa honderd jaar geleden adequaat, zeker in termen van efficiëntie.

In de loop der jaren hebben we langs de lijnen van dit model een verzorgingsstaat georganiseerd. De mensen hebben een beperkte rol in deze processen die hen echter definieert. Mensen worden functioneel benaderd, het persoonlijke is niet relevant in organisatorisch opzicht. Je zou kunnen

nlevingsopbouw

de rotonde. Op de rotonde heeft links voorrang in plaats van rechts. Die omkering werkt positief en maakt het systeem intelligenter. Zo moeten er nieuwe ratio's worden 'uitgevonden' die ons gedrag gaan reguleren.

Als voorbeeld noemt de heer Wijffels een aspect van het veiligheidsbeleid in New York. Er werd een speciaal telefoonnummer in het leven geroepen waar burgers onveilige situaties konden aanmelden. Handhaving is in deze cruciaal, en begint met een goede bemensing van die telefoonlijn. Er is een voorbeeld bekend van een buschauffeur die wilde parkeren op een plek waar dat onveilig werd geacht. Een omstander trok z'n mobiele telefoon en maakte aanstalten om te gaan bellen. De chauffeur wachtte de zaak niet verder af en vertrok met zijn bus. Alleen al het gebaar van die medeburger die zijn gsm te voorschijn haalde was genoeg om het gedrag van die buschauffeur te beïnvloeden.

Doel/middel

Volgens de heer Wijffels zijn we onderweg naar een samenleving waar mensen zelf verantwoordelijkheid nemen en daartoe worden uitgenodigd. In het onderwijs bijvoorbeeld is het belangrijk dat de scholen van de mensen zelf zijn, en dat mensen hier een actieve bijdrage aan kunnen leveren. Dat is vele malen beter dan de school die vanuit de overheid in de wijk wordt gedropt. In de tegenstelling tussen het mechanistische en het organische ligt ook het verschil in omgaan met diversiteit besloten. Het mechanistische denken gaat uit van (en stimuleert het ontstaan van) het eenvormige. In het organische denken is de acceptatie van diversiteit belangrijk voor het voortbestaan van het organisme. Complementariteit is hier een belangrijke voorwaarde voor voortgang. Op mijn vraag 'hoe we dit beseft toch vanaf de begane grond naar boven krijgen', met andere woorden hoe brengen we in concreto een dergelijke samenleving dichterbij, antwoordde de heer Wijffels dat het vooral belangrijk is voor de overheid om 'eraf te blijven'. De overheid moet er vooral afblijven, wil de transformatie naar die andere

ordering succesvol tot stand komen. Het mestbeleid is hiervan een goed voorbeeld van. De overheid verordonneert precies hoeveel mest moet worden afgevoerd en op welke wijze. Daartoe moet de boer ook een eigen 'mestboekhouding' bijhouden. Er zijn echter boeren die aan de norm voldoen maar daartoe andere methoden aanwenden dan die welke zijn voorgeschreven. De overheid verbiedt die alternatieve methoden. De heer Wijffels heeft zelf nog actie gevoerd ten gunste van een boer in het Groene Hart die om die reden juridisch werd vervolgd. De kern van de boodschap is dat de overheid mensen moet afrekenen op de doelstelling van beleid, in plaats van op de middelen die daartoe worden aangewend. Die middelen behoren tot het domein van de eigen verantwoordelijkheid van mensen.

Het industriële organisatieparadigma is een vorm van blauwdruk denken, de samenleving vanaf de tekentafel willen ontwerpen en bestieren. Vanuit het organische denken redeneer je vanuit een bestaande context en komt via de omkering een structuur tot stand die door de mensen wordt gedragen. Tot slot nog één voorbeeld. In Ede heeft de heer Wijffels laatst feestelijk een woonwijk geopend die is ontwikkeld vanuit het bestaande landschap. Dat landschap werd in belangrijke mate bepaald door de aanwezigheid van een vleermuisenkolonie. De wijk is ontworpen vanuit het bestaande. De stedenbouwkundigen gingen niet uit van het 'lege vel' dat in het verleden al tot veel bulldozer activiteit heeft geleid, maar ontwikkelden de wijk langs de lijnen van het op die plek aanwezige. Dat leidde tot een woonwijk waar de mensen op vele plekken worden uitgenodigd tot sociaal contact. Pleintjes op locaties waar je de vleermuisen goed kunt horen of zien. Dit werkt het ontstaan van een gezamenlijke interesse voor de woonomgeving in de hand, die vervolgens tot veel gespreksstof leidt. Hier blijkt dat het fysieke ook bepalende condities voor het sociale kan genereren. De omkering is zichtbaar: het fysieke leidt tot betere sociale verbindingen tussen de bewoners van die wijk. <

Emergentie

In het interview met Herman Wijffels introduceert hij het begrip 'emergentie'. Als dit woord als zoekterm intikt bij Google, krijg je een interessant paper van Hubert van Belle op je scherm. (www.vub.ac.be/CLEA/groups/vzw_worldviews/publications/vanbelle-emerg.html) Het paper Emergentie. Realiteit of fictie? bevat een heldere uiteenzetting van de betekenis van emergentie. Het opent aldus: *De werkelijkheid is in voortdurende evolutie. Dit proces wordt gekenmerkt door het zich organiseren van de materie en het ontstaan van complexe organisatiestructuren. Voorbeelden hiervan zijn de levende wezens en sociale organisaties. Niet alleen de structuur maar ook het gedrag van deze organisatiestructuren is zeer ingewikkeld. Complex samengestelde gehelen blijken eigenschappen te bezitten die een totaal ander karakter hebben dan de eigenschappen van de delen waaruit ze bestaan. Men is er tot nu toe niet in geslaagd deze onverwacht opduikende eigenschappen, emergente eigenschappen genoemd, volledig tot elementaire wetten te herleiden. Gecomplceerde fenomenen zoals bijvoorbeeld leven, zelfbewustzijn en vrije wil lijken niet exact wetenschappelijk verklaarbaar. Maakt de grote complexiteit van de organisatiestructuren dit in de praktijk onmogelijk of bestaan er fundamentele theoretische redenen waarom dit niet kan? Botsen we hier op de grenzen van de reductionistische benadering en zijn we gedwongen om het emergentiebepijp in te voeren? Deze vragen vormen een grote uitdaging voor het reductionistisch project van de wetenschap.*

Op het [www](http://www.joi.ito.com/static/emergentdemocracy.html) kun je ook het paper van Joichi Ito vinden, getiteld Emergent Democracy. (<http://joi.ito.com/static/emergentdemocracy.html>)

Het kwaad van de nieuwe taal

Vrijdag 30 januari was ik aanwezig bij twee debatten. 's Middags bij een debat in de Balie over het failliet van het begrip welzijn, 's avonds bij het burgemeestersdebat in Amsterdam met de burgervaders van respectievelijk Rotterdam en Amsterdam, Opstelten en Cohen, over de stad als laboratorium.

Opvallend aan beide debatten was de vrijwel volstrekte afwezigheid van 'gewone' mensen, dat wil zeggen, al diegenen die geen NRC Handelsblad lezen, niet gestudeerd hebben en geen professional of ambtenaar zijn. Ik heb geen enquête onder het publiek gehouden, maar ik schat dat noch veel uitkeringsgerechtigden, noch veel gewone werknemers uit het bedrijfsleven zich naar de Balie in Amsterdam of de Arminiuskerk in Rotterdam hadden gespoed.

Het zaaltje in de Balie was zelfs zo klein dat ook studenten die belangstelling hadden en dat zouden er volgens één van de sprekers veel zijn - er niet in hadden gekund. Zo was het dus makkelijk praten voor al diegenen die zoals Gabriël van den Brink weinig positieve ontwikkelingen zagen in de welzijnshoek. Er waren in elk geval geen jonge enthousiastelingen aanwezig die zich met nieuw elan op een opleiding in die richting stortten om hem tegen te spreken. De naam en uitspraken van Gabriël van den Brink liepen als een rode draad door de beide debatten. In het nummer van het tijdschrift voor de sociale sector van december had hij al gesteld dat de welzijnssector moet leren de taal van deze tijd te gebruiken, niet die van gisteren. Ook blijken we volgens hem vooral nieuwe pastores nodig te hebben, oftewel nieuwe moraalridders die alle verschoppelingen moeten voorhouden dat het leven nu eenmaal onrechtvaardig

kan zijn, en dat je niet alles op kan lossen. Zelf lijk hij zich meer en meer tot zo'n nieuwe moraalridder te ontwikkelen. 's Avonds werd dat nog eens bevestigd door de uitspraak van Cohen dat hij Gabriël van den Brink zo hoog had zitten. Ook Opstelten, en met hem Sjoerd de Jong en Marcel Moring - de twee interviewers die er waren om het debat een kans te geven maar de gelegenheid vooral aangrepen om dat debat te frustreren -, citeerden voortdurend uit een rapport dat, alweer door Van den Brink, voor het Rotterdamse stadsbestuur was opgesteld om te onderzoeken hoe 'erg' het nu wel met de stad was gesteld. Moring probeerde de burgemeesters nog een uitspraak te ontlokken over hoe explosief het wel niet was in hun stad, gemeten op een schaal van één tot tien, maar dankzij de genuanceerde Cohen kwam hij ondanks herhaald aandringen daarmee niet ver. Cohen probeerde nog even Moring op andere gedachten te brengen met het voorbeeld van de door een agent doodgeschoten Marokkaanse jongen. Daarbij was het uiteindelijk juist niet uit de hand gelopen, wat gemakkelijk had gekund, maar in positief nieuws was Moring duidelijk niet geïnteresseerd.

Wat was de taal van deze tijd in de debatten, de taal die in elk geval volgens van den Brink zou moeten worden omarmd?

Ons Soort Mensen

In Amsterdam viel herhaaldelijk de kreet OSM oftewel Ons Soort Mensen. Drie heren, waaronder Jos van der Lans, bleken te wonen in een OSM wijk. Dat hoeft op zich hoeft geen probleem te zijn, dat wil zeggen als je toegeeft dat je in een wijk woont waar zich zo op het oog weinig problemen voordoen. Schrikken wordt het pas als er zonder blikken of blozen zinnen worden uitgesproken als: 'Bij autochtonen is er consensus over normen en waarden'. Inderdaad, deze zin kwam uit de mond van onze gevierde moraalridder met zijn nieuwe taal: Gabriël van den Brink.

Paul Schnäbel wees er als gespreksleider nog wel fintjes op dat dit soort uitspraken tien jaar geleden met boegeroep zou zijn ontvangen, maar degene die daar keurig op

wilde reageren en daarvoor ook haar hand opstak, kreeg die kans vervolgens niet. Laten we de nieuwe taal eens onder de loep nemen. Wie zijn nu die autochtonen eigenlijk? En hoe onderscheiden autochtonen zich van allochtonen? Door hun nationaliteit? Nee, want allochtonen zijn ook degenen met een andere dan Nederlandse herkomst, hoewel ze Nederlander zijn. Waar ze geboren zijn? Ook dat niet, want een Marokkaanse jongen die in Nederland is geboren wordt, wanneer hij betrapt zou worden op iets wat niet deugt, in alle kranten Marokkaans genoemd, ook al is hij hier geboren en heeft hij de Nederlandse nationaliteit.

De kleur dan? Dan komen we behoorlijk in de richting, immers dat is iets dat je kunt zien en de neiging bestaat helaas steeds sterker om mensen met een kleur eruit te pikken als 'anders', dus allochtoon. Maar dat heeft natuurlijk niets te maken met de vraag of je de Nederlandse nationaliteit hebt of hier al langer woont. Houd je dus het criterium vestiging over. Hoelang woon je al in Nederland? En niet alleen jij, maar ook je hele voorgeslacht. Als we dat criterium omarmen zouden we systematisch moeten spreken van eerder en later gevestigden. Dan moeten we meteen aangeven vanaf wanneer we tellen, en wat we onder eerder of later verstaan. Het begrip nieuwkomers slaat immers ook nergens op, want je kunt mensen geen nieuwkomers blijven noemen, er zijn altijd nieuwkomers. Persoonlijk heb ik echter een voorkeur voor de term aardbewoners. Want dat zijn we, en dat slechts voor zeer korte tijd. Dat we die zeer korte tijd besteden aan gestruikel over de meest onzinnige indelingen, gebaseerd op het bestaan van een pieplein stukje land dat ooit op de zee is veroverd, is helemaal onzinnig. Dat zouden filosofen als Van den Brink toch in elk geval moeten beseffen.

Ons soort samenleving

De nieuwe taal hebben we te danken aan Norbert Elias die als joodse socioloog met zijn boek *Gevestigden en buitenstaanders* iets heel anders in gang dacht te zetten dan een polarisatie tussen bevolkingsgroepen.

Integendeel: hij trachtte ons niet lang na de Tweede Wereldoorlog duidelijk te maken hoe we dat soort polarisaties kunnen voorkomen door inzicht te krijgen in de processen die tot polarisaties en stratificatie leiden, ook als het twee bevolkingsgroepen betreft van dezelfde klasse. Kortom, het begrip autochtoon slaat nergens op en moet van tafel. En liefst zo snel mogelijk om verdere misverstanden uit te sluiten.

We hoeven dan namelijk ook niet meer in te gaan op de onzinnige vraag of autochtonen consensus hebben over normen en waarden. Als ik alleen al naar mijn eigen kinderen en hun communicatiegedrag kijk, al zappend en sms-end met mij pratend, drie dingen tegelijk doend en mij hoofdschuddend beziend als ik worstel met de techniek, dan weet ik niet of ik met hen in dezelfde wereld leef, laat staan of ik met hen consensus heb over normen en waarden.

Met de heer Donner, minister van Justitie, die de rechtsstaat invult als een bruikbare, dat wil zeggen voor hem bruikbare, rechtsorde waarin je je totaal niet meer bekommert om de zo noodzakelijke klassieke rechtsbescherming van burgers tegen overheidsingrijpen en overheids geweld, heb ik in elk geval geen enkele consensus.

Als de (protestants) christelijke kerken die toch zo'n fundamentele vormen van onze samenleving, -anders zou Balkenende niet aan de macht zijn- zich nog niet kunnen verenigen omdat ze onder andere van mening verschillen over de positie van de vrouw, kun je je toch ook afvragen of de zogenaamde gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen in ons soort samenleving (OS5) eigenlijk wel zo breed wordt gedragen. En dan heb ik het nog niet over het glazen plafond en de ongelijke beloning, en zo kunnen we nog wel even doorgaan. De enige echte relevantie van de nieuwe taal die fictieve en onwerkbare scheidslijnen creëert -niet alleen die tussen autochtonen en allochtonen, maar bijvoorbeeld ook die tussen criminelen en nette burgers die zich keurig aan de wet houden- is om een 'onder ons' gevoel te vestigen. De manier om zich veilig te voelen voor een elite die zichzelf het woord geeft na Pim Fortuyn -en dat zijn steeds vaker alleen mannen- is om verhalen te houden die fictieve dichotomieën in het leven roepen en houden. Zo is ook de dichotomie zachte aanpak, het zogenaamde pampieren, versus de harde en strenge aanpak -de enig juiste vindt men tegenwoordig volgens de media-

populair. In de werkelijkheid bestaat zo'n tegenstelling natuurlijk niet.

In mijn eigen onderzoek, waaronder een proefschrift uit 1981, heb ik laten zien dat beleidsverhalen nog niet gelijk te stellen zijn met de verwerkelijking van die verhalen, maar ook officiële rechten, zoals het recht op bijstand, zijn niet gelijk te stellen met het verwerkelijken, het verwezenlijken ervan. Integendeel, veelal is en was er sprake van discrepanties tussen theorie en praktijk. In de jaren zeventig is er in Utrecht aan de juridische faculteit zelfs een vak naar genoemd: RITEP, recht in theorie en praktijk. In die zin is er tussen toen en nu in Nederland veel minder veranderd dan men uit het publieke discours zou opmaken. Immers ook nu verschilt het verhaal aanzienlijk van wat er feitelijk gebeurt. Om dit te illustreren gaan we even terug naar het burgemeestersdebat. Beide burgemeesters waren het eens over het belang van actief burgerschap. Opstellen vond dat de overheid dat actief burgerschap zou moeten stimuleren, op zijn minst ondersteunen. Wat feitelijk gebeurt is dat die sector die daarbij van oudsher en bij uitstek goed in is, het opbouwwerk, in deze tijd voor de zoveelste keer slachtoffer wordt van een bezuinigingsronde.

Een ander voorbeeld

De dag na het burgemeestersdebat mocht ik aanwezig zijn bij een uitermate inspirerende bijeenkomst in Den Haag. Aanwezig waren honderd vrijwilligers die zich enthousiast inzetten voor veiligheid en welzijn in hun buurten, waaronder opvallend veel Marokkaanse mannen en jongens. Bij deze zo positieve bijeenkomst die straalde van actief burgerschap was geen politicus, maar ook geen journalist aanwezig. Immers alweer, in positief nieuws zijn we kennelijk niet geïnteresseerd en evenmin in een bijeenkomst van het 'gewone' volk. Daarmee bedoel ik dus mensen met niet zulke hoge opleidingen en zeker niet met zoveel macht en invloed.

De nieuwe taal die bestaat uit het denken in en verwoorden van fictieve dichotomieën heeft bovendien als nadeel dat misstanden, dat wil zeggen echte misstanden, buiten beeld blijven.

En met echte misstanden bedoel ik de misstanden die overheden, bestuurders, instanties, deskundigen veroorzaken door het systematisch achterstellen en verwaarlozen van hele gebieden, door mij eerder 'wijken onder druk' genoemd, maar ook door het

niet serieus nemen van mensen. Door niet te luisteren, door teveel de eigen belangen centraal te stellen in plaats van het algemene belang, door verkokering, maar ook door laksheid, door het gebrek aan het nemen van persoonlijke verantwoordelijkheid, door een systeem van afwezig te zijn en afschuiven. Over dit alles heb ik al veel geschreven, maar veranderen doet er weinig. En dat is ook logisch, want door die zaterdagmiddag niet aanwezig te zijn op een bijeenkomst waar de werkelijke problemen waar Marokkaanse, maar ook Antilliaanse en andere jongeren mee worstelen, aan de orde zijn -zoals het niet functioneren van voorzieningen op tijden waarin daar het meeste behoefte aan bestaat, of het mislukken van stageplaatsen door systematische discriminatie- creëer je een afstand.

Die afstand is functioneel, immers door die zelf gecreëerde afstand kunnen je blijven zeggen dat je niet begrijpt waar de problemen vandaan komen. Je kunt mensen als Van den Brink inhuren die je vertellen hoe de wereld in elkaar steekt. Vervolgens kun je met bij de media populaire verhalen aankomen, over explosieve steden, criminele Marokkanen, de verscherping van de tegenstellingen tussen autochtonen die de normen en waarden kennen en allochtonen die arm zijn en niet willen integreren. Je hoeft nooit meer naar jezelf te kijken, je kunt van het uitzicht blijven genieten op de dertiende verdieping van een flatgebouw waar het souterrain onder water staat en waarvan de fundamenten rot zijn.

Maar dat is misschien te ingewikkeld voor opinionleiders, of misschien is dergelijk relativeren niet populair, want niet 'sexy'. Ook al weer zoiets, alles moet 'sexy' zijn. Wie bepaalt eigenlijk een dergelijke norm? En is het vreemd dat sommige mensen zich door dat soort normen niet voelen aangesproken?

En wat te denken van de dichotomie: die rustige evenwichtige vijftiger jaren waarin kinderen nog behoorlijk werden opgevoed versus onze verderfelijke tijd, geïnspireerd op en definitief verkeerd op de rails gezet in de zeventiger jaren? Hoe vaak heb ik zo'n fictie niet als wetenschappelijk verantwoordelijke zoete koek moeten slikken?

<

Burgerinitiatieven

Het laatste jaar zijn burgerinitiatieven meer en meer hot item geworden. Talloze burgers nemen de meest uiteenlopende initiatieven: van acties voor reflecterende huisnummers op het platteland tot zonnecollectoren en windmolens, van Marokkaanse buurtvaders tot verzorging van ouderen.

Initiatiefnemers worden in toenemende mate ondersteund door maatschappelijke organisaties die het belangrijk vinden dat individuele en groepen burgers die op hun werkterrein actief zijn, worden ondersteund in hun bijdrage aan de publieke zaak. Die steun is belangrijk omdat daar deskundigheid en ervaring aanwezig zijn die actieve burgers bij hun initiatief goed kunnen gebruiken.

Daarnaast komen vele initiatiefnemers in aanraking met de overheid. Soms kloppen zij aan om enige vorm van ondersteuning. Die kan uiteenlopen van een vergaderfaciliteit of het verspreiden van informatie tot meer directe vormen van ondersteuning door ambtelijke medewerkers of een bescheiden startfinanciering, het uitbrengen van een brochure of het starten van een informatiecampaigned. In een beperkt aantal gevallen doen burgers ook een beroep op de mogelijkheid om hun initiatief als agendapunt op de agenda van de gemeenteraad te krijgen. Voor die gevallen is een verordening op het burgerinitiatief een nuttig instrument.

Het Initiatief

Uit gesprekken met initiatiefnemers komt duidelijk naar voren dat dergelijke ondersteuning vaak cruciaal is voor het welslagen van het initiatief. Dit is ook de belangrijkste

aanleiding geweest voor het starten van Het Initiatief. Het Initiatief stelt zich ten doel betere voorwaarden te scheppen voor de ondersteuning van burgerinitiatieven in Nederland. Hiervoor worden drie soorten activiteiten ingezet, namelijk een landelijke campagne, het opzetten van een landelijk steunpunt en het verrichten van onderzoek naar de wijze waarop burgerinitiatieven als inspiratiebron kunnen dienen voor het landelijk beleid.

Campagne

Deze zomer zal een landelijke campagne van start gaan die erop is gericht lokale en provinciale overheden te bewegen burgerinitiatieven te stimuleren en te ondersteunen. Een conferentie zal het startschot vormen voor deze campagne. De campagne wordt zo breed mogelijk opgezet en bevat een wedstrijdelement. Aan het einde van de campagne (voorjaar 2005) worden prijzen uitgereikt aan de gemeenten en provincies die naar het oordeel van een landelijke jury de meest inspirerende bijdrage hebben geleverd aan de ondersteuning van burgerinitiatieven. Daarbij wordt rekening gehouden met de verschillende mogelijkheden die gemeenten en provincies hebben in relatie tot hun omvang en met de aanvangssituatie binnen gemeenten en provincies.

Om zicht te krijgen op de aanvangssituatie waarin gemeenten en provincies verkeren wordt gestart met een 'vergelijkend waardenonderzoek' naar de kwaliteit van de ondersteuning van burgerinitiatieven door overheden. Er zijn gesprekken gaande om dit onderzoek in samenwerking met de Consumentenbond op te zetten. Alle gemeenten en provincies die deelnemen worden gevraagd om een (kant-en-klaar bijgeleverde burgervriendelijke) verordening in te stellen voor de behandeling en ondersteuning van die burgerinitiatieven waarvoor een agendering op de agenda van de gemeenteraad of de Staten wense-

lijk of noodzakelijk is. Gemeenten en provincies die al een verordening hebben en zij die er één gaan instellen worden gevraagd aan te geven welke ondersteunende maatregelen er zijn of worden genomen en hoeveel initiatieven er al zijn ingediend. Dit telt ook mee in de 'wedstrijd'. In de periode daaropvolgend wordt per provincie bijgehouden welke gemeente wat doet in een Initiatievenbarometer. Via andere organisaties en de media wordt publiciteit aan de actie gegeven, zodat het gaat leven. Op een slotmanifestatie reikt een jury bestaande uit bekende en deskundige Nederlanders een aantal prijzen uit aan de meest burgervriendelijke gemeente/provincie per regio. Vervolgens wordt er uit die vier gemeenten/provincies weer een selectie gemaakt en komt er een nationale winnaar uit de bus.

Steunpunt

Voor burgers wordt een vraaggestuurde, interactieve website ontwikkeld die informatie verschaft over de wijze waarop initiatieven in de praktijk (kunnen) worden gerealiseerd met ondersteuning van consulenten en medewerkers van maatschappelijke organisaties en decentrale overheden waarmee een initiatiefnemer in contact kan komen.

De belangrijkste informatie die op de website komt te staan, is gebaseerd op een uitgebreide databank met informatie over burgerinitiatieven uit heel Nederland en een verwijzing naar personen en instellingen die burgerinitiatieven ondersteunen. Naast deze specifieke informatie worden er ook algemene tips gegeven over hoe burgers het beste te werk kunnen gaan, wat de mogelijkheden voor financiële ondersteuning zijn, hoe ze de media bij hun initiatief kunnen betrekken, et cetera.

Voor bezoekers bestaat er een mogelijkheid om zich te registreren en een initiatief of ondersteuningsorganisatie toe te voegen. Geregistreerde gebruikers krijgen een per-

centraal

soonlijke werkruimte, waarin men onder andere gegevens van initiatieven en/of organisaties kan wijzigen, actuele berichten kunnen lezen en persoonlijke favorieten kunnen opslaan.

Daarnaast kan er op het forum gediscussieerd worden en kunnen bezoekers reageren op vragen van initiatiefnemers. Op het prikbord kunnen initiatiefnemers kleine oproepjes plaatsten voor hulp of medestanders. Zo zal de website ook fungeren als intermediair tussen de initiatiefnemers. De website zal eind mei 2004 online gaan. De website wordt dan uitgebreid getest door initiatiefnemers, organisaties en andere belangstellenden. Zij zullen onder andere testen op gebruiksvriendelijkheid, doel-treffendheid, kwaliteit van de aangeboden informatie. Op basis van deze tests wordt de website waar nodig aangepast of verder ontwikkeld.

BILAN

Burgerinitiatieven als inspiratiebron voor landelijk beleid, kortweg BILAN, is het laatste onderdeel van Het Initiatief. Het bevat een onderzoek naar de knelpunten en positieve ervaringen die worden opgedaan bij de uitvoering van een initiatief tot een levensvatbaar project en het doen van aanbevelingen over de wijze waarop burgerinitiatieven kunnen worden ondersteund door overheden en maatschappelijke organisaties en een inspiratiebron kunnen vormen voor overheidsbeleid, ook wel 'opschaling' genoemd.

Dit project wordt uitgevoerd in samenwerking met het programmateam Burger & Milieu van het Ministerie van VROM en richt zich in eerste instantie op het brede terrein van duurzaamheid (energie, mobiliteit, duurzame consumptie en productie, natuur- en landschapsbeheer, milieu, landbouw, recreatie, leefbaarheid en veiligheid). Door zoveel mogelijk waardevolle initiatieven op te sporen hopen we een goede selectie te kunnen maken van de meest

krachtvolle initiatieven voor opschaling. Deze opschaling kan op verschillende manieren worden gerealiseerd. De rijksoverheid kan gevraagd worden bepaalde initiatieven te stimuleren door een stimuleringsregeling en/of door proefprojecten, het kan ook zijn dat sommige initiatieven hinder ondervinden van de te uitgebreide regelgeving, weer andere behoeven wellicht een wettelijke regeling of een convenant of juridische vorm van samenwerking om gerealiseerd te kunnen worden. Soms is ook samenwerking tussen verschillende overheden een voorwaarde voor opschaling van een initiatief. Samen met de initiatiefnemers bespreken we de voorwaarden voor opschaling en de verwachtingen die de initiatiefnemers daarbij hebben van maatregelen die de rijksoverheid zou kunnen nemen.

Op basis van die gesprekken wordt er een rapportage opgesteld van initiatieven waarmee de rijksoverheid een begin kan maken met het programma burgerinitiatieven als inspiratiebron voor landelijk beleid. Bij de uitvoering van dat programma worden de geselecteerde initiatieven uiteraard volop betrokken.

Dat burgerinitiatieven het daadwerkelijk in zich kunnen hebben te dienen als inspiratiebron voor landelijk beleid bewijzen een aantal herkenbare voorbeelden. Zo is de glasbak ooit ontstaan uit een burgerinitiatief. Hetzelfde geldt voor tafeltje-dek-je. Maar ook andere, minder bekende initiatieven komen hiervoor zeker in aanmerking. Zo kwamen in diverse provincies tijdens de campagne Initiatieven voor Duurzaamheid deelnemers met het initiatief op of langs de dijklichamen of de geluidswallen langs nieuwe spoorweg- of wegverbindingen windmolens en/of zonnepanelen te plaatsen. Een dergelijk initiatief zou opgeschaald kunnen worden door hierover op landelijk niveau afspraken te maken bij de aanbesteding van nieuwe infrastructuurprojecten ofwel bij bestaande (spoor)wegvakken deze voorzieningen alsnog aan te brengen.

Hiervoor kan weer een proefproject of stimuleringsregeling van belang zijn. Met de energiebedrijven zou een samenwerkingsovereenkomst of convenant kunnen worden gesloten waarin de afname van de opgewekte energie voor lokale of regionale afnemers van groene stroom gewaarborgd wordt.

Betrokken organisaties

Het Initiatief is een samenwerkingsverband waarbij Agora Europa, IVN - Vereniging voor Natuur & Milieueducatie en Milieudefensie zijn betrokken. Deze organisaties worden door diverse landelijke organisaties en provinciale organisaties ondersteund, zoals het Forum voor Democratische Ontwikkeling, de Landelijke Vereniging van Kleine Kernen, de Nationale Jongerenraad, diverse provinciale Milieufederaties, CIVIQ Vrijwilligerscentrale, et cetera.

Meer informatie

Wanneer u geïnteresseerd bent in dit project en u medewerking hieraan wilt verlenen of als u meer informatie wilt ontvangen, kunt u contact op nemen met Marjon Vlug, medewerster van Agora Europa, telefoonnummer 020 - 6380558 of e-mail: marjon.vlug@agora-europe.org.

Ook op de website van Agora Europa kunt u terecht voor aanvullende informatie (www.agora-europe.org/het_initiatief.htm).

<

Working Fathers, Caring Men

Tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie organiseert het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid samen met het Verwey-Jonker Instituut de conferentie 'Working Fathers, Caring Men' (Werkende Vaders, Zorgende Mannen).

De Europese conferentie zal worden geopend door de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Na een aantal plenaire inleidingen zullen verschillende deelonderwerpen tijdens parallelsessies meer in detail worden behandeld.

De conferentie vindt plaats in het World Trade Centre in Rotterdam op vrijdag 24 en zaterdag 25 september. De voertaal is Engels.

Op vrijdag 24 september worden de onderlinge mechanismen en condities die van invloed zijn op de rol van mannen bij de verzorging van kinderen en het verrichten van huishoudelijke werkzaamheden toegelicht en besproken. Ook de uitkomsten en resultaten van de multimediale communicatiecampagne 'Wie doet wat.nl' worden gepresenteerd.

Op zaterdag 25 december wordt ingegaan op de combinatie van taken thuis en betaalde arbeid. Succesvolle voorbeelden uit verscheidene Europese landen zullen de revue passeren. Deze voorbeelden concentreren zich op de rol van mannen in het gezin. Tot slot bediscussieert een forum de leerpunten

uit deze succesvolle voorbeelden en de aanbevelingen voor toekomstig (Europees) beleid.

Toegangsprijs is 160 euro (inclusief BTW). Voor dit bedrag ontvangen de deelnemers een exemplaar van het onderzoeksrapport 'Working Fathers, Caring Men' van het Verwey-Jonker Instituut, twee lunches en het diner op vrijdagavond tijdens een rondvaart door de Rotterdamse haven.

Informatie: ministerie van Sociale Zaken, Directie Coördinatie Emancipatiebeleid, conferenceworkingfathers@minszw.nl

<

Studiedag Interetnische spanningen

Op donderdag 24 juni organiseert FORUM in samenwerking met Vermande Studiedagen de Studiedag Interetnische Spanningen. De aanwezige deskundigen gaan uitvoerig in op verschillende vragen die van belang zijn rondom interetnische spanningen.

Wanneer is er sprake van interetnische spanningen? Waar loopt bijvoorbeeld een jongerenwerker of agent in de aanpak tegen aan? Hoe belangrijk is een integrale ketenaanpak hierbij? Welke interventiemogelijkheden zijn er en is het eigenlijk mogelijk om een crisis voor te zijn door middel

van een draaiboek? Deze en andere vragen worden behandeld tijdens deze studiedag. In het ochtendprogramma komen ervaringsdeskundigen aan het woord. Tijdens het middagprogramma wordt in parallelsessies aan de behandeling van een casus gewerkt. De organisatie deelt de deelnemers in groepen op basis van hun achtergronden. Na het volgen van deze dag hebben de deelnemers een overzicht van de succes- en faalfactoren bij de aanpak van interetnische spanningen. De aangeleerde vaardigheden kunnen direct in praktijk worden gebracht in de dagelijkse werkzaamheden.

De onderwerpen die aan bod komen zijn: interetnische spanningen als drempel voor gedeeld burgerschap; spanningen in de stad; succes- en faalfactoren bij de aanpak; dialoog in de stad.

Sprekers zijn onder andere: mw mr. A. H. Brouwer-Korf, burgemeester van Utrecht; mr. S. Harchaoui, directeur FORUM; mr. PM. M. Heijnen, wethouder Den Haag; G. Van Miltenburg, directeur Terra College.

Studiedag Interetnische Spanningen
Donderdag 24 juni van 9.30 uur tot 16.40 in het Nieuwegeins Business Center.
Kosten: 295 euro (exclusief BTW) per persoon, inclusief catering, uitgebreide documentatie en het boek Interetnische spanningen.

Aanmelding en/of informatie:
Vermande Studiedagen
Postbus 20025, 2500 EA Den Haag
tel. 070 - 378 98 96, fax: 070 - 378 97 26
e-mail: vermande.studiedagen@sdu.nl
<

Devraag.org, het organiseren van de vraag in het publieke domein, is een initiatief van Sjakuus. Partners in dit project zijn het LCO en X-52. Devraag.org is gericht op het in kaart brengen en ontsluiten van praktijkvormen. Ook willen we het inzicht vestigen dat een actieve vraagzijde alleen kan worden bereikt als er stevig wordt geïnvesteerd in het organiseren van de vraag.

In MO zullen wij voortaan een vaste rubriek verzorgen met onder andere presentaties van praktijk. Deze keer de projecten De BurgerIJ en Doenpraten, beide gericht op het stimuleren en begeleiden van burgers om hun eigen 'vraag' te formuleren.

Het organiseren van de vraag in het publieke domein

De verzorgingsstaat wordt grondig gereviseerd. We zien dat op tal van terreinen: sociale zekerheid, zorg, maatschappelijke zorg, wonen. Het uitgangspunt is een terugtrekende overheid, decentralisatie van rijk naar gemeente, privatisering en marktwerking, eigen verantwoordelijkheid en initiatief bij de burger. In dit traject wordt veel aandacht geschonken aan de inrichting van wet- en regelgeving en aan het herinrichten en herpositioneren van de publieke dienstverlening.

De positie van de burger als cliënt

De positie en de rol van de burger worden daarbij stiefkindelijk behandeld. Al te gemakkelijk wordt verondersteld dat burgers zich kunnen en zullen voegen in hun nieuwe positie en dat zij hun rol zullen kunnen waarmaken. Toch worden zij daar in toenemende mate op afgerekend. Zeker waar maatwerk, effectiviteit en efficiëntie in de dienstverlening worden nagestreefd zal dit contraproductief uitwerken. Veel aandacht zal daarom moeten worden geschonken aan het op gang brengen van interactie, van zorgvuldige en open communicatie tussen het beleidskader, de dienstverlening en de vraagzijde. Met name de vraagzijde is in die verhouding een zwakke en overwegend ongeorganiseerde partij. Dat leidt

gemakkelijk tot ongewenste dominantie van de zijde van het beleid en de dienstverlening.

Het organiseren van de vraag

Met betrekking tot de publieke dienstverlening ontstaat een groeiende belangstelling voor zaken als 'vraagsturing' en vraaggericht werken, ketendienstverlening en netwerkdiensverlening. Op bestuurlijk vlak wordt dit vertaald in 'interactieve beleidsvorming'. Beleid wordt in toenemende mate geformeerd in raamwetten, waarbij de dienstverlening slechts op grote lijnen wordt omschreven in 'functies'. Voorbeelden daarvan zijn de WVG, de (gemoderniseerde) AWBZ en de Wet op de maatschappelijke zorg (in voorbereiding). De nadere invulling daarvan in termen van diensten gebeurt door een indicatieorgaan (RIO) of de gemeente (op basis van verordeningen). De intentie is om niet het aanbod als vertrekpunt te nemen maar in de noodzakelijke diensten en daarmee de vraag. Cliënten willen dat ook, sterker nog, eisen de ruimte om op zijn minst invloed te hebben op het aanbod en het doel daarvan. Niet alle burgers zijn echter in gelijke mate in staat om die rol waar te maken. Ook onder het nieuwe beleid is de vraagzijde bij lange na niet (voldoende) in positie

gebracht om aan de uitgangspunten en beleidsintenties vorm te kunnen geven.

Rol voor het opbouwwerk

In het land worden tal van praktijkvormen ontwikkeld om de vraag te organiseren en te helpen formuleren. Er bestaat echter geen samenhang in die ontwikkeling. Het opzetten van een netwerk van personen en organisaties, die iets met en aan dit onderwerp willen doen, kan een goede basis zijn om die samenhang gestalte te geven en om het inzicht te vestigen dat een actieve vraagzijde alleen kan worden bereikt als er stevig wordt geïnvesteerd in het organiseren van de vraag.

Opbouwwerkers zijn een geeigende partij in zo'n netwerk, niet alleen omdat zij veel praktijk opbouwen maar ook omdat het opbouwwerk zich bij uitstek richt op het versterken van de eigen mogelijkheden en de positie van burgers. Het LCO is dan ook als partner in dit project gestapt en roept opbouwwerkers op om hier eveneens in te participeren.

Meer informatie: www.devraag.org of neem contact op met dhr. Catrinus Egas, info@devraag.org

>>

De BurgerIJ

Participatie van de toekomstige zorggebruiker op IJburg

Zo rond 2015 zal de wijk IJburg in Amsterdam klaar zijn. Het moet een wijk worden voor iedereen. Natuurlijk, zult u denken, de hele stad is toch voor iedereen? Maar zo vanzelfsprekend is dat niet. Wie ouder wordt en meer hulp nodig heeft is in Nederland nog vaak aangewezen op een verzorgingshuis. Ook mensen met een handicap kunnen niet overal wonen. Met een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking heb je meer begeleiding en zorg nodig en dat betekent vaak een plek zoeken in een aparte instelling. Op IJburg wordt dat anders. Al jaren geleden is door de gemeente Amsterdam, stadsdeel Zeeburg en zorgverzekeraar Agis besloten dat IJburg een wijk moet worden waar iedereen die dat wil zelfstandig kan wonen, of je nu fietst, jogt, op hoge hakken loopt, een kinderwagen vooruit duwt of in een rolstoel zit. In een huis waar je kan blijven wonen ook als je een dagje ouder wordt. Met buurt- en vrijetijdsvoorzieningen waar iedereen welkom is. En steunpunten van waaruit 24 uur per dag mensen je thuis kunnen komen helpen met bijvoorbeeld wassen en aankleden, boodschappen doen of andere ondersteuning.

Wijk zonder scheidslijnen

Uitgangspunt voor het project *IJburg, wijk zonder scheidslijnen* is de beleidsmatige keuze om in de wijk geen intramurale voorzieningen te creëren maar alle voorzieningen op zo'n wijze aan te bieden dat burgers er, ondanks hun beperkingen, zelfstandig kunnen wonen.

In lijn met de 'modernisering van de AWBZ' betekent dit ook dat het aanbod niet alleen extramuraal moet worden ingericht maar ook beter moet aansluiten op de behoefte van burgers en zorggebruikers. Daarom werden organisaties van zorggebruikers (gehandicapten, ouderen) en het Amsterdams Steunpunt Wonen, ASW (een advies- en ondersteuningsorganisatie voor bewonersgroepen), uitgenodigd om de

(toekomstige) cliënten te vertegenwoordigen. Dit had een pro-actief karakter omdat er op dat moment nog geen mensen op IJburg woonden.

De BurgerIJ

De zorggebruikers en het ASW zetten een samenwerkingsverband op onder de naam De BurgerIJ. Dit samenwerkingsverband wordt tot eind 2004 gefaciliteerd. De implementatie moet nog nader worden geregeld met meer toegespitste activiteiten.

De BurgerIJ heeft drie voorwaarden geformuleerd die belangrijk zijn voor de realisering van *IJburg, wijk zonder scheidslijnen*:

- * **Integrale toegankelijkheid.** Dat gaat niet alleen over de voorzieningen en openbare gebouwen maar ook over Blijburg (het strandje aan de rand van IJburg) en alle woningen. Toegankelijkheid betekent hier vooral de fysieke toegankelijkheid.
- * **Goede zorg en dienstverlening.** Voor de zorggebruikers moet er een onafhankelijk informatieloket komen.
- * **Inclusieve voorzieningen en wijk; dus sociale toegankelijkheid.** Dat houdt in dat burgers worden gemobiliseerd en uitgenodigd te participeren. Dat betekent ook het inzetten van een wettelijk kader. Daarbij kan met name worden gedacht aan een 'aangeklede' vorm van de anti-discriminatiewet.

Om zelfredzaam te kunnen zijn, is het beschikbaar over een sociaal netwerk als belangrijke randvoorwaarde geformuleerd. Daar zal dan ook grote aandacht naar moeten uitgaan.

De vraag als uitgangspunt

De BurgerIJ organiseert niet alleen (toekomstige) bewoners/zorggebruikers op IJburg, ook hun wensen en ideeën worden verzameld. Zo worden huidige en toekomstige bewoners gestimuleerd en gefaciliteerd om hun woon- en zorgbehoefte, hun 'vraag' te formuleren en daarnaast wordt 'de vraag' ook op collectief niveau getild en verwoord in het overleg met alle betrokken partijen. Aansluiten op de behoefte van zorggebruikers wil niet zeggen dat er uitsluitend gewinkeld wordt in het bestaande aanbod.

Het kan ook leiden tot heel andere en nieuwe vormen van zorg. Met name in Canada en Nieuw Zeeland bestaan goede voorbeelden van de aanpak zoals die in IJburg wordt voorgestaan.¹ Verder kan een voorbeeld worden genomen aan praktijkvormen in de gehandicaptenzorg en het onderwijs.²

Implementatie

Een belangrijk aandachtspunt is de vraag of het uitgangspunt van de 'zelfredzaamheid' en de 'behoefte' van de burger impliceert dat het initiatief ook volstrekt bij de burger moet komen te liggen. Met het oog op de implementatie van het project wordt nu ook nagedacht over de rol van de 'vraagzijde'. Daarbij zijn een aantal opties te onderscheiden:

- * Belangenbehartiger
- * Aanjager van vernieuwing
- * Co-partner bij het informatieloket
- * Co-partner bij het organiseren van een sociaal vangnet en burgersteun
- * Bewaker (monitoring) en (eventueel) aanklager (klachtenopvang).

Meer informatie over De BurgerIJ:

www.steunpuntwonen.nl/burgerij/

Mich van Hees

De BurgerIJ, Amsterdams Steunpunt Wonen

1) Zie: PLAN, te vinden op www.devraag.org onder 'praktijk'

2) Voor meer informatie: www.perspectief.org en www.inclusiefonderwijs.nl

>>

Doenpraten

In de loop van 1997 worden in de wijk Vrieheide te Heerlen 'armoedebijeenkomsten' gehouden. Wijkbewoners vertellen over hun eigen situatie. Eerst over de buurtenkant; te hoge gemeentelijke heffingen; te lage uitkeringen; kosten die gemaakt moeten worden voor onderwijs van kinderen; de ontoegankelijkheid van de sociale dienst; het gebrek aan goede bijverdiensten; de schulden die steeds op de loer liggen; de regels die zich tegen je keren.

Als de sfeer vertrouwd genoeg is, komt het gesprek ook op de binnenkant, op hetgeen je zelf voelt, op hetgeen die problemen met je doen: leven in angst; constant vragen en uitleggen; moe zijn van het vechten tegen de bitterkaai; het gevoel in een muizenval te zitten.

Arm gemaakte mensen praten met elkaar over hun zorgen en problemen, over wat armoede met hen doet. Eerst ongenoegen en bitterheid spuien: mensen moeten hun shit kwijt. Dan over de vraag wat er kan gebeuren om de situatie te verbeteren, want mensen willen het er niet bij laten zitten.

Het praten hierover kan ook met de handen; de situatie die je het meest dwars zit wordt uitgedrukt in een kunstwerk. Over wat je vindt dat er aan die situatie moet en kan veranderen wordt een kunstwerk gemaakt. Dat is 'doenpraten': praten door iets te doen met je handen.

Middels de kunstwerkjes die al doenpraten tot stand komen, spreken mensen van zich af en stimuleren ze dat anderen hun schroom overwinnen en ook naar buiten treden met hun eigen situatie: hoe het is om in armoede te moeten leven. Dat is doenpraten in de tweede betekenis van het woord: mensen aanzetten te praten over hun situatie en te overleggen wat er samen aan gedaan kan worden.

Wat wil je ermee?

Doenpraten is een werkvorm om mensen in beelden te laten uitdrukken hoe zij hun eigen leven zien, wat ze beleven. Het biedt tevens de mogelijkheid om de verhoudingsrelatie binnen een groep te versterken. Het stimuleert het naar buiten treden in de maatschappij. Daarmee wordt de maat-

schappij geprikkeld om kennis te nemen van het beeld dat door deelnemers wordt geschetst. Als het daarbij zo is dat de deelnemers te maken hebben met armoede en sociale uitsluiting, dan bereik je dat dit in beeld komt. Voor de anti-armoedebeweging is het van belang meer voet aan de grond te krijgen in buurten en wijken. Voor welzijnsorganisaties, wijk- en buurtorganisaties is het van belang armoedeproblemen weer onder de aandacht te brengen en samen met mensen te werken aan concrete verbeteringen.

Werkwijze

Doenpraten kent als algemeen stramien een aantal stappen.

Stap 1 Het vormen van een groep deelnemers die bereid is over de eigen situatie te vertellen en na te gaan welke verbeteringen er aangebracht kunnen worden in hun situatie.

Stap 2 In de veilige omgeving van een vertrouwde groep kunnen mensen van gedachten wisselen over hun eigen situatie. Daarbij komen de volgende elementen aan bod:

- Een bespreking van de eigen situatie.
- Eigen situatie plaatsen in breed maatschappelijk perspectief: mensen uitnodigen en toerusten om problemen zoals ze die zelf ervaren in verband te brengen met sociale en economische processen die ten grondslag liggen aan verarming en sociale uitsluiting om zo hun eigen situatie beter te begrijpen en hanteren.
- Aanschouwelijk materiaal maken dat de eigen situatie en het eigen perspectief op verbetering uitdrukt. Mensen uitnodigen hun situatie om te keren door de vraag te stellen: 'wat zou je willen dat er verandert aan je situatie en wat kun je daar zelf aan doen?'

Stap 3 Een lokaal Doenpraten-project kan een uitstraling hebben in de eigen regio zodat in andere gebieden soortgelijke initiatieven ontstaan: mensen brengen hun eigen situatie voor het voetlicht, dragen zelf oplossingen aan, zorgen dat er naar ze geluisterd en gekeken wordt, zoeken

ondersteuning en faciliteiten bij maatschappelijke organisatie in hun eigen omgeving. De volgende gerichte stappen kunnen worden gezet:

a. Op wijkniveau

Meer groepen in de eigen wijk of in andere wijken aanspreken op hun ervaringen met of beelden over armoede; samen overleggen welke gedeelde ervaringen er zijn en welke oplossingen voor ervaren problemen mogelijk zijn.

b. Op stedelijk dan wel plaatselijk niveau

Met organisaties (hulpverleners, uitvoerders van sociaal beleid, politici, onderwijs, kerken, et cetera.) het debat aangaan over armoede en beelden die daarover bestaan en die meespelen in de manier waarop deze organisaties handelen inzake het armoedevraagstuk.

Doenpraten is erop gericht het maatschappelijk debat over armoede een plek te geven in het dagelijks leven van mensen die moeten rondkomen van een sociaal minimum. Uiteindelijk moet dit debat leiden tot een samenleving met een betere sociale infrastructuur, een samenleving die minder dan de huidige gestuurd wordt door de eisen van de markt- en geldeconomie. Dat moet de sociale winst zijn voor de samenleving als geheel. Maar Doenpraten moet eerst en vooral iets opleveren voor de mensen waarmee het wordt uitgevoerd en op wie het zich richt. Bijvoorbeeld een vermindering of doorbreking van het sociale isolement, meer kennis van regelingen, betere mogelijkheden voor het omgaan met instanties.

Werkelijkheid verbeelden

Werkboek over de methodiek 'Doenpraten' ontwikkeld voor en door kwetsbare mensen om kracht te vinden in het benoemen van eigen situaties.

Samengesteld door Frits Jonkers, i.s.m. Jeanette Claessen en Raf Janssen. Dit werkboek kan besteld worden door €8,50 over te maken op rekening 239249 van Sjakus te Utrecht o.v.v. 'bestelling doenpraten' Raf Janssen

Rapporteren over het onderwerp 'opleiden'

In deze nieuwe rubriek neemt de redactie zich voor om samen met een aantal vakgenoten regelmatig te rapporteren over het onderwerp 'opleiden'. Dit onderwerp verdient volgens de redactie meer én meer systematische aandacht, aangezien er veel vraag is naar gekwalificeerde opbouwwerkers. Het opleidingstraject is deels institutioneel via onze HBO-scholen geregeld, maar in de praktijk blijkt keer op keer dat er aanvullende scholing nodig is. In de loop der jaren hebben verschillende instanties al cursustrajecten georganiseerd en verschillende cursussen hebben al een meerjarige ontwikkeling achter de rug. Om de beroepsbeoefenaar iets frequenter te kunnen informeren over het nieuwste opleidingsaanbod, maar ook op de hoogte te houden van opleidingstrends en achtergronden, wil MO in de toekomst regelmatig publiceren over deze onderwerpen in de rubriek Dossier Opleiden. De redactie van deze rubriek bestaat in eerste instantie uit Reint Meier, Joop Hofman en Leida Schuringa. Het is de bedoeling vanuit deze kern meer

vakgenoten bij deze rubriek te betrekken. In deze editie vind u een ingezonden mededeling van Leida Schuringa en een korte weergave van het gesprek dat door de redactie werd gevoerd met Reint Meier en Joop Hofman over een cursus die werd gegeven bij Welzijn Midden-Drenthe.

Sociale dynamiek-aanpak

Belangrijke vraag vanuit Welzijn Midden Drenthe was om de werkers zodanig te scholen dat ze na afloop zelf hun eigen methodes en werkvormen kunnen ontwerpen en toepassen. Joop Hofman Allianties gebruikt daartoe zogenaamde 'werkateliers'. In de werkateliers wordt gebruik gemaakt van de ervaringen en kennis van de aanwezige deelnemers. Met hun opvattingen, inzet, inspiratie en mogelijkheden wordt er gebouwd aan een 'sociale methode'. In tegenstelling tot een training wordt er nu geen kennis en kunde overgedragen aan de deelnemers, maar wordt de in de groep bestaande kennis en kunde benut om tot iets nieuws te komen. In volgorde gezet: het gaat om geven, dan volgt het krijgen en dan samen iets creëren. In wezen zijn de werkateliers een laboratorium voor de sociale methode. Het is onvoorspelbaar wat er uitkomt, het is wel voorspelbaar dat er iets uitkomt. De ervaringen en kennis van alle deelnemers zorgen daar wel voor. Joop Hofman en Reint Meier hebben samen de werkateliers begeleid. Het was voor hen beiden een inspirerende ervaring. Ze spraken van het 'eruit trekken van de kennis' en de aanwezigheid van veel onbenoemde kwaliteit bij de deelnemers aan de cursus. Met name het benoemen van wat er goed

gaat in de praktijk, in allerlei individuele situaties, om zodoende mensen bewust te maken van wat ze goed kunnen, was een belangrijk element in het gesprek tijdens de cursus. Mensen beseffen vaak niet waar hun kwaliteiten liggen. Om tot vernieuwing van de werkmethode te kunnen komen, is het van belang om gebruik te maken van je sterke punten.

De methodiek bestaat eruit dat je intern, binnen je eigen club nieuwe sociale dynamiek organiseert en dan vervolgens van binnen naar buiten werkt. Vanuit een nieuwe interne situatie kunnen de werkers op een andere wijze naar buiten treden en met nieuwe oplossingen aankomen bij hun doelgroep. De opbouwwerker kan vanuit een nieuw gezichtspunt nieuwe dingen creëren, in plaats van in de (routinematige) uitvoering blijven hangen. Het is eigenlijk een soort ontwikkelmodel. Het traditionele trainingencircuit biedt een meer consumptieve input aan de deelnemers. Er zou meer tijd moeten zijn voor het actief ontwikkelen, het zelf experimenteren met nieuwe aanpakken.

De jonge garde binnen het opbouwwerk is veelal afkomstig uit de opleiding CMV of uit andere maatschappelijke sectoren. Deze mensen hebben een éénmaker nodig, dat wil zeggen een gezamenlijke kennisachtergrond. In het Noorden verzorgt KIONN dat. In de rest van het land is dat tamelijk versnipperd. De brede welzijnsinstellingen herbergen te weinig kennis van het opbouwwerk in specifieke zin. In een aantal gevallen verzorgt de gemeente de bijscholing, zoals in Utrecht, Hoogeveen en Groningen. Vaak bestaat er een spanningsveld tussen de gemeente en de instelling, omtrent welke vaardigheden nu het meest prioriteit moeten krijgen. Zo is het niet goed voor het beroep als er teveel nadruk ligt op de in de werksetting aanwezige beleidskaders, en vooral hoe de werker zich in zijn handelen daar bij aan moet passen. In de praktijk leidt

dat te vaak tot een vertrekpunt vanuit het beleid, in plaats van vanuit de mensen. Bij de stichting Welzijn Midden Drenthe wordt sterk gestimuleerd vanuit de kwaliteit van de mensen te werken, maar niet iedere instelling kiest een dergelijke insteek. De werkateliers van Joop Hofman Allianties leiden tot een methode om samen met bewoners de sociale dynamiek en dito verbanden in het dorp te zien en te gebruiken als springplank voor toekomstige sociale ontwikkelingen in het dorp.

Reminiscentie

De methodiek van reminiscentie kan gebruikt worden voor de methodische verantwoording. Deze methodiek wordt veel gebruikt in de ouderenzorg. De psycholoog Butler zegt over reminiscentie: "Het ophalen van herinneringen is niet een teken van ver-

val, maar een gezonde reactie en een manier om continuïteit tussen heden en verleden te waarborgen." Herinneringen spelen een belangrijke rol in de interactie tussen individu en omgeving. Op basis van vorige ervaringen reageren mensen op hun omgeving en op basis van hun huidige omgeving herinterpreteren mensen hun vorige ervaringen. Wanneer men herinneringen met elkaar deelt, dan komen ze samen en reikt hetgeen men zich herinnert verder dan de som van alle individuele herinneringen. Ze dragen collectief bij aan de reconstructie van wat een gemeenschap weet.

Onderdelen van deze methode zijn door Joop Hofman ingezet in de cursus.

Bel voor nadere informatie of suggesties voor publicatie in deze rubriek met de redactie, contactpersoon is Fenny Gerrits: 070-3804431.

Volgende editie:

In de volgende aflevering van Dossier Opleiden wil de redactie aandacht besteden aan de cursus Opbouwwerk en Plattelandsvernieuwing van het Van Hallinstituut. Als er lezers zijn die graag iets willen inbrengen, reageren of attenderen, neem dan even contact op met de redactie. (zie boven)

<

Opleiding tot **coach opbouwwerk**

*Op donderdagmorgen 24 juni a.s. start de nieuwe Opleiding tot Coach opbouwwerk. De trainingsdagen vinden plaats op donderdagen in het najaar op de volgende data: **30 september, 21 oktober, 4 en 25 november, 9 december 2004 en 6 januari 2005**. De opleiding is bedoeld voor senior-opbouwwerkers en is gericht op het leren 'coachen op competenties'. De opleiding wordt georganiseerd door Leidraad Leertrajecten in samenwerking met het KIONN (opbouwwerk Noord-Nederland) en staat open voor deelnemers uit het hele land.*

leidraad

Na de opleiding zijn de cursisten in staat om:

- te benoemen wat resultaatgericht en competentiegericht coachen inhoudt
- hun eigen visie op coaching te verwoorden
- de eigen ontwikkeling als coach te sturen (met behulp van een competentieprofiel)
- te reflecteren op het eigen beroepshandelen als coach
- te zien hoe leerprocessen verlopen en hoe mensen zich ontwikkelen
- de systematiek van een coachingsgesprek te hanteren
- verschillende technieken die je kunt inzetten tijdens een coachingsgesprek, toe te passen (o.a. STAR-model en GROW-model)
- 'onder de oppervlakte' te coachen (opdat de coachee eventuele belemmerende vaste patronen kan herkennen en transformeren)
- zichzelf als instrument in te zetten in coachingsgesprekken
- De toetsing vindt plaats via een assessment en bij goed gevolg ontvangen de deelnemers na afloop van de opleiding een certificaat.

Meer informatie kunt u vinden op www.leidraad.com.

U kunt ook de brochure aanvragen door te bellen met Leida Schuringa (030-2734199) of een mailtje sturen (info@leidraad.com).

Team Platteland

Met de komst van de medewerkers van de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen (LVKK) en de medewerker van de Zorg Om Boer en tuinder (ZOB) is er op het kantoor van het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) in Zwolle een team gevormd van vijf professionals. Samen zetten zij zich in voor de leefbaarheid van het landelijk gebied.

Dit gezelschap van medewerkers en organisaties vormt door hun specifieke doelstellingen, eigen ervaring en unieke achterban een bron van kennis op een breed terrein. Tussen de organisaties zijn op verschillende gebieden overeenkomsten te vinden. Allereerst is er het geografisch werkgebied, dat bestaat uit de kleine kernen en het bijbehorende buitengebied. Niet het inwoneraantal van een kern bepaalt de 'kleinheid' van het dorp. Een kleine kern is klein wanneer dorpsbewoners dit zo ervaren. Ook het buitengebied van de grotere kernen wordt tot het landelijk gebied gerekend. Daarmee bestaat het werkgebied van het team platteland uit geheel Nederland minus de stedelijke bebouwing. Het gebied kenmerkt zich door kleinschaligheid en is dunbevolkt. Voor het oplossen van leefbaarheidsproblemen zal echter ook samengewerkt moeten worden met de stedelijke centra in het plattelandsgebied. Ook de verschillende bestuurslagen (rijk, provincie en gemeente) en hun onderlinge relaties zijn van belang bij en worden gebruikt bij het zoeken van oplossingen voor knelpunten.

Bewoners landelijk gebied

Bewoners en hun organisaties staan centraal in de zienswijze van het team platteland. De initiatieven die zij nemen moeten

zo goed mogelijk worden ondersteund. Het team platteland bestaat uit landelijk werkende organisaties, met een uitgebreid netwerk op provinciaal en regionaal niveau. Ondersteuning van burgerinitiatieven gebeurt vooral indirect via provinciale centra voor maatschappelijke ontwikkeling, coördinatoren van provinciale verenigingen van kleine kernen, gebiedscoördinatoren, of door het lokaal welzijnswerk. Op plaatsen waar (nog) geen regionale of lokale ondersteuningsmogelijkheden zijn, kan door het team rechtstreeks ondersteuning worden gegeven aan initiatiefgroepen.

Beleidsagenda's

Plattelandsontwikkeling en leefbaarheid van het landelijk gebied zijn bij zowel de landelijke, provinciale als de gemeentelijke overheden belangrijke onderwerpen op de verschillende beleidsagenda's. De minister van LNV stelt de beleidsagenda Sociaal Vitaal Platteland op en het ministerie van VWS coördineert daarbinnen de sociale pijler. Ook op provinciaal niveau heeft plattelandsontwikkeling prioriteit. Dit komt onder andere tot uiting in een gebiedsgerichte benadering. Gemeenten ontwikkelen beleid om specifieke leefbaarheidsproblemen aan te pakken, de communicatie tussen gemeente en dorpen te versterken en bewonersinitiatieven met betrekking tot hun leefomgeving te faciliteren. Het team platteland wil bij de ontwikkeling en de uitvoering van beleid specifiek aandacht vragen voor de erkenning en positionering van initiatieven van vrijwilligers en vrijwilligersgroepen. Met name de mogelijkheden voor bottom-up initiatieven en beleidsontwikkeling van onderop hebben daarbij de bijzondere aandacht.

Netwerken

Een belangrijk kenmerk van het landelijk gebied is de aanwezigheid van een fijnmazig, krachtig functionerend netwerk van vele lokale organisaties die een bijdrage leveren aan de leefbaarheid. Dorpsbewoners en hun organisaties zijn zich ervan bewust dat ze elkaar nodig heb-

ben om de vitaliteit van het dorp te bestendigen.

Het team platteland heeft een belangrijke taak in het ondersteunen van deze lokale sociale infrastructuur. Het team heeft daarnaast ook een taak naar de gemeenten. Het is van belang dat de lokale sociale infrastructuur een goede aansluiting en samenwerking heeft met de gemeentelijke netwerken die invloed hebben op de leefbaarheidsterreinen. Aangezien veel leefbaarheidsaspecten op regionaal, provinciaal en landelijk niveau spelen of beleidsmatig van deze niveaus afhankelijk zijn, is het noodzakelijk om een goede afstemming en interactie te vinden tussen de verschillende niveaus waarop de netwerken spelen. Het team platteland wil ook op horizontaal niveau samen werken door participatie in netwerken met overeenkomstige aandachtsvelden. Bijvoorbeeld met het Leader+ netwerk en het toekomstige plattelandnetwerk. Het kan daarbij gaan om samenwerking bij incidentele projecten die gericht zijn op leefbaarheid, maar er kan ook worden gezocht naar een meer structurele samenwerking.

Overdragen van kennis en informatie

Een volgende doelstelling van het team platteland ligt in het overdragen van kennis en informatie over de wijze waarop bewoners vorm kunnen geven aan hun eigen leefomgeving en kunnen participeren in plattelandsontwikkeling. Het team werkt daarbij samen met andere organisaties en verwijst naar instanties die specifieke kennis bezitten. Kennisoverdracht gebeurt door: het publiceren in vakbladen en websites; het schrijven van columns en artikelen; het organiseren van cursussen, voorlichtingsbijeenkomsten en ook wordt informatie versprekt via radio en tv en geschreven pers. Het team reageert op vragen 'van onderop' en probeert hier zo goed mogelijk op in te spelen. Daarnaast vertaalt het team platteland overheidsrapporten, wet- en regelgeving naar gebruiksvriendelijke publicaties voor dorpsbewoners. Het team platteland is een expertisecentrum waar dorpen (bestuurders van plaatse-

De zand van het dorp Echten

lijk belang, initiatiefgroepen, et cetera) en gemeenten, ((contact-)ambtenaren, raadsleden en bestuurders) met procesmatige en organisatorische vragen terecht kunnen.

Methodieken

Het team platteland verzamelt, ontwikkelt en beschrijft methodieken die hanteerbaar zijn in de dagelijkse praktijk van professionals op het platteland. Ook kan er hulp worden geboden bij het uitwisselen van ervaringen en het implementeren van methoden. In hoofdzaak hebben deze methodieken betrekking op de wijze waarop bewoners van onderop een actieve inbreng en betrokkenheid kunnen hebben bij plattelandontwikkeling. Deze methoden zijn meestal interactief en participatief van karakter.

Een speciaal aandachtspunt betreft de verschillende schaalniveaus waarop de metho-

den toegepast worden, variërend van dorpsniveau, via gemeentelijk, regionaal en provinciaal niveau tot zelfs de landelijke schaal.

Bij het ontwikkelen van nieuwe methodieken is er sprake van maatwerk en van leren uit de praktijk. Dat betekent dat bij de ontwikkeling sprake is van implementatie, en dat veel zorg een aandacht besteed zal worden aan implementatie in en bij andere projecten.

Naast methodiekontwikkeling voor professionals wordt aandacht besteed aan methoden voor de training en ondersteuning van initiatiefgroepen en bewoners van het platteland.

Ontwikkelen van nieuwe kennis

Een essentieel aspect van het team platteland is het ontwikkelen van nieuwe kennis en inzichten. Het bijhouden van vaklitera-

tuur en het participeren in discussies over 'nieuwe' onderwerpen is van belang. Om helderheid te krijgen over onderwerpen waar nog niet veel kennis over verzameld is, kunnen er vanuit het team platteland voorstellen worden geformuleerd voor onderzoek. Hierbij worden ook de mogelijkheden voor internationale uitwisseling en het gebruiken van kennis uit het buitenland onderzocht. Ook kunnen medewerkers van het team platteland betrokken worden in begeleidingscommissies van onderzoeken die door andere instellingen worden uitgevoerd.

<

Het team platteland bestaat uit:

Margreet Hogenkamp, LVKK, 038-4222282
 Dick Meesterberends, LCO, 038-4232112,
 Mart Schouten, LCO, 038-4232112,
 Henny Stroes, LVKK, 038-4222282,
 Tonny Verrijt, ZOB, 038-4227793,

M.Hogenkamp@LVKK.nl
 DJ.Meesterberends@opbouwwerk.nl
 M.Schouten@opbouwwerk.nl
 H.Stroes@LVKK.nl
 ZOB@rumaweb.nl

www.LVKK.nl
 www.opbouwwerk.nl
 www.opbouwwerk.nl
 www.LVKK.nl
 www.stichtingZOB.nl

Het postadres voor alle medewerkers is: Postbus 1004, 8001 BA Zwolle.

Voor een goed plan is altijd

'Voor een goed plan is altijd geld te vinden'. Deze woorden komen van Driek van de Vondervoort, voorzitter van de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen. De LVKK wil de leefbaarheid in dorpen verbeteren door burgers met goede ideeën te stimuleren en te ondersteunen. Gemeenten kunnen daar een belangrijke bijdrage aan leveren door creatief om te gaan met regelgeving. Met hulp van gemeente, provincie of fondsen komt het dan met de financiële kant van het idee wel goed. Sinds de LVKK vorig jaar nieuw leven ingeblazen werd, is er veel gebeurd. Maar nog belangrijker; er is nog heel veel te doen.

bijdrage in de organisatie ervan. Het netwerk van de LVKK is daardoor flink uitgebreid. Daarnaast is de LVKK gevraagd voor deelname aan verschillende werkgroepen en klankbordgroepen. Belangrijke onderwerpen in deze groepen zijn ontwikkelingen in de zorg op het platteland, wonen en bouwen in het buitengebied en het ontwikkelen van landelijk beleid over dorpshuizen. De ervaring is dat ambtenaren vaak niet weten wat er in het veld gebeurt. De LVKK ziet het als haar taak om de ervaringen van bewoners en het belang van de stem van bewoners in te brengen in klankbordgroepen. Te vaak wordt top-down gedacht, terwijl het vaak gaat om de burger en zijn leefomgeving.

Ook ging de LVKK over de grens met een bezoek aan Tsjechië en is het initiatief genoemd tot een transnationaal (Europees) Leaderproject. Het is leerzaam om over de grens te kijken en de praten met mede-Europeanen. Het dwingt een organisatie over zichzelf en haar positie in de samenwerking na te denken. Geluiden en ervaringen uit andere landen dragen bij aan originele invalshoeken en ideeën waar het gaat om het ondersteunen van initiatiefgroepen.

Leefbaarheid; containerbegrip

Doelstelling van de LVKK is het behartigen van de belangen van dorpsbewoners. Het streven is een zo leefbaar mogelijk landelijk gebied. Het containerbegrip leefbaarheid in die zin is 'de mate waarin de sociale en fysieke leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en gebruikers van het landelijk gebied voldoen.' Het vergroten van de leefbaarheid kan op verschillende manieren. Dorpsbewoners zelf hebben hier een belangrijke taak in. Zij hebben een grote mate van verantwoordelijkheid over de leefbaarheid van het dorp. Zij zijn ervaringsdeskundigen en degenen die knelpunten ervaren. Daardoor hebben zij ook vaak de oplossing in handen. Zolang dorpsbewoners besluiten (een deel van) hun boodschappen bij de buurtsuper te doen, kan deze blijven bestaan. Kiezen zij ervoor naar een supermarkt in een naburige kern te gaan, dan zal de buurtsuper wellicht verdwijnen.

Sociale samenhang en zelfwerkzaamheid zijn ingrediënten van leefbaarheid die gemeenten zouden moeten koesteren en gebruiken. De taak van gemeenten is faciliteren en financieren van wat de bewoners willen. De LVKK ziet het als haar taak gemeenten te stimuleren en te bewegen creatief met de ruimte in regelgeving om te gaan en vooral goed te luisteren naar de ideeën vanuit de dorpsbevolking. Dit gebeurt door rechtstreekse contacten met contactambtenaren of de leefbaarheidsmakelaar, maar ook door overleg met de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG).

Nationaal niveau

De LVKK probeert ook op nationaal niveau invloed uit te oefenen. Door kritische kanttekeningen te plaatsen bij beleid of te reageren op ontwikkelen, wil de LVKK bestuurders prikkelen en stimuleren te denken vanuit de burger. Bijvoorbeeld bij het ontwikkelen van nieuwe woonzorgsystemen en de implementatie van de Wet op de Maatschappelijke Zorg in 2006. Het is van belang dat de ervaringen van burgers worden gedeeld met ambtenaren in Den Haag zodat er beleid wordt gemaakt waar burgers baat bij hebben. Nog te vaak ontwikkelen ambtenaren beleid zonder kennis van wat er in een dorp gebeurt.

Door de ontwikkeling van een netwerk met contacten met overheden en organisaties die vanuit verschillende invalshoeken naar leefbaarheid kijken, wil de LVKK verbanden leggen en mensen met elkaar in contact brengen. Organisaties die op hetzelfde vlak werkzaam zijn, kunnen elkaar versterken door samen te werken en kennis te delen.

Provincie

De provinciale verenigingen van kleine kernen in de verschillende provincies spelen een belangrijke rol bij het 'voeden' van de LVKK. Zij hebben rechtstreeks contact met de dorpsbelangenverenigingen en weten wat er speelt in het veld. De vragen van dorpsbewoners komen direct bij de coördinatoren van de provinciale verenigingen terecht. Zij bieden ondersteuning bij alles wat met het dorpsleven en de leefbaarheid ervan te maken heeft. Het gaat bijvoorbeeld

De LVKK zetelt in het kantoor van het Landelijk Centrum Opbouwwerk, locatie Zwolle. Vanuit het hart van deze Hanzestad worden door twee medewerkers en een betrokken bestuur aan de actieve vereniging handen en voeten gegeven. In het afgelopen jaar heeft de LVKK flink van zich laten horen. De organisatie van de derde Nationale Dorpendag en de algemene ledenvergaderingen vroegen veel inzet. Op de Nationale Dorpendag, dit jaar gehouden in Emmeloord, kwamen honderden bestuurders, ambtenaren, politici, professionals en bewoners van het landelijk gebied samen om na te denken over leefbaarheid. Vooral de interactie tussen de verschillende deelnemers is belangrijk voor het uitwisselen van kennis en ervaring. Op diverse plaatsen, verspreid over het hele land is voorlichting gegeven over de vereniging. Het geluid van de LVKK is uitgedragen bij verschillende symposia en conferenties, dikwijls met een

geld te vinden

om het ontwikkelen van dorpsplannen en dorpsvisies, de ondersteuning in de communicatie naar de gemeente en provincie, het ontwikkelen van projecten, het schrijven van plannen en het zoeken naar fondsen om projecten te financieren. De LVKK organiseert meerdere keren per jaar een coördinatorenoverleg. Professionals uit het veld komen dan samen om hun kennis uit te wisselen en te vergroten aan de hand van een (actueel) thema.

Om haar netwerk zo sterk en breed mogelijk te maken, is het ontwikkelen van een landelijk dekkend netwerk van provinciale koepels een belangrijke doelstelling van de LVKK. In Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Noord-Brabant, Zeeland en een deel van Gelderland waren al koepels actief. Sinds september 2003 kan de ook provincie Limburg met trots melding maken van een provinciale koepel: de Vereniging van Kleine Kernen Limburg. Een groepje actieve dorpsbewoners heeft de handschoen opgepakt en samen met voorzitter Harry Philipsen (tevens AB-lid van de LVKK) het initiatief genomen tot de oprichting. In Flevoland is de oprichting van de overkoepelende vereniging nagenoeg afgerond. In de provincies Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland is de aandacht voor leefbaarheid in kleine kernen het afgelopen jaar zichtbaar toegenomen. In een aantal gevallen is er voor meerdere jaren geld beschikbaar gesteld voor plattelandontwikkeling en leefbaarheid. Er zijn inmiddels allerlei contacten gelegd die de basis moeten vormen voor de koepels die binnen afzienbare tijd ook daar worden opgericht. Noodzaak is het vinden van net die dorpsbewoners die betrokken zijn, dezelfde behoefte voelen aan leefbaarheid te werken en willen parti-

cipieren in een koepelorganisatie. Door de organisatiestructuur van burgers en koepelorganisaties heeft de LVKK een uniek netwerk waarin de wensen van dorpsbewoners, bestuurders en politici op elkaar afgestemd kunnen worden. De LVKK brengt vier keer per jaar een nieuwsbrief uit. Wanneer u deze wilt ontvangen, stuur dan een mail met uw gegevens.

Margreet Hogenkamp
(m.hogenkamp@lvkk.nl).
Reacties en goede ideeën zijn welkom. Zie
www.lvkk.nl.

<

Bedrijfsbeëindiging neemt toe

ZOB draagt bij aan leefbaarheid platteland

Bedrijfsbeëindiging in de agrarische sector is zo oud als de landbouw zelf. Maar sinds begin jaren negentig is er een ontwikkeling die de aandacht verdient. Meer bedrijfssluitingen, de gevolgen daarvan voor het gezin, het taboe en de veranderingen voor de plattelandssamenleving zijn de kernzaken waarmee de ZOB te maken heeft.

'Mensen in de agrarische sector die voor een bedrijfsbeëindiging (komen) te staan of hebben gestaan, begeleiden en ondersteunen, zodat zij met nieuwe energie kunnen werken aan een andere zinvolle levensbestemming.' Deze doelstelling drijft de ZOB sinds 1993 tot de dag van vandaag. Waar nodig worden de mensen doorverwezen naar andere maatschappelijke en hulpverlenende instanties. Omscholing, ander werk en andere bedrijvigheid op het platteland komen daarbij uitdrukkelijk aan de orde. De naam ZOB staat voor Zelforganisatie Bedrijfsbeëindigers. Lotgenoten die zichzelf georganiseerd hebben om andere beëindigers op verzoek te ondersteunen. Omdat bedrijfsbeëindiger een wat negatieve klank heeft en vanwege verbreding van activiteiten is vanaf eind vorig jaar gekozen voor de benaming 'ZOB Zorg om Boer en Tuinder'.

Land- en tuinbouw vanaf 1984

Met de invoering van het melkquotum in 1984 en de Europese hervormingen in 1992 kwamen de veranderingen in de landbouw in een stroomversnelling. Dalende productprijzen, stijgende kosten en een productieverschot waren het gevolg. Steeds meer boeren en tuinders kwamen onder druk te staan en kregen het financieel almaar zwaarder. In deze jaren verdwenen veel agrarische bedrijven. 'Je kunt wel tegen de klippen op blijven

boeren, maar uiteindelijk hou je dat niet vol, zei een van de bedrijfsbeëindigers uit die tijd. Ook gezondheidsproblemen, het ontbreken van een opvolger en verandering van het landbouwbeleid leidden tot (gedwongen) bedrijfsbeëindiging.

Onzekerheid over de toekomst

De ontwikkelingen in de landbouw en op het platteland voltrekken zich de laatste jaren in een rap tempo. Steeds meer bedrijven doen aan schaalvergroting en specialisatie, landbouwsubsidies vallen weg, en de wet- en regelgeving wordt strenger en meer uitgebreid. Bovendien zijn de prijzen die boeren en tuinders voor hun producten krijgen de laatste jaren structureel aan de lage kant. Bij veel agrarische gezinnen leiden deze ontwikkelingen tot grote onzekerheid over de toekomst van hun bedrijf. Crises als varkenspest, MKZ en vogelpest versterken deze onzekerheid nog eens. Veel boeren en tuinders vragen zich steeds vaker af of ze wel moeten doorgaan met het bedrijf. En voor veel jongeren is bedrijfsopvolging niet meer zo vanzelfsprekend als vroeger. Ze kiezen eerder voor een werkend leven buiten de landbouw.

Gezinnen in isolement

Bedrijfsbeëindiging is meer dan afscheid nemen van een loopbaan. Vaak is een boerenbedrijf jarenlang overgegaan van ouder op kind. Daarnaast is er een sterke binding met het bedrijf en met het platteland. Bedrijfsbeëindiging grijpt dan ook diep in het agrarische gezin. Alle aandacht van de land- en tuinbouworganisaties was begin jaren negentig echter gericht op 'blijvers', bedrijven die konden en wilden blijven en niet op 'wijkers'. Een bedrijf moeten beëindigen stond in die tijd gelijk aan slecht ondernemerschap. Beëindiging werd als falen gevoeld en dat maakte deze stap moeilijk bespreekbaar. Veel boeren en tuinders werkten nog heel lang en hard door. Om na veel pijn en moeite alsnog te stoppen. Zwijgen over bedrijven waarmee het bergafwaarts ging, had tot gevolg dat veel agrarische orga-

nisaties en instellingen geen weet hadden van het leed in de agrarische gezinnen. Deze gezinnen kregen geen erkenning voor hun situatie; er werd eenvoudigweg niet over gesproken en velen raakten in een isolement.

Opbouw van de organisatie

De basis voor de ZOB's werd gelegd op de toenmalige volkshogeschool Ons Erf in Berg en Dal. Daar werden in 1987 in samenwerking met de Brabantse Boeren en Tuindersbond de eerste ontmoetingsdagen voor bedrijfsbeëindigers georganiseerd. Al spoedig volgden er andere meerdaagse bijeenkomsten. Uit de deelnemers van die dagen vormde zich een groep die graag hun ervaringen bij het verwerken van de vaak gedwongen bedrijfssluiting ten nutte wilde maken voor nieuwe beëindigers. Het was in een tijd dat er een groot taboe rustte op bedrijfsbeëindiging. Boeren die stopten voelden zich mislukt en de omgeving liet dat ook merken. De gevolgen voor het gezin waren niet gering; bedrijf verlaten, vaak een schuldenlast, mogelijke opvolgers die een ander beroepsperspectief moesten vinden, verlies van contacten in dorp en bedrijfsomgeving, een zeer onzekere toekomst op de rand van het bestaansminimum. De initiatiefgroep uit Brabant schoolde zich via Ons Erf en in april 1992 werd de stichting Zelfhulporganisatie van Bedrijfsbeëindigers in Brabant een feit. ZOB Brabant kreeg een voorbeeldfunctie voor andere regio's. In 1993 kreeg ZOB Brabant professionele ondersteuning van een omgeschoolde bedrijfsbeëindiger. Met subsidie van het Juliana Welzijn Fonds zijn in 1995 nog meer ZOB's opgericht. In de provincie Limburg, het oosten (Utrecht, Gelderland, Overijssel), het Noorden (Groningen, Friesland, Drenthe, Flevoland) en later in het westen (Noord- en Zuid Holland) en Zeeland. Scholing en begeleiding werd gedaan door de zogenaamde Groene Volkshogescholen. Regionaal en landelijk werd vooral in agrarische kringen aandacht besteed aan doelstelling, naamsbekendheid en bereikbaarheid van de ZOB.

De geschoolde vrijwilligers hebben inzicht in hun kwaliteiten en weten waar de expertise van een ervaringsdeskundige ophoudt. Met een opgezet netwerk van specialisten op diverse terreinen is juiste verwijzing een belangrijk hulpmiddel om mensen verder op weg te helpen. Daarvoor heeft iedereen ook een sociale kaart tot zijn beschikking. De contacten tussen de verschillende regionale groepen werden intensiever en er kwam behoefte aan landelijke ondersteuning. Halverwege de jaren negentig ontstond een landelijke federatie (stichting) van zes regionale ZOB's onder de naam ZOB Nederland. ZOB Nederland bestaat uit een bestuur van vertegenwoordigers van de zes regionale ZOB's, een onafhankelijke voorzitter en professionele ondersteuning door de coördinator. Vijf regionale ZOB's zijn elk juridisch een stichting en werken autonoom. De Limburgse ZOB is een werkgroep die functioneert onder de commissie Landbouw en Ethiek van de Limburgse landbouworganisatie. Het federatiebestuur is verantwoordelijk voor het beleid van de stichting ZOB Nederland. De maatschappelijke ontwikkelingen op het platteland en de positie van de land- en tuinbouw spelen daarin een grote rol. Verder bieden ongeveer tachtig ervaringsdeskundigen als vrijwilliger hulp en ondersteuning aan (toekomstige) bedrijfsbeëindigers en hun gezinsleden door middel van telefonische gesprekken en huisbezoeken.

Openheid

ZOB heeft vanaf de start hard gewerkt om bedrijfsbeëindiging bespreekbaar te maken binnen de agrarische wereld en daarbuiten. Vanaf eind jaren tachtig vonden er steeds meer cursussen, verwerkingsweekenden en trainingen plaats rond het thema 'Einde of een nieuw begin?'. De ZOB organiseerde samen met de toenmalige groene volkshogescholen en een aantal regionale landbouworganisaties verwerkingsweekenden; later (vanaf 1999) onder meer in het kader van SEP Veehouderij. Praten met anderen over je zorgen, problemen, herkenning en erkenning vinden, was voor velen een verademing.

Agrarische mannen en vrouwen keerden gesterkt terug naar huis. Bedrijfsbeëindiging was niet langer hetzelfde als falen.

Samenwerking

ZOB ondersteunt gezinnen in sociale en maatschappelijke zin. Voor de technische, juridische en financiële afronding van een

bedrijfsbeëindiging worden mensen doorverwezen naar organisaties als LTO (Land- en Tuinbouworganisatie), accountantskantoren en banken. Zij zijn deskundig op deze terreinen. Om boeren en tuinders goed te kunnen doorverwijzen naar de juiste instanties moeten ZOB's en hun vrijwilligers weten wie op welk terrein actief is. Op haar beurt wordt de ZOB steeds bekender bij andere organisaties die op vergelijkbare terreinen werkzaam zijn. Blijven werken aan een degelijk netwerk is daarom zinvol en noodzakelijk voor ZOB. Verder willen ZOB, THD-A (Telefonische Hulpdienst voor agrariërs), LTO Advies en DLV (Dienst Landbouwvoorlichting) de begeleiding bij bedrijfsbeëindiging en de telefonische opvang van sociaal-emotionele problemen geïntegreerder aanpakken.

Informatie en publiciteit

Een belangrijke taak van ZOB is de buitenwereld informeren over de situatie in de agrarische sector. De praktijkverhalen van boeren- en tuindergezinnen zijn hiervoor de beste illustratie. Op de vraag hoe om te gaan met bedrijfsbeëindiging antwoordt een betrokkene: "Jezelf zijn en jezelf blijven. Niet in je schulp kruipen, maar praten." De slagzin die de ZOB dan ook hanteert luidt: "Erover praten helpt".

De afgelopen jaren verschenen veel interviews en artikelen in De Boerderij, BN De Stem, het ANP, de Volkskrant, Trouw, de Telgraaf, NRC, regionale kranten, Vrij Nederland, in MO Samenlevingsopbouw, Zuidland en SEP Nieuws. Vooral ten tijde van de MKZ-crisis kreeg ZOB veel aanvragen van kranten en omroepen voor een interview. ZOB werkt voor de externe informatievoorziening samen met de voorlichtingsdienst van LTO en met THD-A. Sinds 1998 verzorgt ZOB samen met THD-A een column in De Boerderij onder de titel 'Het gesprek'. Door de grote belangstelling en positieve reacties is een aantal columns gebundeld in een boekje. De columns worden op diverse AOC gebruikt als les materiaal. ZOB-vrijwilligers en de ZOB-coördinator geven ook lezingen en voorlichting aan derden.

Stoppen en dan...

Tien jaar geleden was vaak sprake van gedwongen bedrijfsbeëindiging, bijvoorbeeld als het financieel niet langer ging. Tegenwoordig zijn er allerlei redenen om te stoppen en komt bedrijfsbeëindiging bij alle typen bedrijven voor. Zo hebben veel (intensive) veehouderijen nog te maken met de nasleep van verschillende dierziekten. Veel

van deze bedrijven hebben geen mogelijkheid meer om door te gaan en zoeken hun toekomst buiten de land- en tuinbouw. Ook stoppen boeren en tuinders voortijdig om gezondheidsredenen. Als zij op tijd stoppen en het bedrijf goed kunnen verkopen zal hun financiële positie na het afbetalen van schulden over het algemeen niet slecht zijn. Geen opvolger hebben kan ook een reden zijn om niet door te gaan met het bedrijf. Verder zijn er ondernemers die hun bedrijf verkopen vanwege de uitbreiding van steden, het wegennetwerk of een natuurgebied. Sommige agrariërs stoppen in een riante financiële situatie. Ook zij kunnen in een isolement raken, omdat ze niet durven praten over hun gevoelens. "Onze burens hebben hun bedrijf vorig jaar moeten beëindigen omdat ze het financieel niet meer trekken. En de meeste bedrijven hier in de streek staan er niet best voor. Bij die mensen kan ik toch niet aankomen met mijn verhaal?" Ook voor deze groep bedrijfsbeëindigers heeft ZOB oog en oor.

Een nieuwe koers

Bedrijfsbeëindiging hoeft niet te betekenen dat de band met de groene ruimte en het platteland verloren gaat. Ex-agrariërs kunnen op een andere manier actief blijven in hun regio of sector. Hiermee houden zij het platteland leefbaar. Door de afname van agrarische bedrijven dreigen allerlei plattelands-

ZOB in vogelvlucht

ZOB Nederland biedt al tien jaar lang een luisterend oor en ondersteuning aan bedrijfsbeëindigers en hun gezinnen. In 1993 startten twaalf vrijwilligers in Noord-Brabant hiermee. Door de jaren heen hebben duizenden agrariërs telefonische hulp gezocht, zijn er ruim drieduizend huisbezoeken afgelegd en hebben er tientallen verwerkingsweekenden plaatsgevonden. Doel: ex-agrariërs moeten met nieuwe energie kunnen werken aan de alternatieve, zinvolle levensbestemming. Anno 2014 telt ZOB tachtig vrijwilligers. Dit zijn ex-boeren en tuinders (mannen en vrouwen) die hun eigen bedrijfsbeëindiging ervaring goed hebben verwerkt en die zijn opgeleid tot ervaringsdeskundigen.

Voor meer informatie: www.stichtingzob.nl

voorzieningen, zoals scholen, winkels en culturele voorzieningen te verdwijnen. ZOB wil daarom in samenwerking met andere organisaties bewerkstelligen dat veel ex-agrariërs een andere levensinvulling zullen vinden op het platteland.

ZOB wil een grotere rol gaan spelen bij plattelandontwikkeling door nieuwe verbanden aan te gaan met plattelandvernieuwingprojecten, landbouw- en zorgprojecten, landelijke vereniging van kleine kernen (LVKK), LCO platteland, consumentenorganisaties en andere partners.

Steeds meer agrarisch ondernemers verzetten de bakens. Sommigen nemen er een baan buitenshuis bij. Anderen ontwikkelen nieuwe takken zoals verkoop aan huis en agrotourisme. 'Boeren zijn koning op hun eigen bedrijf. Het is erg wennen om samen met anderen beslissingen te nemen en compromissen te sluiten. Maar we hebben deze omslag in denken gemaakt,' zegt een vrouw die is gestopt met het akkerbouwbedrijf en samen met anderen activiteiten op het gebied van plattelandstoerisme is gaan opzetten.

ZOB ziet het als haar taak agrarisch ondernemers te wijzen op de mogelijkheden naast het boerenbedrijf. Vaak door te verwijzen naar regionale ontwikkelingen op dit terrein.

Soms gaan agrariërs te lang door. Ze weten dat het eigenlijk niet meer gaat, dat er geen perspectief meer in het bedrijf zit. Maar een besluit nemen om te stoppen valt moeilijk. Als deze mensen op tijd stoppen, zijn ze vaak beter af. Ze kunnen eerder aan het verwerkingsproces beginnen en houden voldoende tijd en energie over om een andere werk- en levensinvulling te vinden, bijvoorbeeld mogelijkheden naast het boerenbedrijf. ZOB wil boeren en tuinders tijdig laten stoppen door hen inzicht te geven in de huidige situatie van hun bedrijf, andere mogelijkheden en vooral in wat zij kunnen en willen.

De toekomst en vitaliteit van een leefbaar platteland zal de komende jaren mede actief vorm gegeven worden door een actieve opstelling van de ZOB. Kernfunctie blijft echter een luisterend oor zijn voor agrarische bedrijfsbeëindigers. Een intermediaire functie bij vraagstukken rondom leefbaarheid van platteland vloeit daaruit voort.

Tekst:
Carinda Jansen & Alexander Groen

Impulsen voor een leefbaar landleven

De Stimuleringsmaatregel Dagindeling richt zich op het verbeteren van de mogelijkheden om werken en zorgen in Nederland te combineren. Daarvoor werden in totaal 140 dagindelingsexperimenten uitgevoerd, waarvan zeventien gericht op de 'dagindeling op het platteland'. In dit artikel staan we stil bij enkele concrete initiatieven die mede dankzij de stimuleringsmaatregel bijdragen aan een sociaal en vitaal platteland.

De experimenten in de Stimuleringsmaatregel Dagindeling gingen van start tussen 1999 en 2003. Anno 2004 kregen Kenniscentrum Sociaal beleid X-S2, Kenniscentrum Grote Steden (KCGS) en het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening (Nirov) de opdracht te zorgen dat de kennis behouden, actueel en toegankelijk blijft. Dit nieuwe samenwerkingsproject draagt de naam 'Kennisplatform Dagindeling, Ruimtelijke ordening en Tijd'. Onder andere door middel van de websites van de bestaande kenniscentra wordt kennis zodanig ontsloten dat het concreet bruikbaar is voor alle geïnteresseerden. X-S2 inventariseert de dagindelingsexperimenten die in het bijzonder betrekking hebben op de leefbaarheid op het platteland.

Dagindeling en het platteland
Economische en maatschappelijke ontwikkelingen zetten de leefbaarheid op het platteland onder druk. Het verdwijnen van scholen, winkels en horeca lijkt te lijden tot een verschraving van de kwaliteit van het landelijke leven. Bewoners van kleine ker-

nen zoeken oplossingen voor kleinschalige opvang van kinderen en ouderen of voor vervoersproblemen wanneer onrendabele buslijnen worden opgeheven. De Stimuleringsmaatregel Dagindeling richtte zich ook op dit soort plattelandsvraagstukken. Zeventien experimenten richtten zich met name op 'dagindeling op het platteland'. Zij besteedden aandacht aan de volgende punten:

- * voorzieningen in de dorpen;
- * kleinschalige kinderopvang;
- * betrokkenheid van bewoners bij de leefbaarheid;
- * vraagafhankelijk vervoer.

Hieronder volgt een korte beschrijving van succesvolle projecten; de Vensterschool, het Kulturhus, zorgboerderijen en gecombineerde sport en kinderopvang.

Sociaal vitaal platteland in de praktijk Multifunctioneel; de Vensterschool en het Kulturhus

In Groningen staan op dit moment tien Vensterscholen, ook brede scholen of wijk scholen genoemd. In een Vensterschool zijn voorzieningen als peuterspeelzalen, kinderopvang, sociaal-cultureel werk (buurthuizen), bibliotheken, volwasseneneducatie, sportverenigingen en maatschappelijke dienstverlening gebundeld met minstens één basisschool. De Vensterscholen zijn aangepast aan de wensen en de mogelijkheden van de omgeving. Iedere Vensterschool is dus anders, maar er zijn een aantal overeenkomstige aspecten:

- * De Vensterschool is er voor alle kinderen van 0 tot 15 jaar.
- * De ouders moeten zoveel mogelijk bij de Vensterschool worden betrokken.
- * Er wordt gestreefd naar betere mogelijkheden om zorg en arbeid te combineren. Het Vensterschoolconcept is populair bij ouders; kinderen kunnen voor en na school onder begeleiding meedoen aan veel verschillende activiteiten en het halen en brengen.

gen van kinderen kan handig worden gecombineerd met een bezoek aan de huisarts of de bibliotheek. Vensterscholen zijn ook populair bij gemeenten; de samenwerking bespaart een gemeente geld omdat de diverse instanties niet alleen overdag, maar ook 's avonds efficiënt gebruik kunnen maken van elkaars ruimten.

Evens bij de Vensterschool worden ook in een Kulturhus verschillende functies ondergebracht. Het verschil: in een Vensterschool is minimaal één basisschool in het aanbod opgenomen, in de Kulturhusen is dat anders. In een Kulturhus moeten minimaal drie van de functies educatie, zorg, welzijn, cultuur of (zakelijke) dienstverlening zijn vertegenwoordigd onder één dak.

Het Kulturhus-concept komt oorspronkelijk uit Scandinavië, daar blijkt dat het Kulturhus een waardevolle bijdrage levert aan de leefbaarheid en sociale kwaliteit van het platteland en de stad. Frans Thissen, universitair docent bij de Universiteit van Amsterdam, stelde in de vorige MO samenlevingsopbouw dat initiatieven volgens hem gericht zouden moeten zijn op het behouden of creëren van een gezamenlijke binnen- en buitenruimte in de dorpen (Thissen, 2003). Kulturhusen sluiten aan bij deze visie; zij profileren zich als 'kern' in het dorp waardoor een gemeenschapsgevoel behouden blijft of kan ontstaan. Daarnaast kan een Kulturhus een belangrijke rol spelen bij de negatieve effecten van maatschappelijke trends op het platteland. Door naast kinderopvang of een politiepost ook ouderenzorg in een Kulturhus onder te brengen kan er bijvoorbeeld tegemoet gekomen worden aan de wensen van het toenemend aantal senioren op het platteland.

Zorgboerderijen

Het combineren van zorg en landbouw is inmiddels niet nieuw meer. Veel zogenaamde zorgboerderijen startten in de jaren negentig en kregen een extra impuls door de stimuleringsmaatregel Dagindeling. Verschillende land- en tuinbouwbedrijven verzorgen naast hun agrarische functie ook een aanbod voor dagbesteding, wonen en/of zorg. Dit aanbod is bijvoorbeeld gericht op mensen met een verstandelijke- of lichamelijke beperking, psychiatrische cliënten of zorgbehoevende ouderen. Een zorgboerderij biedt zorg-op-maat. Sommige ondernemers richten zich op rehabilitatie of sociale activering van (ex)verlaafden, langdurig werklozen of mensen met een burn-out. Het doel van de werkzaamheden is in

die gevallen het (her)vinden van een arbeidsritme, het opdoen van sociale contacten en uiteindelijk doorstroming naar een opleiding, een reguliere baan of vrijwilligerswerk.

Het Landelijk Steunpunt voor Landbouw en Zorg bestaat sinds 1999. Zij bieden op hun site www.landbouwzorg.nl uitgebreide informatie over het vinden en starten van een zorgboerderij. De site beschrijft ook financiële mogelijkheden en relevante wet- en regelgeving.

Experimenten sport en kinderopvang

Astrid Kooij van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn beschreef in de publicatie 'Rust, ruimte en hectiek' (Projectbureau Dagindeling, 2002) de toenemende druk op de sportverenigingen in de plattelandsgemeenten. Deze verenigingen draaien voor een zeer groot deel op vrijwilligers en het wordt steeds moeilijker voldoende vrijwilligers te vinden. Dit leidt tot een specifiek probleem voor het platteland; het noodgedwongen reizen tussen de sportvoorzieningen. Zoals Kooij schrijft: "Voetballen kun je bijvoorbeeld in je eigen dorp, maar voor tennissen moet je naar het dorp verderop." Enkele dagindelingsexperimenten richtten zich op samenwerking tussen verenigingen waardoor zij per dorp een breed sportaanbod kunnen doen. Naast samenwerking tussen sportverenigingen kan ook samenwerking tussen sport, zorg en educatie bijdragen aan vitalisering van sportverenigingen op het platteland. Sinds 2001 stimuleert de overheid deze discipline-overstijgende samenwerking, zij verwacht hiermee de toenemende bewegingsarmoede bij kinderen terug te dringen en daarbij de kinderopvang in Nederland uit te breiden. De stimuleringsmaatregel dagindeling droeg in Amsterdam bij aan een uitgewerkt plan voor een 'Sport&Care Park' waar de functies arbeid, zorg, ontspanning en opvang worden gebundeld.

Kennisplatform Dagindeling, Ruimtelijke ordening en Tijd

De beschreven projecten zijn slechts een greep uit de vele experimenten die oplossingen vonden voor de maatschappelijke knelpunten die ontstaan als gevolg van veranderende leefpatronen. Medio april 2004 zijn de praktijkvoorbeelden beschikbaar op de sites van de drie kennisnetwerken (zie kader).

Zie voor meer informatie, voorbeeldprojecten, contactpersonen en weblinks www.X-52.nl. Medio april vindt u hier het webdossier 'Dagindeling'.

Literatuur, links en overige informatie

Kooij, A. (2002) *Rust, ruimte en hectiek, inventarisatie van voorzieningen in het landelijk gebied relevant voor taakcombineerders*. Den Haag: Projectbureau Dagindeling. Deze publicatie naast vele andere te downloaden via de site www.dagindeling.nl.

Meer informatie over het Kulturhus vindt u op de volgende website: www.kulturhus.nl. Op deze site zijn voorbeelden beschreven van Kulturhusen.

Op de site van gemeente Groningen www.groningen.vensterschool.nl zijn voorbeelden beschreven van Vensterscholen.

Een handboek met informatie over de zakelijke en de inhoudelijke kant van 'het zorgboeren' kan (in delen) worden gedownload op de site www.landbouwzorg.nl/handboek.html

Wanneer u bij het kenniscentrum van het Nirov (www.ikcro.nl) de zoekterm 'zorgboerderij', 'kulturhus' of 'vensterschool' invoert, vindt u informatie die hoofdzakelijk gericht is op de ruimtelijke aspecten van de betreffende thema's.

Informatie van het KCGS vindt u hier: www.kcgs.nl

En tot slot verschaft de site www.sportenkinderopvang.nl u alle informatie over het combineren van kinderopvang en sport.

Informatie over ontmoetingen

In samenwerking met Samenwerkte Dorpshuizen Friesland organiseert X-52 een excursie waarbinnen het thema 'Multifunctionele accommodaties' centraal staat. Deze excursie vindt naar verwachting eind mei of begin juni plaats. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Alexander Groen, senior medewerker X-52.

<

Vrouwen en gebiedsgericht beleid

In 'gebiedsgericht beleid' zoeken op regionaal niveau overheden, maatschappelijke organisaties en burgers samen naar bij de regio passende oplossingen voor ruimtelijke problemen. De vraag is of met dit gebiedsgericht beleid ook echt alle burgers participeren en in hoeverre het vrouwen kansen biedt een nieuwe ingang te krijgen in de door mannen bevolkte politieke arena.

'Meedoen, meer werk, minder regels' is het motto van het kabinet Balkenende II. Onze minister-president laat geen gelegenheid onbenut om te wijzen op onze eigen verantwoordelijkheid. Deze retoriek past goed in de bestuurlijke trend van de afgelopen jaren waarin de woorden 'interactief' en 'bottom-up' veelvuldig voorkomen. Door onder andere privatisering en decentralisatie is het vermogen van de overheid om in haar eentje beleid te voeren sterk verminderd. Er ontstaat een stijl van besturen die geïntereerd is op samenwerking tussen overheden, maatschappelijke organisaties, marktpartijen en lokale belanghebbenden. Deze stijl van besturen raakt ook het platteland en de veranderingen die zich op het platteland voltrekken. Een instrument om plannen te maken voor de problemen is gebiedsgericht beleid dat sinds begin jaren negentig in opkomst is. Een werkwijze waarbij op regionaal niveau betrokken overheden, maatschappelijke organisaties en burgers gezamenlijk zoeken naar bij de regio passende oplossingen voor ruimtelijke problemen.

Actueel gebiedsgericht beleid is Reconstructiebeleid. In vier provincies met veel intensieve varkenshouderij, Noord-Brabant, Limburg, Overijssel en Gelderland (en een deel van Utrecht) wordt het platteland 'gereconstrueerd': er komen varkensvrije zones om zo de verspreiding van ziektekiemen in de toekomst te voorkomen. Waar nodig

worden daarvoor varkensbedrijven verplaatst. Daarnaast is het de bedoeling om door de herinrichting van het landelijk gebied de kwaliteit van milieu, natuur en water te verbeteren en de belangen van de agrarische en recreatiesector te waarborgen. Bovendien heeft het beleid tot doel het 'woon- werk- en leefklimaat' in het gebied te verbeteren. 'Leefbaarheid' wordt zo voor het eerst door het Ministerie van LNV expliciet als een doel van plattelandsbeleid benoemd.

Vrouwen

De vraag is of gebiedsgericht beleid werkelijk in staat is om burgers te laten participeren. Daar sluit de vraag bij aan om welke burgers het dan gaat. Tot nu toe nemen met name mannen aan de formele politieke arena deel en zijn vrouwen er in de minderheid. Opvallend is wel dat de deelname van vrouwen toeneemt wanneer het om informele politieke activiteiten gaat. Mannen en vrouwen zijn vertegenwoordigd in groepen en organisaties die zich inzetten voor lokale belangen en de leefbaarheid van de eigen woonomgeving. Het is dan ook een interessante vraag in hoeverre gebiedsgericht beleid, zoals reconstructiebeleid door de integratie van lokale belangenorganisaties, vrouwen goede kansen biedt om een nieuwe ingang in de formele politieke fora te krijgen.

Uit onderzoek naar 'Vrouwenparticipatie en leefbaarheid in reconstructiebeleid in de provincies Gelderland en Overijssel' van Wageningen Universiteit blijkt dat een aantal plattelandsvrouwen als burger deelnemen aan de besluitvorming in Gelderland. De integratie van het thema leefbaarheid in het gebiedsgerichte beleid in Gelderland heeft vrouwen inderdaad een nieuwe toegang tot de politieke besluitvorming geboden. In Overijssel daarentegen zijn professionals uit de sociale culturele en welzijnssector benaderd om leefbaarheid, oftewel het sociale perspectief in kaart te brengen. Wij gaan hier in op wat gebiedsgericht beleid betekent voor de deelname van vrouwen in het algemeen. Bovendien gaan wij in op de keuze voor inzet van vrijwilligers of professionals in gebiedsgericht beleid. Wij maken daarbij gebruik van de ervaringen met het reconstructiebeleid in de provincies Overijssel en Gelderland.

Deelname aan besluitvorming

De bij reconstructiebeleid betrokken provincies benoemen reconstructie- en streekcommissies en nodigen overheden en verschillende belangenorganisaties uit tot deelname. Alleen de provincie Gelderland roept de organisaties in haar uitnodigingsbrief op om ook vrouwelijke vertegenwoordigers af te vaardigen om zodoende een evenredige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in de commissie te verwezenlijken. Toch geven de organisaties hier nauwelijks gehoor aan. Zowel in Gelderland als in Overijssel zijn per reconstructie- of streekcommissie (gemiddeld) slecht twee van de dertien leden vrouw (15 procent). Voor een deel is dit lage aantal te verklaren doordat reconstructiebeleid vooral als een ruimtelijk, een technisch vraagstuk wordt gezien. Dat blijkt onder andere uit de gekozen organisaties. Zo zijn in beide provincies vooral de belangenorganisatie en (semi)overheidsorganen op het gebied van landbouw, recreatie, natuur en milieu uitgenodigd, organisaties die over het algemeen relatief weinig vrouwelijke bestuursleden en werknemers hebben. Duidelijk is ook dat de nadruk op beroepsbelangenorganisaties ligt. Organisaties van bewonersbelangen zijn in beide provincies niet bij de besluitvorming betrokken.

Aandacht voor leefbaarheid

De provincies Gelderland en Overijssel verschillen sterk van elkaar in de invulling van het thema leefbaarheid binnen reconstructiebeleid. De provincie Overijssel heeft bij de start van het reconstructieproces meteen ook zogenaamde 'sociale schetsen' laten maken. Zij heeft daartoe een werkgroep ingesteld van mensen die in de sociale, culturele en welzijnssector werken en hen de opdracht gegeven om de huidige sociale situatie te analyseren, doeleinden te definiëren en mogelijke oplossingen aan te wijzen. Deze schetsen hebben als sociale 'bouwstenen' voor de reconstructieplannen gediend. Ook nam de provincie het initiatief om aan de reconstructie- en streekcommissies sociale zetels toe te voegen. Door het verzet van het 'Groene Front', de natuur- milieu en landbouworganisaties, zijn uiteindelijk alleen in de minder invloedrijke streekcommissies dergelijke zetels ingesteld. Deze zetels werden bezet

door de professionals (één man en twee vrouwen) uit de werkgroep voor de sociale schetsen.

De provincie Gelderland was bij de start van het reconstructiebeleid van mening dat leefbaarheid een afgeleide is van de andere doelstellingen. Zij ging hierdoor niet over tot het instellen van sociale of leefbaarheid zetels. Toch is dit een jaar na de start alsnog gebeurd. Aanleiding was een lobby van plattelandsvrouwen in de Achterhoek en hun organisatie. Een groep vrouwen probeerde eerst toegang te krijgen tot een streekcommissie voor een vrouwenzetel. Toen dit niet lukte heeft de Gelderse

Plattelandsvrouwenorganisatie (GPVO) in samenwerking met een vrouwelijk Statenlid de lobby voortgezet door in te zetten op het thema leefbaarheid. Vrouwen, zo was hun argument, kijken op een andere manier naar plannen en kunnen beter de sociale gevolgen van het beleid inschatten. Het resultaat was een zetel leefbaarheid in alle commissies in Gelderland. Daarnaast kwam er een zetel Plattelandsvrouwen in één streekcommissie omdat de vrouwelijke voorzitter ontevreden was over het geringe aantal vrouwen in haar commissie. Vooral in de Achterhoek hebben deze acties tot gevolg gehad dat vier vrouwen als bewoner zitting kregen in reconstructie- en streekcommissies. Deze vrouwen zijn niet als bestuurder werkzaam bij een belangenorganisatie. Zij zijn bewoners, burgers van het gebied en functioneren als vrijwilliger tussen professionele bestuurders. Twee vrouwen hebben zelf een klankbordgroep van plattelandsvrouwen bijeen geroepen die hen ondersteunt bij het bepalen van het standpunt.

Professioneel versus vrijwillig

De keuze voor inzet van vrijwilligers of professionals heeft invloed op het functioneren van de zetelhouders. De vrijwilligers in Gelderland ervaren knelpunten rondom de invulling van het belang 'leefbaarheid'. Het begrip is breed en vaag en blijkt in de praktijk moeilijk te concretiseren te zijn. Wat leefbaarheid is en welke belangen een rol spelen is door de provincie Gelderland niet officieel omschreven. Bovendien bestaat er bij de zetelhouders onduidelijkheid over wie zij nu werkelijk vertegenwoordigen, wie hun achterban is. De vrouwen op de zetel leefbaarheid (maar ook andere bestuurders) vinden dat vrouwen een specifieke eigen kijk hebben op de ontwikkelingen van het platteland. Toch zijn de meesten geen voorstander van een eigen zetel voor vrouwen. Een zetelhouster leefbaar-

heid: *"Een vrouw hoeft niet per se in de commissie omdat ze een vrouw is, daarmee erken je de ongelijkheid. Een vrouwelijk lid moet wat toe te voegen hebben."* Juist omdat zij zich als vrouwen voor leefbaarheid geprofileerd hebben, lijken zij steeds weer te willen bewijzen dat zij zich heel nadrukkelijk voor de belangen van alle inwoners inzetten. Paradoxaal genoeg, betekent dat in de praktijk dat zij zo min mogelijk aandacht besteden aan de problemen en wensen van vrouwen, om zo zelfs de schijn van vooringenomenheid ten gunste van vrouwen te vermijden. De verhouding tussen het leefbaarheid- en het vrouwenbelang blijft daarmee gevoelig en ingewikkeld.

In Overijssel is in de eerder genoemde 'sociale schetsen' duidelijk omschreven waar leefbaarheid in Overijssel om draait. De vaagheid van het begrip speelt de sociale zetelhouders in Overijssel daardoor geen parten. Bovendien zijn de sociale zetelhouders geen belangenbehartigers, ze zijn door de provincie persoonlijk uitgenodigd om hun kennis, bestuurservaring en beroepsmatige ervaring in de 'sociale sector'. Toch zijn de meeste respondenten net als in Gelderland van mening dat vrouwen met meer aandacht voor sociale aspecten naar de plannen kijken. Door de ander insteek in Overijssel zijn de twee vrouwen op de sociale zetel echter niet in de ingewikkelde verhouding van vrouwen en leefbaarheid terechtgekomen: *"Ik heb wel vrouwendingen genoemd, maar zonder vrouwenlabel eraan. In deze tijd in dit soort besturen is dat de beste strategie."*

Het gebrek aan een bewonersnetwerk ervaren de sociale zetelhouders in Overijssel wel als een punt van gemis. Zij hebben niet zoals de zetelhouders leefbaarheid in Gelderland een bewonersnetwerk in het gebied en kunnen hierdoor minder goed aanvoelen of hetgeen zij vanuit hun sociale expertise inbrengen ook zo door de bewoners beleefd wordt. Een provinciaal medewerker van de provincie Gelderland merkt over de zetelhouders leefbaarheid op: *"Het is belangrijker dat de leden hun signaalfunctie van wat er leeft onder de bevolking proberen te benutten."* Maar alleen dat is al voor vrijwilligers zonder (ambtelijke) ondersteuning een hele klus. Ondersteuning en facilitering die de organisaties van andere leden kunnen bieden, hebben de vrouwen minder tot hun beschikking. Een professional op de sociale zetel in Overijssel vraagt zich dan ook af: *"Ik denk dat dit een professionele klus is. Ik vraag me af of vrijwilligers dat kunnen dragen."*

Vrijwilliger én professional

Vrijwilligers zowel als professionals zijn in staat om leefbaarheid te vertegenwoordigen. Vrijwilligers hebben als bewoners van het gebied een groot netwerk en een directe lijn met wat bewoners bezig houdt, iets wat professionals ontberen. Professionals daarentegen hebben de bestuurlijke vaardigheid en kunnen zich in de tijd van de baas voorbereiden. En tijd, daaraan ontbreekt het vrijwilligers. Zij moeten zich in hun vrije tijd voorbereiden en moeten bovendien hun klankbordgroepen raadplegen en informeren en hen van stukken voorzien en dat laatste alleen al is vaak een hele toer. In zekere zin zijn de professionele en vrijwillige vertegenwoordigers elkaar tegenpolen: aan de aspecten waarop de professional goed 'scoret', kan de vrijwilliger niet tippen en omgekeerd. De burger als vrijwilliger laten participeren is minder efficiënt, maar kan wel voor meer draagvlak onder de bevolking zorgen. Een professional kan zijn expertkennis en bestuurlijke ervaring effectief inzetten maar beschikt niet over het netwerk van contacten dat de burger in het gebied heeft en bouwt daardoor waarschijnlijk minder draagvlak op.

Toch is er wellicht een mogelijkheid om de tegenpolen met elkaar te verbinden en gebruik te maken van de voordelen van vrijwilligers en professionals. Een mogelijkheid is om de inzet van professionals en vrijwilligers bewust op elkaar te laten volgen in de verschillende fasen die het huidige gebiedsgericht beleid kenmerkt. Daar waar geen plaats is voor visievorming met de bewoners zou men professionals in de visie- en planvorming kunnen inzetten en vrijwilligers bij de uitvoering kunnen betrekken. Een andere (en wellicht betere) mogelijkheid is om combinaties van vrijwilligers en professionals te vormen. De kennis en expertise van professionals kan vrijwilligers inhoudelijk en strategisch versterken, terwijl de vrijwilligers zorgen voor de continue uitwisseling met 'het gebied'. Het institutionele kader is hiervoor op dit moment nog niet rijp. Bij de inrichting van gebiedsgericht beleid moet er meer aandacht komen voor de (keuzes in de) bestuurlijke structuur en bestuurlijke processen. De kwaliteit van de representatie en de mate waarin alle relevante partijen mogen meepraten bepaalt tenslotte in hoge mate de kwaliteit van het beleid zelf.

Petra Derksen en Bettina Bock
Wageningen Universiteit & Researchcentrum

<

Dorpswaardering: zicht op wat dorpsbewoners willen

In vier dorpen in Nederland hebben bewoners ervaring op kunnen doen met Dorpswaardering, een methode waarmee bewoners min of meer zelfstandig onderzoek kunnen doen naar de leefbaarheidssituatie in hun dorp. Deze pilots zijn in opdracht van het Landelijk Centrum Opbouwwerk geëvalueerd door IVAM en AME. De methode zal op een aantal aspecten worden verbeterd en daarna ook kunnen worden gebruikt door andere dorpen.

Dorpswaardering ondersteunt bewoners bij het zo zelfstandig mogelijk uitvoeren van een enquête over de leefbaarheid in hun dorp. Zo kan inzicht worden verkregen in wensen en behoeften van de lokale bevolking. Dorpswaardering bestaat uit een pakket van 324 vragen dat is toegespitst op de situatie in kleine kernen, een softwareprogramma voor de invoer van gegevens en de analyse, een handleiding en een helpdesk. Binnen het af te leggen traject maakt een werkgroep van dorpsbewoners een eigen vragenlijst uitgaande van het vragenpakket. De vragenlijst wordt huis aan huis verspreid en alle bewoners vanaf twaalf jaar mogen eraan meedoen. Na invoer van de enquête-data analyseert de werkgroep de onderzoeksresultaten. De werkgroep koppelt de resultaten en aanbevelingen terug naar de bewoners door middel van een rapportage, waarna de resultaten en aanbevelingen kunnen worden omgezet in concrete acties. Het instrument helpt om prioriteiten en doelen vast te stellen. Omdat concrete acties gebaseerd kunnen worden op de mening van een groot deel van de dorpsbe-

woners, maar vooral door het hele proces dat Dorpswaardering op gang brengt, wordt een positieve bijdrage geleverd aan de leefbaarheid van een dorp.

De methode is in Engeland ontwikkeld onder de naam Village Appraisals en daar door dorpsbewoners in een groot aantal dorpen toegepast. In 2002-2003 zijn in Nederland de eerste ervaringen met een vertaalde en aan de Nederlandse situatie aangepaste versie van de methode opgedaan in vier woonkernen: Spaarndam, Sluis, Sluiskil en Nieuw-Scheemda /'t Waar. IVAM en AME hebben in opdracht van het Landelijk Centrum Opbouwwerk deze vier pilotprojecten geëvalueerd. In de evaluatie is nagegaan:

- Wat de maatschappelijke resultaten zijn van Dorpswaardering volgens de betrokken bewoners en professionals.
- Welke praktische voor- en nadelen zijn ervaren bij de toepassing van Dorpswaardering.
- Wat de onderzoeksmethodologische kwaliteit is van de onderzoeksresultaten.
- Wat de meerwaarde is van Dorpswaardering ten opzichte van andere methodieken.

Voor het evaluatieonderzoek zijn in iedere pilot groepsinterviews gehouden met de betrokken bewoners en met de ondersteunende professionals. Daarnaast zijn projectdossiers en de onderzoeksmaterialen geanalyseerd en is literatuuronderzoek verricht.

Maatschappelijke resultaten

Op het moment van het evaluatieonderzoek is nagegaan welke doelen die men met Dorpswaardering wilde bereiken, in de vier woonkernen zijn behaald (zie tabel 1). Er wordt in de tabel onderscheid gemaakt naar doelen die behaald kunnen worden tijdens de uitvoering van Dorpswaardering, en doelen die behaald kunnen worden na de uitvoering. Ook wordt onderscheid gemaakt naar proces-gerelateerde doelen en meer product-gerelateerde doelen.

In alle pilots is in het kader van de uitvoering van het Dorpswaarderingsonderzoek een rapport gemaakt waarover de bewonersgroepen zeer tevreden zijn. Wat betreft het tweede productdoel meenden vrijwel alle betrokkenen dat het Dorpswaarderingsonderzoek inzicht heeft gegeven in lokale meningen, wensen en prioriteiten.

De andere drie productdoelen zouden na uitvoering van het Dorpswaarderingsonderzoek behaald kunnen worden. Op het moment van het evaluatieonderzoek waren al enkele concrete resultaten geboekt, met name in Sluis. Er is daar een Stadsraad opgericht en Dorpswaardering heeft tot een versnelling van acties van de gemeente geleid. In Spaarndam is een agenda voor de Dorpsraad gevormd en in Nieuw-Scheemda /'t Waar heeft Dorpswaardering geresulteerd in een Dorpsvisie en geleid tot verandering van gedrag van bewoners.

Wat betreft het eerste procesdoel is Dorpswaardering zonder meer succesvol. De methode haalt het onderste uit de kan wat betreft de competenties en inzet van de betrokken bewoners. De kennis van de bewoners over voor het dorp belangrijke onderwerpen is aangewend voor het selecteren van de vragen. Er is in alle gevallen een hoge response gehaald waaraan het persoonlijk afgeven en ophalen van de enquêtes door dorpsbewoners in belangrijke mate heeft bijgedragen.

Het tweede procesdoel, het activeren en versterken van de dorpsorganisatie, is tot op zekere hoogte geslaagd. De werkgroepen waren erg betrokken, voelden zich sterker en hebben meer zelfvertrouwen gekregen. Er was alom trots over wat men heeft bereikt en men gaf aan veel te hebben geleerd. Dorpswaardering heeft in zijn algemeenheid bijgedragen aan een gevoel van zelfsturing. De ondersteunende professionele instellingen hebben echter een belangrijke en soms ook een doorslaggevende rol gespeeld, bijvoorbeeld door de kwaliteit

	Productdoelen	Procesdoelen
Tijdens de uitvoering van Dorpswaardering	Rapport Inzicht in lokale prioriteiten	Gebruik maken van lokale competenties en hulpbronnen. Activeren en versterken dorpsorganisatie. Draagvlak vergroten (betrokkenheid en steun). Meer communicatie en debat tussen partijen.
Na de uitvoering van Dorpswaardering	Agendavorming diverse betrokken partijen. Initiatieven van gemeenschap, lokale instellingen, private sector of combinaties hiervan. Acties van gemeente	Activeren en versterken dorpsorganisaties. Stimuleren bestaande of nieuwe lokale instellingen. Draagvlak vergroten. Meer communicatie en debat tussen partijen

van het Dorpswaarderingsonderzoek te bewaken, of door een eerste opzet voor de rapportage te schrijven. Omdat sprake was van een pilot, wilden ook de begeleiders Dorpswaardering tot een goed einde brengen. Op die manier kan een zekere nadruk op 'accountability' (het als professional of instelling afgerekend worden op geleverde prestaties) leiden tot onteigening van een bewonersproject. In alle pilots zijn begeleiders met dit dilemma geconfronteerd, maar hebben zij daarin een juiste balans gevonden.

In alle pilots (behalve Spaarndam) is het draagvlak onder de dorpsbewoners vergroot en daarmee is het derde doel voor een groot deel gehaald. Men realiseerde zich dat er binnen redelijke termijn een follow-up moet komen omdat anders het ontstane draagvlak weer kan afnemen. De professionals in Spaarndam hadden de indruk dat het in een grotere kern lastiger is om Dorpswaardering te gebruiken om betrokkenheid te creëren.

Ook het vierde procesdoel is in het algemeen behaald: Dorpswaardering heeft geleid tot meer communicatie tussen verschillende partijen. Belangrijk is wel dat deze verbrede communicatie in stand blijft en dat er resultaten worden geboekt. De kans dat het Dorpswaarderingsonderzoek tot weinig resultaten op lange termijn zal leiden is aanwezig als overheden en bewonersgroepen te afwachtend zijn en als er gespannen verhoudingen bestaan binnen de woonkernen.

Resultaten op langere termijn konden nog niet worden geëvalueerd. Behalve in Spaarndam waren in ieder geval de verwachtingen onder bewoners ten aanzien van resultaten op de langere termijn hoog.

Praktische voor- en nadelen

In zijn algemeenheid waardeerden bewoners en professionals het dat Dorpswaardering inzicht biedt in wat er

leeft in een dorp, dat het resultaten zijn van het hele dorp en dat het door de kwantitatieve resultaten makkelijker is om met overheden te communiceren en te onderhandelen. Het maakt bewoners relatief onafhankelijk van professionals, het is echt van de bewoners en het creëert betrokkenheid in het dorp. Men vond de beschikbare vragen een goed uitgangspunt voor de eigen vragenlijst en stelde het op prijs dat de bewoners anoniem hun mening konden geven. Ook waardeerde men het dat door de software relatief snel tabellen gemaakt kunnen worden. De professionals zagen het als een pluspunt dat de vragenlijst maar in beperkte mate aan te passen is, terwijl veel vrijwilligers graag meer aanpassingen hadden willen maken.

Naast positieve ervaringen waren er ook negatieve geluiden over de hulpmiddelen van Dorpswaardering. In het algemeen kan worden geconcludeerd dat deze nog niet voldeden aan de vermeende voordelen van eenvoud, accuratesse, minder complexe analyse en snelheid. Vooraf had men de indruk gekregen dat een ander makkelijker en snel zou zijn, terwijl dit in praktijk niet zo bleek te zijn. Verder wordt weerlegd dat het Dorpswaarderingsonderzoek geheel door dorpsbewoners zelf kan worden gedaan. De geëvalueerde versie van Dorpswaardering doet een groot beroep op tijd en competenties van zowel bewoners als professionals.

Onderzoekskwaliteit

De kwaliteit van de opgestelde vragenlijsten, de opgebouwde databestanden en de geschreven rapporten is in het algemeen voldoende tot zeer goed. De wijze waarop het Dorpswaarderingsonderzoek is uitgevoerd weerspiegelt de maatschappelijke situatie waarin de pilot verkeert en de competenties die in de eerste plaats binnen de bewonersgroep en in tweede instantie bij de begeleiders voorhanden waren. Gelet is op de relevantie van de gemaakte keuzes in

het Dorpswaarderingsonderzoek, de representativiteit en de betrouwbaarheid.

Meerwaarde

Dorpswaardering is duidelijk uniek in het palet aan Nederlandse methoden die worden ingezet om de leefbaarheid te verbeteren. Uniek vanwege het kwantitatieve onderzoek dat bewoners zelf uitvoeren, door de software die hen daarbij ondersteunt en door het grote bereik in een woonkern. Andere methoden (BuitenGewoon leefbaar, Zowizo leefbaar, Paled en IPP/Agora model) die ervan uitgaan dat bewoners zoveel mogelijk werkzaamheden zelf uitvoeren, zijn niet of weinig gericht op kwantitatief onderzoek. Hoewel bij de evaluaties van de andere methoden enkele aanwijzingen zijn gevonden dat gemeentes niet zo'n behoefte hebben aan een kwantitatieve onderzoeksmethode, zijn er ook aanwijzingen dat er juist wel behoefte bestaat aan kwantificering van de gevonden aandachtspunten. Vergeleken met de meeste andere geëvalueerde methoden is binnen Dorpswaardering minder aandacht voor interactie met overheidsvertegenwoordigers. Of dit een gemis is, valt lastig te bepalen. Dorpswaardering heeft in alle pilots in ieder geval tot meer communicatie tussen de gemeente en bewoners geleid. Of dit voldoende is om concrete resultaten op langere termijn te boeken was op het moment van evalueren nog niet te bepalen.

Tenslotte

Omdat Dorpswaardering een zekere meerwaarde biedt, het pakket wordt gewaardeerd door haar gebruikers, de onderzoekstechnische kwaliteit als redelijk tot zeer goed wordt beoordeeld en beoogde maatschappelijke resultaten daadwerkelijk worden behaald, lijkt het een goede aanvulling op het bestaande palet van methoden om de leefbaarheid te verbeteren. Het is echter wel noodzakelijk dat geconstateerde gebreken aan met name de software verholpen worden. Daarom zal aan de hand van de

opgedane leerervaringen Dorpswaardering worden verbeterd. Het LCO werkt eraan dat vanaf september 2004 een vernieuwde versie van Dorpswaardering door andere dorpen kan worden gebruikt.

Het evaluatierapport kunt u voor €30,- bestellen bij IVAM, tel: 020-5255080, office@ivam.uva.nl. Een samenvatting van het evaluatierapport is te downloaden via www.ivam.uva.nl (via lopende en afgeronde projecten).

Tekst: Hans Hillebrand en Nico Beun

Voorzieningen in dorpen kunnen behouden blijven

In MO/Samenlevingsopbouw 198/199 stelde Frans Thissen in een interview van Marjan Arenoe dat het sluiten van scholen voor de leefbaarheid van kleine kernen eigenlijk geen probleem is. In feite zou een dorp genoeg hebben aan slechts een voorziening: een ontmoetingsplek. Hans Hillebrand en Nico Beun van het Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster afgeerd; we drukken hun reactie integraal af.

Volgens Frans Thissen is het verdwijnen van voorzieningen geen probleem voor de leefbaarheid in de dorpen. En dat is maar goed ook, zo lijkt het, omdat het gaat om een niet te stoppen proces dat samenhangt met de noodzaak tot schaalvergroting. Wij zijn het maar ten dele met hem eens.

Eigenlijk geeft Frans Thissen zelf al aan dat het verdwijnen van voorzieningen voor sommige groepen in elk geval wel een probleem is, namelijk groepen die geen auto (meer) hebben zoals schoolkinderen en ouden van dagen. Degenen met een auto hebben een grotere actieradius die hen in staat stelt elders bijvoorbeeld boodschappen te doen. Dat veronderstelt natuurlijk wel dat er op niet te grote afstand winkels zijn.

Waar wij tegen ageren is het defaitisme dat Thissen uitstraalt. Hij heeft gelijk als hij zegt dat voorzieningen, om efficiënt te blijven,

Neem voor bestelling van de methode Dorpswaardering contact op met het Landelijke Centrum Opbouw, tel: 038-4232112.

Erica Deringe, IVAM,
Postbus 18180, 1001 ZB Amsterdam,
ederjicke@ivam.uva.nl
Frans Thissen, AME,
Nieuwe Prinsengracht 140, 1018 VZ
Amsterdam, J.F.C.M.Thissen@uva.nl

<

een steeds grotere schaal nodig hebben. Maar dat geldt dan wel bij gelijkblijvende organisatie. En juist daar zit de crux. In ons project Nieuwe Dorpen, een metafoor voor het vrij van regels en vooringenomenheden zoeken naar oplossingen voor problemen op het platteland en in de kernen, zijn wij interessante nieuwe organisatievormen op het spoor gekomen.

Zo is in Koedijk op commerciële basis een winkel voor diensten als post, cadeaus, drogistijartikelen, pasfoto's en dergelijke ontwikkeld. Het geheim is dat door heel weinig mensen heel veel soorten diensten worden geleverd. En dat kan door van elke soort diensten alleen de meest gevraagde te bieden. Voor specialistische vragen moeten mensen alsnog naar de stad.

Een ander voorbeeld is Trynwalde. Daar heeft men de bejaardenzorg voor de gemeente weten te behouden door bejaarden zoveel mogelijk thuis te laten wonen. Met het aldus gespaarde geld bleek het mogelijk voor elk dorp in de gemeente adequate zorg te leveren voor een redelijke prijs.

Het zou goed zijn meer van dit soort concepten op te sporen, en als ze er niet zijn, ze te ontwikkelen. Dan kunnen we in de dorpen misschien toch nog van voorzieningen blijven genieten.

<

Kennisdag Sociaal

Op 28 januari jl. vond in de Brabanthallen in Den Bosch de Kennisdag Sociaal Vitaal Platteland plaats, een bijeenkomst georganiseerd door zeven instituten die zo'n vijfhonderd deelnemers trok. Radboud Engbersen en Ard Sprinkhuizen van het NIZW schreven een uitvoerige impressie. Wij mochten deze gebruiken voor een samenvattend verslag.

De dag was alleen al uniek door de brede aanpak van maar liefst zeven organiserende clubs: Het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP), het Landelijk Centrum Opbouw (LCO), Odyssee, TNO-Inro, X-52 Kennisnetwerk Sociaal Beleid, het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW), het Leader+ Netwerk Nederland en de ETC Adviesgroep Nederland. De provincie Brabant, Hevo Bouwmanagement en de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit verschaffen de gelden om het evenement te bekostigen.

Deze brede aanpak is symptomatisch voor de huidige ontwikkelingen rond platteland: het is een onderwerp van brede politieke en institutionele aandacht. Dit werd nog eens bevestigd door het bezoekersaantal: zo'n vijfhonderd deelnemers trokken naar Den Bosch.

Twee beelden

Dagvoorzitter Margriet Meindertsma, lid van de Eerste Kamer voor de PvdA, wees in haar introductie op de verschillende beelden over het platteland. Het romantische beeld van de stedeling: Het Platteland Zonder Zorgen. De plek waar je nog natuur tegenkomt, waar rust en ruimte regeren.

En het andere beeld: bewoners van het platteland zijn trots, vaak gehecht aan hun dorp. Maar ze hebben ook zorgen. Zorgen over de jeugd die naar de stad vertrekt als ze de middelbare school hebben afgerond en niet meer terugkeert. Zorgen over het ouder worden. De zorg over de zorg. En de zorg over stedelingen die het platteland zorgeloos veroveren.

Sociaal Vitaal Platteland.....Een samenvatting

Net Maxima

Maxima is van ons allemaal, het platteland ook. Het verschil zit hem in het feit dat het platteland voor een ieder bereikbaar is, bij Maxima ligt dat wat moeilijker. Een ander verschil is dat er 'vele plattelanden' zijn en er is maar één Maxima.

De vele gezichten van het sociaal vitale platteland trokken in de loop van de dag in hun veelkleurigheid voorbij.

Opvallende uitspraken

Minister Veerman moest het laten afweten, en zijn Directeur-Generaal André van der Zande opende de bijeenkomst met enkele opvallende uitspraken. Hij vroeg zich af of dit niet iets zou zijn voor zijn collega van VWS, en vervolgens met de opmerking dat het ook voor LNV 'altijd gaat om de mensen: hun betrokkenheid, hun drijfveren, hun verantwoordelijkheid'. Hij legde ook een link tussen sociaal vitaal platteland en het kennisprogramma sociaal/fysiek bij stedelijke vernieuwing. Op vele terreinen raken platteland en sociaal beleid elkaar direct: landbouw en zorg, sociaal-economische begeleiding van boeren die met hun bedrijf moeten stoppen; slimme combinaties van diensten en voorzieningen, natuur en gezondheid.

Een van de aanwezigen over deze inleiding: "LNV wordt minder groen, ze willen de sociale pijler van de grond laten komen. Dat vind ik opvallend. Ik signaleer een nieuwe kijk op het eigen departement." Zit de overheid de burger niet in de weg, vroeg Van der Zande zich af. "We moeten niet zorgen voor, maar zorgen dat er wat gebeurt. Dus meehelpen condities te scheppen waarmee plattelandsbewoners en boeren zelf uit de voeten kunnen. Dat spreekt me aan."

Workshops

Verdeeld over vier kavels waren er in totaal zestien workshops georganiseerd. Daarnaast waren er Lagerhuisdebatten en expertsessies, terwijl een keur van organisaties zich op een markt manifesteerde.

In de kavel *burgerparticipatie* ging het onder meer over de methodiek van de Dorpswaardering (Village Appraisal), over Vrouwen en Reconstructiezaken en over het Plattelandshuis Achterhoek en Liemers. Ook kwam de Countryside Exchange aan de orde,

een uit het Verenigd Koninkrijk geïmporteerde methode. De kern ervan is dat bewoners uit een plattelandsgebied een aantal brandende vragen formuleren en vervolgens mensen uit een andere streek of een ander land uitnodigen om daar fris en onbevangen antwoorden op te geven.

Voorzieningen was uiteraard een onderwerp dat op zo'n kennisdag aan de orde moest komen. Frans Thissen (zie MO 198/199) wijdde uit over zijn onderzoek naar autonome dorpen en woondorpen. Thissen sprak de volgende geveulgeelde woorden: "Leefbaarheid is een voorwaarde voor het verkrijgen van voorzieningen. "Vroeger was het verhaal altijd: we hebben zoveel inwoners, dat betekent dus zoveel voorzieningen en dat betekent eindelijk leefbaarheid. Volgens Thissen komen leefbare woondorpen zelf met gemeenschapsinitiatieven en als men echt een voorziening nodig heeft, dan komt die er wel.

Als je het vervolgens hebt over gemeenschapsaccommodaties, moet je het volgende credo goed in je oren knopen: "Al is de maquette nog zo snel, de ellende achterhaalt hem wel." Een pleidooi voor een degelijk proces, alvorens de stenen van zo'n voorziening te gaan stapelen.

De *Samenhang sociaal, fysiek, economisch* was een onderwerp dat eveneens goed was voor vier workshops. Hier kwam onder andere het concept van de Servicewinkel aan de orde. In de sessie over de Servicewinkel mochten de deelnemers hun diepste wensen formuleren. Alles kwam over tafel. Van de stomerij tot de klussendienst, van de oppascentrale tot het postagentschap. In Limburg functioneren de eerste winkels. Ze kunnen worden aangehaakt bij een supermarkt, maar ook bij het dorps-huis. Lokaal maatwerk is de sleutel. De vierde kavel gaf inhoud aan *wonen, zorg en welzijn*. De workshop *Zorgverlening in Jubbega* trok daarbij veel aandacht. Vanuit de gedachte dat de bejaarde dorpsbewoners hun laatste dagen als het even kan ook in het dorp moeten kunnen slijten, gaat men op zoek naar passende voorzieningen. In Jubbega worden nu in De Kompanij allerlei voorzieningen samengebracht: schoollokalen en accommodatie voor tal van andere educatieve en recreatieve activiteiten. Bijzonder detail in Jubbega: de aanleg van een 'zorgpad', een verkeersvriendelijk pad voor rolstoelge-

bruikers, rollatorwandelaars, et cetera, op weg naar de winkel, naar de fysiotherapie, naar de cursus.

Op zoek naar de goede burger

Wat leverde de Kennisdag Vitaal Platteland op? Het enthousiasme van de bezoekers betrof met name de kracht die op het platteland aanwezig is om toch de eigen samenleving vorm te geven. Dagvoorzitter Margriet Meindersma sloot de dag af met haar meest markante observaties:

* Het geloof in de eigen kracht van de lokale gemeenschappen blijft sterk. Ondanks het wegvloeden van voorzieningen. Ondanks, en soms zelfs dankzij, de grote veranderingen in bevolkingssamenstelling door vergrijzing, ontgroening en verstedelijking.

Meindersma merkte zelfs op dat zij gaat twifelen aan de betekenis van de gemeentebestuur als bestuurslaag op het platteland: de lokale gemeenschap kan haar boontjes zelf wel doppen: van onderop kan alles...

* Het platteland kan en mag geen overloop zijn voor de stad. Kleinschaligheid, eigen identiteit en ruimte centrale kwaliteiten. Nieuwe bewoners zullen een 'inburgeringscursus' moeten volgen. Wonen zonder meer is er niet meer bij.

Burgers centraal

In de Agenda Vitaal Platteland staan de burgers centraal: "De vitaliteit op het platteland hangt af van wat allerlei mensen en instanties doen om er iets goeds van te maken. De overheid -rijk, provincie, gemeente- is ook belangrijk, met name voor het bepalen van de spelregels. Bovendien kan de overheid soms helpen om interessante, vernieuwende initiatieven een beslissend zetje in de rug te geven. Maar uiteindelijk moet iedereen meedoen om een goede toekomst van het platteland te garanderen." Tijdens de Kennisdag is overduidelijk gebleken dat er op het platteland een krachtig elan aanwezig is, dat blijvende ondersteuning van de overheid verdient.

<

'Er zit een Dorp in mijn hoofd'

In een themanummer platteland van een vakblad voor opbouwwerkers mogen die opbouwwerkers zelf natuurlijk niet ontbreken. In een vergaderzaaltje van STAMM in Assen sprak een aantal vakgenoten over opbouwwerk op het platteland en de competenties van de plattelandsopbouwwerkers.

wijsstimulering deed hij onder andere voor STAMM en in KIONN-verband cursussen rond kleine dorpen en plattelandsontwikkeling in samenwerking met het Van Hallinstituut. Tegenwoordig houdt hij zich onder andere bezig met een 'laboratorium' sociale dynamiek op het platteland. Reint Meijer: "Er zit een dorp in mijn hoofd". Ook *Jannie Schonewille*, werkzaam bij STAMM, komt van het platteland en liep onder andere stage in Weststellingwerf, werkte bij de Stichting Samenlevingsopbouw Nieuweroord, bij het Volwassenenwerk in Stadskanaal, bij de

de Vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe. Sinds eind 2001 werkt hij bij de Stichting Welzijn Midden Drenthe als opbouwwerker plattelandsontwikkeling. In de loop van het gesprek arriveerde ook nog *Annytsje Pruim*, werkzaam bij de Stichting Welzijn Smaltingerland (Drachten). Ooit was ze consulent emancipatie bij het toenmalige STIP, waarna ze in Hoogeveen opbouwwerker was in een stedelijke setting. Later werd ze ingezet in de Hoogeveense buitendorpen, waar ze een bijzondere ervaring opdeed. Ze noemt zich-

Reint Meijer

Annytsje Pruim. Stichting Welzijn Smaltingerland

Vier ervaren collega's waren naar Assen gekomen om deel te nemen aan het gesprek:

Reint Meijer loopt al heel wat jaren mee. Geboren op het Groningse platteland en jarenlang plattelandsopbouwwerker in het Drentse Zuidwolde en later in Emmen en z'n buitendorpen. Een consulentchap bij het toenmalige STIP in Drenthe betekende ook weer een forse dosis platteland en na een vooral stedelijk uitstapje in de onder-

Wergroep Veenkoloniën, bij het Leefbaarheidsproject Regio Oostermoer, bij het LCO-Platteland in Zwolle en nu bij STAMM.

Dirk-Jasper Keegstra, is, zoals hij zelf zegt, 'weggelopen' van de studie Landinrichtingswetenschappen in Wageningen en Plattelandsvernieuwing gaan studeren aan het Van Hallinstituut in Leeuwarden. Hij liep stage bij de Grontmij en Leader Lauwersland en studeerde af bij

zelf een 'overtuigd plattelander' die nooit meer terug wil naar de stad.

Ook de interviewer en schrijver van dit artikel is bekend met het platteland. *Dick Meesterberends* werd geboren in een klein dorp, dat nu overigens deel uitmaakt van een stadswijk van Zwolle, en bracht nageenog zijn hele werkzame leven door in een plattelandsetting: na enige jaren opbouwwerker in Emmen bezette hij zeven jaar een

eenmanspost als opbouwwerker in het noordelijk deel van de Oost-Groningse plattelandsgemeente Vlagtwedde. Na een korte tijd in Bellingwolde te hebben gewerkt, verlegde hij zijn aandacht naar de onderwijsinstulering in Delfzijl en Stadskanaal. Van 1986 tot 1996 werkte hij als projectleider voor het Leefbaarheidsproject Regio Oostermoer, een regionaal plattelandsonwikkelingsproject in het kader van de VINEX. Na enige tijd een eigen adviesbureau voor plattelandsonwikkeling te hebben gerund, werkt hij sinds medio 1999 voor LCO-Platteland in Zwolle.

Temperament

De introductie van Dirk-Jasper Keegstra leidt bij Jannie Schonewille tot de vraag of hij zich met zijn achtergrond van plattelandsonvernieuwing, dus vooral agrarisch dan

opbouwwerk ten plattelande, tegenwoordig zijn participatie en belangenondersteuning aan de orde. Dirk-Jasper Keegstra werkt territoriaal in z'n eigen netwerken en constateert daar een andere sociale samenhang dan in stedelijke situaties. Bij het werken in dorpen moet je kennen en gekend worden, anders kun je net zo goed wegblijven. De basis is de kennis van de dorpscultuur, de relaties en netwerken en de finesses daarin. Daarnaast moet het gewoon domweg klikken!

Reint Meijer bevestigt dat verschil tussen stad en platteland: er is een verschil in temperament. Het 'basisvakmanschap' van de opbouwwerker moet in beide situaties aanwezig zijn, maar realiseer je bij het werken in een dorp dat de mentale instelling anders is. De stad is vluchtiger, de opbouwwerker heeft daar meer te maken met de

stedelijke situaties ligt veel meer bij instituties: corporaties, gemeenten, bedrijven. De dorpscultuur is veel standvastiger.

Olifantsgeheugen

Ook Jannie Schonewille onderkent deze constatering maar tekent daarbij aan dat de onderlinge afhankelijkheid tussen dorpsbewoners heel snel verdwijnt door veel nieuwkomers. Dirk-Jasper Keegstra is het niet met haar eens. Maar: de meeste nieuwkomers hebben 'dorpse trekjes', dus blijft het dorp het dorp. De omgangsvormen krijgen wel een nieuw jasje.

Ondanks dat nieuwe jasje meent Jannie Schonewille dat dorpen een olifantsgeheugen hebben en volgens Reint Meijer moet je je dan ook heel goed verdiepen in de lokale geschiedenis. En dan mag je best 35 jaar terug gaan. Dirk-Jasper Keegsta herkent

Jannie Schonewille, STAMM

wel economisch, thuis voelt in het welzijnswerk. Het antwoord is eigenlijk tekenend: dit werk is veel breder, het gaat erom *mensen* te ondersteunen. "Mijn kennis van plattelandsonvernieuwing breng ik daarbij in. De combinatie sociaal-fysiek spreekt mij erg aan." Mensen, de menselijke maat en de sociale structuur op het platteland vormen de rode draad in het gesprek. Was nog niet zo lang geleden het begrip 'achterstand' de invalshoek voor het

waan van de dag. Op het platteland is een andere cultuur van onderlinge samenhang. Je kunt als werker op het platteland minder 'op hypes leven'. Op het platteland spelen zaken die wezenlijk verschillen van de stad: zo leven op het platteland veel generaties bij elkaar en -wat heel kenmerkend is- de eigendomssituatie verschilt beduidend: het grootste deel van het fysieke platteland, grond, huizen, (boeren)bedrijven, zijn eigendom van plattelanders. Het eigendom in

dit uit z'n kennismakingstraject: het kost veel tijd, je denkt dat je weet hoe het zit, maar de puzzel wordt steeds groter en gedetailleerder. Het duurt heel lang voordat je een dorp echt goed kent. Jannie Schonewille vraagt zich af of het platteland niet verandert door meer en meer import. Dirk-Jasper Keegstra stelt dat Dorpsbelangen nauwelijks worden overgenomen; wel komt er geleidelijk wat vernieu-

wing. De heersende dorpscultuur blijft echter overeind.

Stadswijken lopen vol met buurtprofessionals, zoals wijkagenten, buurtbeheerders, et cetera. Stadswijken komen in handen van instituties. Is dat in de dorpen ook het geval? Volgens Dirk-Jasper Keegstra niet. In zijn werkgebied –Midden Drenthe– geven de dorpen zelf vorm aan hun leefbaarheid, mede dankzij goede –eigen– lijnen met het gemeentebestuur. Hij ondersteunt als opbouwwerker die bewonersgroepen.

Snelle campagne kan niet

De interviewer had, om het gesprek zo nodig te stimuleren, wat stellingen meegebracht. Onder andere de stelling dat opbouwwerk op het platteland zowel 'moeilijker' als 'makkelijker' is. Vanwege de sociale

landsopbouwwerker kunnen zijn: 'even voorbijlopen op het platteland kan niet'.

Harde kant

De harde kant van plattelandontwikkeling, die zich manifesteert in de veranderingen in de agrarische sector met alle sociaal-economische en ruimtelijke gevolgen van dien, is een belangrijk item voor de plattelandopbouwwerker. Je moet op dit gebied dus over een behoorlijke dosis basiskennis beschikken. Allen bevestigen dit. Als bewoners aangeven dat ze juist daar geen macht over of invloed op hebben, zul je daar als opbouwwerker op moeten inspelen. Volgens Reint Meijer past daarbij wel bescheidenheid.

Dirk-Jasper Keegstra heeft met zijn kennis van plattelandontwikkeling en de proces-

De aanwezigen menen dat in dit verband werken in een regionale context grote meerwaarde heeft. Er komt immers veel op de dorpen af en ieder voor zich hebben de dorpen 'te weinig massa' om adequaat op ontwikkelingen te anticiperen of te reageren. Zonder externe stimulans of ondersteuning gaan dorpen echter moeilijk samen aan de slag. Dan is een tweede niveau nodig om te mobiliseren: de opbouwwerker als verbindingsofficier.

Projectmatig werken?

Midden-Drenthe heeft 'permanent' opbouwwerk, althans voor dertig uur per week. Volgens Dirk-Jasper Keegstra is dat van positieve invloed op bijvoorbeeld het maken van dorpsvisies, die een langdurig ontwikkelings- en implementatietraject ver-

Dirk-Jasper Keegstra, Stichting Welzijn Midden-Drenthe

structuren waarvan je weet dat je er niet omheen kunt, maar die je ook een aangrijpingspunt verschaffen. De gesprekspartners zijn het erover eens: een snelle strategie, een snelle campagne kan meestal niet in het plattelandopbouwwerk. Er moet eerst een basis van vertrouwen en continuïteit in de relatie met het dorp worden gelegd vanuit het reguliere opbouwwerk. Als dat aanwezig is kan een 'campagnard' de zaak best eens flink opschudden. Sommige collega's zullen echter nooit en te nimmer platte-

sen die daarbij een rol spelen, een voor-sprong.

Reint Meijer memoreert dat plattelandontwikkeling vooral begonnen is vanuit de sociaal-economische hoek van de streekontwikkeling. En nu lopen er allemaal agogen rond. De streekontwikkeling vormde een van de wortels van het plattelandopbouwwerk, flankerend aan dit sociaal-economisch beleid. Nu is de opbouwwerker op het platteland participatie-deskundige geworden.

gen. Wordt dit bijvoorbeeld door een gemeente als project uitbesteed aan een extern adviesbureau, dan is dat vaak pure kapitaalvernietiging. De bodem of verankering van een plan verdient aandacht en samenspraak.

Een bijzondere casus

Annytsje Pruim was lang opbouwwerker in het stedelijke Hoogeveen en stapte over naar de buitendorpen in die gemeente. Ze had in herstructureringswijken goede erva-

ringen opgedaan met buurtbeheer en de gemeenteraad besloot het concept ook toe te passen op de kleine dorpen binnen het gemeentelijk territorium. Voor de dorpen is dat nieuw. De dorpsbelangenverenigingen kenden vanuit het verleden altijd vrij korte en directe lijnen naar de gemeentelijke afdelingen en vinden de komst van een wijkbeheerder een verslechtering. De wijkbeheerder houdt spreekuur en men kan z'n vragen, klachten en wensen daar deponeren. Er is een gebiedsteam dat eens in de zes weken vergadert en de dagelijkse aansturing is in handen van een technisch coördinator buurtbeheer vanuit de gemeente en een sociaal coördinator vanuit de Stichting Welzijnswerk. Voor de nieuwe opbouwwerker in de dorpen, Annytsje Pruim, waren de vergaderin-

verder gestalte te geven. Buurtbeheer is geen concurrent van de verenigingen van plaatselijk belang en het opbouwwerk is dat ook niet.

Dat was de plank volledig misgeslagen! Wat Annytsje Pruim in feite vroeg, was dat de plaatselijke belangenorganisaties hun positie van 'dorpsgemeentebestuur' zouden opgeven. In de ellenlange vergaderingen van het wijkbeheer zaten alle dorpen als concurrenten te loeren naar de ruif van de wijkbeheerder, kijken wat je er uit kunt slepen. Vooral, blijven zitten: de ander moet geen concurrentievoordeel krijgen! En dan komt Annytsje Pruim met begrippen als 'geen concurrentie' en 'onderlinge samenwerking'. Dat werd niet getolereerd en ze heeft nooit meer een voet tussen de deur gekregen. De dorpsbelangen zaten er

door de achterban niet in dank zijn afgenomen. En dat herinneren ze zich in het dorp heel lang.

Reint Meijer vat het samen: er is verschil in de mind-set tussen stad en platteland. In Hoogeveen waren stadse participatiemodellen overgebracht naar dorpse situaties en het sociale breiwerkje ten plattelande gaat daar anders mee om.

Eigen subcultuur?

Veel opbouwwerkers –ook ten plattelande– werken vanuit een brede welzijnsinstelling met een dominantie van de stadscultuur, hetgeen overigens niet geldt voor Dirk-Jasper Keegstra. De gesprekspartners pleiten ervoor om werkers in de buitengebieden in een eigen team te zetten met een 'eigen subcultuur'.

Dick Meesterberends, ICO-Platteland

gen buurtbeheer een groot spreekuur. Tot diep in de avond werd er gepraat over elke losse stoepetegel in elk van de vier Hoogeveense dorpen. Samen met de sociaal begeleider, de voorzitter van de bijeenkomsten, maakte ze een veranderingsvoorstel en deed –als nieuweling– ter vergadering een oproep: laten we deze vergaderingen niet alleen gebruiken om de belangrijke dingen van en over het buurtbeheer in het eigen dorp te bespreken, maar ook om de onderlinge samenwerking

immers als concurrenten naar de ruif te gluren en samenwerking zou ten koste gaan van een profijtelijke autonomie. Annytsje Pruim raakte de gevoelige zenuw met feilloze intuïtie maar op de verkeerde plaats en op het verkeerde moment. Ze weet dat samenwerking uiteindelijk meer oplevert dan solisme, maar greep mis. En een misgreep wordt je niet gauw vergeven. Dorpsbewoners en dus ook bestuurders van dorpsbelangen leven in een glazen huis en het opgeven van de concurrentiepositie zou

Immers, werken op het platteland moet je kunnen. De opbouwwerker moet een 'plattelandsmind' hebben dan wel verwerven.

1) *Deze casus is eerder uitvoering beschreven onder de titel 'Buurtbeheer van stad naar dorp' door Sylvia van Zanten. OpbouwWerk nr. 5, augustus 2003.*

<

Kleine dorpen op grote schaal

Een gemeentelijke herindeling heeft grote gevolgen voor de bewoners van alle betrokken kernen. Zij kunnen gebruik maken van de ervaringen in de nieuwe gemeente Midden-Drenthe waar bewoners van twintig kleine kernen zich organiseerden in een Dorpenoverleg en intensief samenwerkten met de gemeente.

Eind januari nam de Tweede Kamer een besluit over de gemeentelijke herindeling in de Achterhoek en Liemers in de provincie Gelderland. De aanloop naar de besluitvorming duurde langer dan oorspronkelijk was gepland en bij de uiteindelijke stemming werden nog verschillende wijzigingen in het voorstel van de minister aangebracht. Als de Eerste Kamer er geen verandering meer in aanbrengt is er nu definitieve duidelijkheid gekomen over de herindeling. Voor de kleine kernen in het gebied heeft een herindeling grote gevolgen, onder andere voor de communicatie met de nieuwe gemeente. Bij de meeste dorpen wordt letterlijk de afstand tussen dorp en gemeente groter. Ook zal de manier waarop contacten verlopen veranderen. De nabijheid van het gemeentebestuur wordt minder en er moeten nieuwe wegen worden gevonden om samenwerking en communicatie tussen dorpen en gemeente te structureren. Het aantal gemeenten zal teruggaan van 25 naar 9 en er ontstaat een plattelandsgemeente met veertig kleine kernen. De Vereniging Kleine Kernen Achterhoek-Liemers heeft ter voorbereiding op deze veranderingen al in april 2003 een bijeenkomst gehouden met de dorpsorganisaties. Daarbij werden de ervaringen verteld die dorpen in Midden-Drenthe hadden opgedaan met de gemeentelijke herindeling. Nu de gemeentelijke fusie per 1 januari 2005 concreet wordt, is het gewenst om helder vorm te geven aan de wijze waarop en de structuur waarin dorpsorganisaties en de gemeente willen samenwerken. Het

model van Midden-Drenthe, een gemeente met ongeveer 33.000 inwoners, kan daarbij een goed uitgangspunt zijn.

Dorpenoverleg

Toen de oorspronkelijke gemeenten Beilen, Smilde en Westerbork werden samengevoegd tot Midden-Drenthe namen de twintig dorpen met minder dan drieduizend inwoners het initiatief een Dorpenoverleg te starten. Het zevenkoppige bestuur van dit overleg wordt ondersteund door Dirk Jasper Keegstra. Hij is opbouwwerker bij Stichting Welzijn Midden-Drenthe en heeft een taak gericht op plattelandontwikkeling (sinds september 2001, 0,8 fte.). Het Dorpenoverleg wil vooral aandacht besteden aan gezamenlijke zaken waarmee de dorpen ten opzichte van de gemeente te maken hebben en aan het ontwikkelen van nieuwe projecten. Daarbij zal het dorpenoverleg niet op de stoel van de afzonderlijke dorpsorganisaties gaan zitten. Het overleg is voorwaardenscheppend en zorgt ervoor dat ze niet in het eigen initiatief en de eigen identiteit van de dorpen treedt. De vereniging Dorpenoverleg Midden-Drenthe heeft met de gemeente en met de plaatselijke belangorganisaties een convenant afgesloten.

Contactambtenaar

Vanuit de gemeente wil men de samenwerking met de dorpen en het Dorpenoverleg op een goede manier vormgeven. Er is een kleine dorpenbeleid vastgesteld waarin onder andere is geregeld dat er vanuit de gemeente twee contactambtenaren zijn (gezamenlijk 1 fte.) die ervoor zorgen dat de communicatie tussen dorp en gemeente goed verloopt. Deze ambtenaren vervullen een belangrijke rol. Na een eerste evaluatie vroeg men zich al af of de beschikbare formatie wel voldoende is, zeker wanneer de contactambtenaren hun taken zouden uitbreiden naar buurten en wijken van de grote hoofdkernen.

De gemeente stelt per dorp een vast basisbedrag vast, plus een variabel bedrag dat is gebaseerd op het aantal inwoners dat beschikbaar is voor de organisatiekosten en activiteiten van de dorpsorganisatie. Het dorpenoverleg krijgt een jaarlijks bedrag van 3500 euro voor hun werkzaamheden en

er is een fonds van 22.700 euro per jaar voor lokale projecten en vernieuwende dorpsoverstijgende initiatieven. Mits geïndexeerd vindt het dorpenoverleg deze budgetten voorsnog voldoende voor haar functies. De vereniging beslist zelf over de besteding van de middelen en heeft daarvoor in overleg met de leden regels opgesteld. Het geld is de afgelopen jaren onder andere besteed aan een boek over het vijfhonderdjarig bestaan van Drijber, Broekstreek Vitaal (bankjes, informatiepanelen, een Drentse Ontmoetingsplek), een kerkklok in Nieuw Balinge, een dorpspomp en wandelpad in Orvelte, een snoeclub en een welkomstpakket voor nieuwkomers Wijster, ondersteuning van de vereniging Woonvorm van Senioren Hoogersmilde, een boek over het 75-jarig bestaan van Witteveen, de website Hijken, de Jeu de boules baan Elp en de projecten Komp veur Mekaar en Veur Uutzicht.

Vruchtbare samenwerking

Het dorpenoverleg levert ondertussen een behoorlijke inspanning; naast de twee ledenvergaderingen met de twintig leden-dorpen vergadert het bestuur zo'n tien keer per jaar. Vijf maal per jaar is er bovendien overleg met de wethouder. De afzonderlijke dorpsorganisaties hebben samen per jaar ongeveer 1500 contacten met de gemeentelijke ambtenaren. Daarnaast gaat het college van B & W elke raadsperiode op bezoek bij alle dorpen afzonderlijk.

Al met al hebben de dorpen en de gemeente een vruchtbare samenwerking. Deze is niet zomaar ontstaan. Een belangrijke succesfactor is dat de bewoners er vanaf het begin bij betrokken waren: het is een initiatief vanuit de dorpen die zich hiervoor sterk inzetten. Daarnaast is de houding van de gemeente van groot belang: deze wil werken aan een goed kleine dorpenbeleid en ook investeren in een zo klein mogelijke afstand tussen bewoners en gemeentebestuur.

Vrijwilligerswerk

Het dorpenoverleg Midden Drenthe heeft ervaren dat de menselijke verhoudingen en het onderlinge vertrouwen erg belangrijk zijn voor het functioneren. In de dorpen gaat het allemaal om vrijwilligerswerk dat moet gebeuren in een samenspel met amb-

telijke organisaties. Er moet voldoende ruimte zijn voor informele contacten, bijvoorbeeld bij een borrel na afloop van een vergadering en er moeten mogelijkheden zijn voor het opdoen van gezamenlijke ervaringen bijvoorbeeld in de vorm van excursies en werkbezoeken. Het is een open deur, maar het blijkt dat een positieve houding ten opzichte van elkaar succes heeft. Daarbij hoort ook dat men in staat moet zijn om wat aan elkaar over te laten, zodat er ruimte komt voor vernieuwing, en dat men niet direct komt met verwijten wanneer er iets mislukt.

Schakel

Vanuit het dorpenoverleg stimuleert men de communicatie tussen de dorpen en B & W en de gemeenteraad. Dit gebeurt onder andere via de dorpenronde, het uitnodigen van raadscommissies voor werkbezoeken, het gebruik maken van spreekrecht in commissievergaderingen, maar ook door in de gaten te houden dat gemeentebestuurders ook mensen zijn en dus gewoon actief benaderd moeten worden.

In dit geheel is de positie van de contact-ambtenaren van belang. Zij moeten een sterke bestuurlijke en ook ambtelijke rugdekking hebben en ze moeten capabel zijn om hun vaak ingewikkelde functie te kunnen uitvoeren.

Nu het overleg van de twintig dorpen enkele jaren heeft gefunctioneerd blijkt dat deze organisatie een spijlfunctie vervult. Het is een kraamkamer van nieuwe initiatieven en er wordt aandacht besteed aan dorpsoverstijgende zaken en nieuwe projecten zoals 't Komp veur Mekaar en Veur Uutzicht. Het Dorpenoverleg heeft een schakelfunctie tussen dorpen en de gemeente en onderhoudt goede contacten met de provinciale vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe.

Succes

Een andere belangrijke succesfactor in Midden Drenthe is de aanwezigheid van een sterk lokaal opbouwwerk dat de dorpen kan ondersteunen. Dit opbouwwerk is diep geworteld in de samenleving en heeft kennis van de kleine dorpenproblematiek en plattelandsontwikkeling. Het opbouwwerk heeft de initiatieven van de dorpen ook niet overgenomen, maar geeft ondersteuning aan de organisatiestructuur die vanuit de dorpen is opgebouwd. Door dit aansluiten bij de lokale sociale infrastructuur ontstaat

vanzelf de integratie en afstemming van sociale en fysieke zaken. <

Kansen binnen het dualisme

Uit Midden Drenthe kwamen aanbevelingen om kansen te benutten die ontstaan binnen de duale gemeente omdat er nu een nieuwe werkverhouding is tussen dorpen, B & W en gemeenteraad:

- Overleg met de raadsgriffier over de relatie tussen dorpen en de gemeenteraad.
- Dring aan op een kaderstellend interactief plattelandsbeleid, met bijbehorende budgetten.
- Nodig raadsleden uit voor werkbezoeken en informatie

Cursus Kleine Dorpen op Grote Schaal

De vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe heeft er in het voorbereidingstraject op de gemeentelijke herindeling voor gezorgd dat de dorpen de mogelijkheid hebben om zich voor te bereiden op de gemeentelijke herindeling en daar ook ondersteuning bij kunnen krijgen. Dat heeft ertoe geleid dat de provincie geld beschikbaar heeft gesteld om de cursus 'kleine dorpen op grote schaal' uit te voeren. Deze cursus werd per toekomstige gemeente georganiseerd en de bestuursleden van de verschillende dorpsorganisaties namen er aan deel. Het project is uitgevoerd door Reijnt Meijer (LCO) in samenwerking met het plaatselijk welzijnswerk. Midden-Drenthe fungeerde daarbij als piloot.

In vier bijeenkomsten, met telkens een informatief en een trainingsgedeelte, werden de bestuursleden van de dorpsorganisaties ondersteund in hun overstap naar de nieuwe situatie. Allereerst werd gesproken over het doel van de serie bijeenkomsten. De bestuursleden formuleerden gezamenlijk wat voor hen het gewenste perspectief is in de samenwerking met de nieuwe gemeente. Op deze bijeenkomst waren ook vertegenwoordigers van gemeentebesturen van de drie her in te delen gemeenten aanwezig. De andere cursusavonden zijn daar vervolgens op afgestemd. Op de tweede bijeenkomst zijn ervaringen naar voren gebracht die elders zijn opgedaan met de gemeentelijke herindeling. Ook hebben de bestuursleden vanuit de dorpsorganisaties geanalyseerd wat volgens hen de barrières zijn bij het werken

aan het gewenste perspectief. Tijdens de één na laatste bijeenkomst zijn de recente ontwikkelingen in het overheidsbeleid toegelicht, waarna de dorpsorganisaties bespraken welke strategie ze willen volgen om de barrières die het eindperspectief in de weg staan, te slechten. Tot slot was er een bijeenkomst waarin de resultaten van het gehele cursustraject zijn benoemd en waarbij is overlegd met een bestuurder van de nieuwe gemeente.

De cursus heeft onder andere tot resultaat gehad dat de vereniging Dorpenoverleg Midden-Drenthe is opgericht

't Komp veur Mekaar

Het Dorpenoverleg Midden-Drenthe signaleerde in de kleine dorpen een toenemende vraag naar buitenschoolse opvang en vormen van persoonlijke dienstverlening. Het zijn vragen die voortkomen uit maatschappelijke ontwikkelingen rond tweeverdieners, de combinatie van zorg en werk en dienstverlening aan huis. Het bestuur besloot te onderzoeken waar de behoeften van dorpsbewoners liggen. Wat is op kleine schaal te realiseren en welke bijdrage wil men zelf leveren?

Het onderzoek leverde veel informatie op over hoe bewoners zorg en werk combineren; wensen voor diensten en nieuwe sociaal culturele activiteiten; en zaken die de leefbaarheid betreffen zoals verkeersveiligheid en seniorenhuisvesting op maat. Het project is inmiddels succesvol afgerond. Resultaten zijn onder andere kinder- en buitenschoolse opvang in twee dorpen, nieuwe vrijetijdsactiviteiten voor kinderen en tieners, de oprichting van een dorpsbelangenorganisatie, verkeersveiligheidsprojecten, het opzetten van een dorpskrant, een website en een informatiepakket voor nieuwe inwoners (in het kader van een naaerschapproject).

Veur Uutzicht

Op dit moment worden er in Nieuw Balinge en De Broekstreek dorpsomgevingsplannen gemaakt. Bewoners maken met ondersteuning van deskundigen hun eigen toekomstvisie, zowel op ruimtelijk als op sociaal vlak. Hoofdvraag hierbij is: wat voor dorp willen wij zijn, en in wat voor dorp willen wij wonen?

Gemeenschapsaccommodaties, spil in leefbaarheid op het platteland

Dat dorpsaccommodaties van belang zijn voor de leefbaarheid van het platteland staat buiten kijf. De landelijke overheid is echter volgens het LCO teveel gericht op nieuwe multifunctionele centra en te weinig op de mogelijkheden van bestaande voorzieningen. In opdracht van het LCO deden twee studenten van Universiteit Wageningen onderzoek naar de betekenis van bestaande voorzieningen.

De leefbaarheid op het platteland is en blijft een punt van zorg voor velen. Bij het zoeken naar mogelijke oplossingen rijst de vraag wat gemeenschapsaccommodaties zouden kunnen betekenen voor de leefbaarheid in kleine plattelandskernen. Op nationaal niveau ziet met name het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) gemeenschapsaccommodaties als een belangrijk handvat om leefbaarheidsproblemen aan te pakken. Dit geldt ook voor andere bij de leefbaarheid van het platteland betrokken actoren, zoals het LCO Zwolle. Het LCO constateert echter dat de belangstelling vanuit de overheid vooral is gericht op de ontwikkeling van nieuwe, prestigieuze multifunctionele centra. Het potentieel van reeds bestaande gemeenschapsaccommodaties wordt volgens het LCO te veel buiten beschouwing gelaten. In opdracht van het LCO deden twee studenten Landgebruikplanning van Wageningen Universiteit onderzoek naar de betekenis van bestaande accommodaties voor de leefbaarheid van het platteland. De resultaten van het onderzoek staan in onderzoeksrapport nr. 200 van de Wetenschapswinkel Wageningen UR (Maathuis en Peters, 2004).

Denkraam

Om de vraag 'wat de betekenis is van bestaande gemeenschapsaccommodaties voor de leefbaarheid van het platteland' te

kunnen beantwoorden, is een denkraam nodig. Hoe vatten we bijvoorbeeld leefbaarheid op en wat zijn gemeenschapsaccommodaties?

In het onderzoek is gekozen voor een ruime afbakening van het begrip leefbaarheid. Leefbaarheid omschrijven we als 'de mate waarin de leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en/of gebruikers van het landelijk gebied voldoet' (Stegeman, 2000: 10). In het onderzoek is uitgegaan van het leefbaarheidsmodel zoals dat door Boomars en Hidding (1999) is ontwikkeld. Daarin wordt leefbaarheid breed opgevat, aangezien het raakt aan diverse aspecten van de leefomgeving. Het model onderscheidt ruimtelijke, sociaal-culturele, sociaal-economische en politiek-bestuurlijke aspecten. Daarnaast geeft het model uitdrukking aan de diepte van het begrip leefbaarheid; immers, bij het oordeel over leefbaarheid spelen uiteenlopende maatschappelijke en politieke aspecten een rol. In het model worden deze benoemd in termen van: gebruikswaarde, belevingswaarde en toe-eigeningswaarde (de mate waarin een dorp, een plek, enzovoorts als 'eigen' wordt ervaren).

Sociale cohesie

In discussies over leefbaarheid speelt het begrip 'sociale cohesie' vaak een belangrijke rol. In navolging van het ministerie van VWS beschouwen we sociale cohesie als: 'de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij de maatschappelijke verbanden in hun persoonlijk leven, als lid van de maatschappij en als burger in de samenleving' (ministerie van VWS, 1999: 11 in Verplanke et al., 2002). Het platteland en het dorp hebben, als het gaat om sociale cohesie, een goede reputatie. Over

de kwaliteit van het sociale leven in dorpen wordt vaak in lovende termen gesproken. Echter, processen als individualisering, toenemende mobiliteit en ruimtelijke schaalvergroting van het dagelijks leven maken het bestaan van sociale cohesie op dorpsniveau minder vanzelfsprekend. Sociale cohesie kan worden benoemd als een specifiek domein binnen het leefbaarheidsmodel. Bij sociale cohesie richt de aandacht zich vooral op de sociaal-culturele aspecten van leefbaarheid

Gemeenschapsaccommodaties

Gemeenschapsaccommodaties vormen een bont gezelschap. Ze verschillen in soort van accommodatie, de hoogte van de zaalhuur, de soort van activiteiten, de intensiteit van gebruik, de financiële en bestuurlijke organisatie, et cetera. Dit maakt het moeilijk om gemeenschapsaccommodaties te typeren. Immers, als je gemeenschapsaccommodaties zou willen onderscheiden op elk afzonderlijk kenmerk, zou je honderd-en-een typen krijgen. Bij een gemeenschapsaccommodatie moet in ieder geval worden gedacht aan een dorpswoning, een dorpscafé, een kantine, een Kulturhus, een cultureel centrum en alle combinaties daarvan. Voorwaarde is in ieder geval dat het gaat om een gebouw, de hoek van de straat als ontmoetingsplek is dus uitgesloten. Om enig zicht te krijgen op de aard van en verscheidenheid in gemeenschapsaccommodaties is een indeling gemaakt naar twee kenmerken: hun dominante gebruiksfunctie (overwegend sociaal-culturele activiteiten, overwegend commerciële dienstverlenende activiteiten of een combinatie) en het beheer (professioneel of vrijwillig). Dit resulteert in zes typen gemeenschapsaccommodaties, (zie figuur 1).

		Dominante gebruiksfunctie		
		Sociaal culturele	Commercieel dienstverlenend	Combinatie
Beheer	Professioneel	1	3	5
	Vrijwillig	2	4	6

Fig. 1 Typologie van gemeenschapsaccommodaties

Aanpak van het onderzoek

Om inzicht te krijgen in de betekenissen van bestaande gemeenschapsaccommodaties voor de leefbaarheid van plattelandskernen is literatuuronderzoek gedaan waarom zeven dorpen met hun gemeenschapsaccommodatie zijn onderzocht, namelijk:

- Nijland (Friesland) en multifunctioneel centrum De Mande
- Oudleusen (Overijssel) en ontmoetingscentrum De Wiekelaar
- Exterzandvoort (Drenthe) en dorpshuis D'aol school
- Haghorst (Brabant) en ontmoetingscentrum Den Deel
- Kerkwerpe (Zeeland) en dorpshuis T Zuidende
- Duizel (Brabant) en dorpshuis De Smis en Dorps Service Centrum D'n Inloop.
- Zwartsluis (Overijssel) en het Sluiziger Kulturhus

Met uitzondering van Zwartsluis gaat het om dorpen met minder dan tweeduizend inwoners. In deze dorpen zijn verschillende typen dorpshuizen (zie figuur 1) te vinden zijn. Zwartsluis is in het onderzoek betrokken omdat de daar aanwezige accommodatie kan gelden als voorbeeld van hedendaags beleid rondom gemeenschapsaccommodaties. Bij het bezoek aan de dorpen is gesproken met minstens twee vooraf benaderde partijen uit het dorp. Zij kijken vanuit verschillende perspectieven naar de gemeenschapsaccommodatie en het dorp. Op deze manier is een indruk gekregen van de verschillende opvattingen in het dorp over de relatie tussen de gemeenschapsaccommodatie en de leefbaarheid van de kleine plattelandskern. Ook het gemeentelijk beleid met betrekking tot de kleine kernen en de gemeenschapsaccommodaties is in het onderzoek betrokken.

Uitkomsten

De resultaten van het onderzoek geven geen aanleiding de noodklok te gaan luiden over de leefbaarheid op het platteland. In de bezochte dorpen lijkt men heel tevreden met de leefsituatie zoals die er nu is. Die tevredenheid heeft zowel betrekking op de gemeenschapsaccommodatie als op de leefbaarheid in het dorp. Dit is opmerkelijk omdat bij beleidsmakers juist het idee bestaat dat de leefbaarheid in de kleine kernen afneemt. Dat idee wordt vooral gevoeld door het verdwijnen van voorzieningen in kleine kernen. In de bezochte kernen zijn relatief veel mensen actief in het verenigingsleven. Hierin spelen de gemeenschapsaccommodaties dan ook een belangrijke rol. Voor betrokkenen

vervult de gemeenschapsaccommodatie een belangrijke functie in hun sociale verkeer. Zij zijn er regelmatig en hebben er sociaal contact met een select groepje mensen met wie ze iets doen. Het is als onderdeel van hun sociale dorpsnetwerk van belang, maar het is niet hun enige contactpunt. Ook buiten de gemeenschapsaccommodatie om hebben de meeste dorpsbewoners een eigen sociaal netwerkje, bijvoorbeeld via bureaus. Het gaat daarom te ver om de gemeenschapsaccommodatie te zien als 'De huiskamer van het dorp', de tijd dat het dorp als een Gemeenschap kon worden betiteld, zoals Tönnies deed in 1887 is toch echt voorbij! Op basis van de onderzochte cases kan de conclusie worden getrokken dat de bijdrage van gemeenschapsaccommodaties aan de leefbaarheid vooral ligt op het sociaal-culturele vlak. Voor een aantal accommodaties zijn er plannen om extra voorzieningen in het gebouw onder te brengen om daarmee de gebruikswaarde te vergroten. Of dat wel zo succesvol zal zijn, is nog maar de vraag. De toegenomen mobiliteit heeft het voor de mensen mogelijk gemaakt om ook sociale activiteiten verder buiten het dorp te ontplooiën. Het blijkt dat ze ermee kunnen leven dat sommige voorzieningen niet naast de deur voorhanden zijn.

Voor de toekomst lijkt goede zorg voor het voortbestaan en de kwaliteit van gemeenschapsaccommodaties in kleine kernen van groot belang. Die toekomst is – mede in verband met afnemende participatie in vrijwilligerswerk – niet zonder meer vanzelfsprekend. Diverse partijen, waaronder gemeenten en LCO kunnen daaraan een bijdrage leveren. We sluiten dit artikel daarom af met een selectie van de aanbevelingen uit het onderzoek:

- Het onderzoek onderstreept het belang van gemeenschapsaccommodaties voor de samenlevingen van kleine kernen op het platteland. Door de gemeentes uit de cases wordt dit belang ook erkend. Echter, het valt ook op dat er bij de betreffende gemeentes weinig beleid bestaat over de positie en de toekomst van gemeenschapsaccommodaties. Aanbevolen wordt dat de gemeente in samenspraak met daartoe geeignende organisaties en partijen op dorpsniveau een beleidsvisie voor haar gemeenschapsaccommodaties ontwikkelt.
- Voor het ontwikkelen van de gemeentelijke beleidsvisies kan in delen van het land gebruik worden gemaakt van de kennis die aanwezig is bij provinciale organisaties die zijn gericht op het bieden van ondersteu-

ning aan dorpshuizen. Het verdient aanbeveling dat het LCO deze kennis op landelijk niveau bundelt en toegankelijk maakt.

- Het onderzoek onderschrijft de gedachte dat het goed functioneren van een gemeenschapsaccommodatie afhankelijk is van maatwerk. Nieuwe beleidsformules zoals het Kulturhus en de Brede School zijn dan ook op dorpsniveau alleen maar bruikbaar, als de inhoud ervan kan worden afgestemd op de cultuur en de behoefte van de lokale bevolking. Bij het ontwikkelen van nieuwe gemeenschapsaccommodaties wordt daarom een bottom-up benadering aanbevolen. Tevens verdient het aanbeveling om zo mogelijk voort te bouwen op reeds aanwezige voorzieningen en sociale structuren.
- De bestudeerde cases geven aanleiding tot de veronderstelling dat een deel van de dorpsamenleving participeert bij activiteiten in de gemeenschapsaccommodatie en dat een ander deel er niet of bijna niet komt. Met het oog op de mogelijkheden voor het ontwikkelen van nieuwe functies en activiteiten in gemeenschapsaccommodaties bevelen de onderzoekers het LCO Zwolle daarom aan om de participatie, en dan vooral de non-participatie van bepaalde groepen uit het dorp, nader te laten onderzoeken.

Literatuur

- Boomars, L. & M.C. Hidding, 1999. *Leefbaarheidseffectrapportage Opsterland*. Wageningen, Landbouwniversiteit Wageningen.
- Maathuis, S. & R. Peters, 2004. *De huiskamer van de toekomst? Gemeenschapsaccommodaties in kleine plattelandskernen*. Wageningen, Wetenschapswinkel Wageningen UR, Rapport 200.
- Stegeman, J., 2000. *Leefbaarheid op de agenda! Een studie naar het vigerend leefbaarheidsbeleid en leefbaarheidsthema's in de toekomst*. Wageningen, Wetenschapswinkel Wageningen UR, Rapport 163.
- Verplanke, L., R. Engbersen, J.W. Duyvendak, E. Tonkens & K. van Vliet (eds.), 2002. *Open deuren. Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*. Utrecht, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn & Verwey-Jonker Instituut.

De auteur is student Landgebruiksplanning aan Wageningen Universiteit. <

Rol gemeente in (zelf)regulering

De gemeente zou twee rollen op zich moeten nemen bij regulering en zelfregulering van gemeenschappen: een bescheiden en een faciliterende. Geen eenvoudige opgave, gezien de verschillen in benaderingswijze tussen gemeentes en dorpsorganisaties. Hoe de werelden van gemeente en dorpsorganisaties toch kunnen samengaan wordt treffend geïllustreerd door de grafiek 'Lucht en water' van M. C. Escher.

Tijdens een workshop op de door de gemeente Winterswijk georganiseerde conferentie 'Samen werken aan een open gemeente' kwam de vraag aan de orde welke rol een gemeente op zich kan nemen bij regulering en zelfregulering van gemeenschappen. Door de vraag zo te stellen wordt het antwoord in feite al gegeven: de gemeente gaat uit van zelfregulering van gemeenschappen. In dat geval hoeft een gemeente geen rol te spelen, maar is het voldoende dat de gemeente de desbetreffende gemeenschap faciliteert. Toch zal het voor een gemeente vaak niet zo eenvoudig liggen. Ambtenaren en de politie van een gemeente doen ook aan regulering, zo blijkt, en zijn zelf een zelfregulerende gemeenschap. Een gemeente zal niet gauw het initiatief overlaten aan een externe zelfregulerende gemeenschap. Deze houding vanuit de overheid botst met de simpele oplossing. Aan het LCO is gevraagd de aanzet voor de discussie in de workshop te geven.

Zelfregulerende gemeenschappen

Over welke zelfregulerende gemeenschappen hebben we het? Het blikveld is dan vooral gericht op het platteland, op de buurten en dorpen in het buitengebied. In de gemeente Winterswijk zijn dat er negen: de twee kleinste zijn Brinkheurne en Corle, elk met ongeveer 275 bewoners, daarna volgen

Henxel en Huppel, Kotten, Miste, Ratum, Woold, en als grootste kern Meddo met 1460 bewoners. Samen gaat het om 5470 inwoners. Het gaat hier dus om het gehele grondgebied van de gemeente Winterswijk, behalve de kern Winterswijk zelf. En dat sluit mooi aan bij het feit dat de gemeente in de plaats Winterswijk het wijkwerk heeft opgezet. Daar is de gemeente in samenwerking met het sociaal-cultureel werk, politie, woningcorporaties, zorginstellingen actief bezig om buurt en wijkgericht aan de slag te gaan, en om weer contact met en betrokkenheid van de burgers te krijgen. In de website over het wijkwerk (www.winterswijkwerk.nl) komen de buurtschappen niet voor, behalve in één persbericht waarin wordt vermeld dat de gemeente sinds kort subsidie geeft aan de belangenverenigingen van de buurtschappen. Daarin staat ook: 'De belangenverenigingen vervullen een spilfunctie in de buurtschappen, met name ten behoeve van de communicatie tussen bewoners onderling en tussen buurtschap en gemeente.'

Voorbeeld zelfregulering

Kijken we naar de grootste belangenvereniging, die uit Meddo, dan blijkt dat deze organisatie 23 jaar bestaat en dat 486 huishoudens lid zijn van Algemeen Meddo's Belang. Daarmee heeft deze vereniging een dekingsgraad van meer dan 90 procent. Deze vereniging heeft in de afgelopen jaren nogal wat werk verzet: Ze hebben de Gelderse en zelfs landelijke discussie aangezwengeld over boerderijsplitsing voor meervoudige bewoning. Ze geven het Meddo Magazine uit en ze hebben een dorpsplan gemaakt waarin op alle leefbaarheidsaspecten van het dorp wordt ingegaan en waarin de vele verbeterpunten staan waaraan Algemeen Meddo's Belang wil gaan werken. Verschillende werkgroepen uit het dorp zijn er al mee aan de slag. Eén en ander natuurlijk samen met de gemeente. Ook zullen ze een ruimtelijke visie opstellen waarmee ze de identiteit en kwaliteit van het dorp willen versterken, onder andere door ook op particuliere erven streekeigen bomen en struiken te planten. Er zijn ideeën over huisvesting voor ouderen en men gaat de peuterspeelzaal onderbrengen bij de nieuw te bouwen

school. Ook heeft het dorp een eigen website (www.Meddo.net).

Twee rollen van de gemeente

Welke rol moet de gemeente op zich nemen bij zo'n zelfregulerende gemeenschap? Dat zullen er twee moeten zijn: een bescheiden rol en een faciliterende rol.

Bescheiden rol

De bescheidenheid van de rol zit hem vooral in de wijze waarop de gemeente de plaatselijke belangenvereniging accepteert en waardeert. Waar je in stedelijke gebieden ziet dat een gemeente met alle macht probeert om weer contact met de burgers te krijgen, zie je in plattelandsituaties dat nagenoeg elke gemeenschap of kleine kern een belangenorganisatie, een zelfhulpgroep of een initiatiefgroep heeft die opkomt voor de belangen en de leefbaarheid van de bewoners. We zien hier een bijzonder fenomeen: groepen bewoners zijn betrokken en initiatiefrijk en kloppen al decennia lang aan bij de lokale overheden om te worden gehoord, terwijl diezelfde overheden ondertussen verwoede pogingen doen om weer meer contact met de burgers te krijgen en betrokkenheid van de burgers te bewerkstelligen.

Deze paradox is geen uiting van het gezegde: laat de linkerhand niet weten wat de rechterhand doet. Het is veeleer een uiting van onbegrip. Vaak begrijpt een gemeente niet echt wat voor kwaliteit men in handen heeft als er een actieve dorpsorganisatie is. Veel gemeenten vinden zo'n organisatie maar lastig en werpen allerlei bezwaren op als plaatselijk belang wat wil bereiken. Een bescheiden opstelling, niet vanuit een gemeentelijke machtspositie en niet vanuit formele vereisten, maar vanuit gelijkwaardigheid en respect voor elkaar zal echter noodzakelijk zijn.

Facilerende rol

Naast de bescheiden rol is het faciliteren ook een belangrijke rol: De gemeente moet de dorpsorganisatie in staat stellen om haar zelfregulerende taak uit te voeren. Dat betekent dat de gemeente de middelen beschikbaar moet stellen om het werk van de dorpsorganisatie mogelijk te maken. Deels

Grafiek 'Lucht en water'
van M.C. Escher

gebeurt dat door de al eerder genoemde subsidie waarmee enkele organisatorische kosten afgedekt kunnen worden. Voor een ander deel zal het moeten bestaan uit het beschikbaar stellen van expertise en werkracht. Wanneer een gemeente de dorpsorganisatie erkent als organisatie voor zelfregulering zal de gemeente ook de zelfregulering mogelijk moeten maken. Dat kan betekenen dat een dorpsorganisatie zo af en toe deskundigheid moet kunnen inhuren op momenten dat de dorpsorganisatie dat nodig vindt.

Het is essentieel dat de gemeente een faciliterende rol heeft. Het kan niet omgekeerd worden. Wanneer een dorpsorganisatie het gevoel krijgt dat ze voor het karretje van de gemeente wordt gespannen, zal dat direct van invloed zijn op de bereidheid om vrijwilligerswerkzaamheden te blijven uitvoeren.

Verskil in benaderingswijze

Het zal voor een gemeente niet eenvoudig zijn om deze faciliterende en deze bescheiden rol op te nemen. Enkele verschillen in benadering tussen gemeentes en dorpsorganisaties zijn hier debet aan.

Bewoners of burgers

In het voorgaande is geschreven over bewoners die gehoor willen krijgen bij de overheid en over burgers waarmee de overheid contact wil krijgen. Dat zijn essentieel verschillende invalshoeken: de bewoners hebben een gezamenlijk belang bij een leefbare omgeving. Voor die eigen omgeving willen de bewoners zich

inzetten en daarbij hebben ze de lokale overheid nodig. De gemeente moet verschillende zaken mogelijk maken of faciliteren. De term burgers duidt op een staatsrechtelijke benadering waarbij men uitgaat van personen die met rechten en plichten een plaats hebben in het bestuurlijk systeem. Deze term hoort bij de positie die men in het politiek-bestuurlijke systeem heeft. Het gevaar bestaat dat acties gericht op het vergroten van de betrokkenheid van de burger bij de politiek en het gemeentelijk apparaat eerder leiden tot het omgekeerde, dat men zich er tegen zal afzetten. Een gemeente zal juist het tegendeel moeten doen: ze zal zelf meer betrokken moeten zijn bij haar bewoners. Haar oor te luisteren leggen en samenwerken met bewonersorganisaties. Het ambtelijk en politiek apparaat van de gemeente moet er van doordrenkt zijn dat zij ten dienste staan van de bewoners en niet omgekeerd.

Lokale sociale infrastructuur versus formele democratie

De manier waarop dorpsbelangenorganisaties zijn georganiseerd is anders dan de manier waarop een gemeente met allerlei formele structuren in elkaar zit. Het blijkt voor veel gemeenten moeilijk om de dorpsorganisaties te zien als echte samenwerkingspartners voor verbetering van de leefbaarheid. Zonder echt naar de intrinsieke waarde van de organisaties te kijken, komen er vragen als: Is het wel een democratische organisatie, want de bestuursleden worden niet één

keer per vier jaar door middel van stemming gekozen? Daar staat tegenover dat de bestuursleden tijdens de jaarlijkse bijeenkomst met dorpsbewoners aftreden en worden benoemd.

Vertegenwoordigen de bestuursleden wel de dorpsbewoners want ze hebben geen partij achter zich staan? Daar staat tegenover dat ze meningen naar voren brengen van dorpsbewoners die ze regelmatig spreken in het dorp en op bijeenkomsten. Bovendien brengen de bestuursleden meningen naar voren die passen bij het dorp, want de bestuursleden willen bij de gemeenschap blijven horen.

Heeft de dorpsorganisatie wel voldoende deskundigheid om gefundeerd wat te zeggen, want ze bestaan uit vrijwilligers. Daar staat tegenover dat ze zich baseren op de lokaal aanwezige kwaliteiten en capaciteiten en dat ze ondersteuning kunnen krijgen van organisaties buiten het ambtelijk apparaat om.

De kwaliteiten van de lokale sociale infrastructuur worden hiermee onderschat en men wil onvoldoende naar de eigenlijke waarde van de organisaties kijken. Ten onrechte heerst de gedachte dat de formele structuren maatgevend moeten zijn bij deze vorm van zelfregulering.

Het primaat bij de dorpsorganisaties versus het primaat bij professionele instanties

Het blijkt in de praktijk heel moeilijk om de verantwoordelijkheid te laten bij die organisatie die in feite verantwoordelijk is. Al snel zullen instanties of een gemeente een succesvolle activiteit willen 'onteigenen' en de successen op hun eigen rekening bij schrijven. De initiatiefgroep heeft dan het gevoel dat het project hen uit handen wordt genomen en dat ze daarmee de greep of betrokkenheid verliezen. Met deze dreiging van onteigening op de achtergrond is het soms moeilijk om samen te werken. Bovendien ontstaat op deze manier een omkering in de aanpak. Was het in de oorspronkelijke opzet zo, dat de dorpsorganisatie aan de gemeente vroeg te helpen bij het oplossen van een leefbaarheidsproblematiek, in de omgekeerde aanpak vraagt de gemeente aan de vrijwilligersorganisatie

Van een andere

werkzaamheden te verrichten waar het ambtelijk apparaat niet aan gaat staan omdat de werkzaamheden teveel tijd kosten of te gevoelig liggen in de samenleving.

Escher

De grafiek 'Lucht en water' van M.C. Escher illustreert de manier waarop gemeenten en dorpsorganisaties kunnen samengaan: de bovenlaag is de wereld van de ganzen, de wereld van de gemeente. Deze heeft eigen een structuur, met raad, college en ambtenaren. Hier moet alles formeel correct, volgens wettelijke regels, uitgaande van het gelijkheidsprincipe en professioneel gebeuren. De onderlaag is de wereld van de vissen, de wereld van de dorpsbevolking met haar eigen structuren, zoals plaatselijk belangenorganisaties, vrouwenorganisaties, LTO, enzovoort. Deze wereld is veel meer informeel, werkend met vrijwilligers, geïnteresseerd op (deel-)belangen. Het bijzondere van beide werelden is dat de ene structuur niet dwingend een structuur oplegt aan de andere, maar dat deze structuren in elkaar overvloeien. Daar zit ook logica in. De ganzen moeten niet onder water, daar gaan ze uiteindelijk dood en tegelijkertijd moeten de vissen niet in de lucht verkeren, op die plaats gaan zij dood. Wat op valt is dat zowel de ganzen als de vissen dezelfde richting uitgaan, ze hebben gelijke bedoelingen. Beide zijn ze in hun element.

De gemeente Winterswijk zal verslag doen van de conferentie, onder andere via de website www.winterswijk.nl.

'Hoe kijkt een voormalige LCO-projectontwikkelaar platteland, thans werkzaam bij de provincie Fryslân bij het onderdeel plattelandsbeleid, nu aan tegen opbouwwerk op het platteland', zo vroeg de redactie mij. Ik wil daar, op persoonlijke titel, graag een reactie op geven.

Sinds mei 2002 werk ik bij de provincie Fryslân als programmabeheerder LEADER+ bij het onderdeel plattelandsbeleid van de provinciale dienst. De nota plattelandsbeleid voor de periode 2004-2008 is in februari 2004 door Provinciale Staten vastgesteld. Deze nota gaat sterk uit van initiatieven van onderop. Vanuit mijn positie binnen het ambtelijk apparaat, plattelandsbeleid/LEADER+, kijk ik in deze bijdrage naar het opbouwwerk op het platteland.

LEADER+ en de organisatie

LEADER+ is een Europees programma voor plattelandsontwikkeling dat volop kansen biedt voor initiatieven vanuit de bevolking. In Fryslân doen vijf gebieden mee aan LEADER+. Twee gebieden kennen een provinciegrensoverschrijdend karakter. Rond het Lauwersmeer is sprake van een gecombineerd Fries-Gronings gebied. De gemeente Ooststellingwerf doet mee met het Drents-Fries LEADER+-gebied.

Fryslân heeft ervoor gekozen om provinciale ambtenaren ondersteuning aan het gebied te laten geven via huisvesting in een projectbureau in dat gebied. De LEADER+ coördinatoren hebben hun kantoor dus in het werkgebied. Deze aanpak geldt niet alleen voor LEADER+. De bureaus functioneren onder de vlag van de provinciale organisatie 'Plattelandsprojecten' welke als slogan hanteert: 'mensen, middelen en mogelijkheden bijeen brengen!' De taak van de zes projectbureaus is om initiatieven binnen de gebieden verder te helpen. De coördinator kun je het beste betitelen als gebiedsmanager, er liggen wel opbouwwerkachtige taken als procesbegeleiding, maar deze voeren ze niet zelf uit, daar worden – zij het nog beperkt –

anderen voor ingeschakeld. Een belangrijke taak voor het projectbureau is de meest geschikte financieringsbronnen te selecteren om de projecten te financieren. LEADER+ is één van de vele subsidieprogramma's. In een bestuurlijk platform, bestaande uit provincie, gemeenten, maatschappelijke organisaties (dorpen, ondernemers), worden de projectvoorstellen beoordeeld en van een advies voorzien aan het provinciaal bestuur. Kijk voor meer informatie over:

LEADER+ op: www.leaderplus.nl

Plattelandsprojecten op: www.plattelandsprojecten.nl

Beleidsnota Fries plattelandsbeleid: www.fryslan.nl (zoek onder statenstukken, datum 4 febr. 2004)

Opbouwwerk in Fryslân

Op het opbouwwerk in Fryslân is in de jaren tachtig flink bezuinigd. Daarnaast waren in veel, sterk confessioneel getinte, gemeenten ten tijde van de decentralisatie van het rijks-welzijnsbeleid sowieso geen instellingen voor opbouwwerk of sociaal cultureel werk gesticht. Het Friese opbouwwerk is te vinden in de steden en in gemeenten in de oost en zuidrand van de provincie. Van oudsher zijn dit de gemeenten met een sterke sociaal-democratische (arbeiders) beweging. Op provinciaal niveau zijn er naast de algemene steunfunctie Partoer, twee belangrijke koepels van zelforganisaties. De Feriening Lytse Doarpen (FLD) en de stichting Samenwerking van Dorpshuizen Friesland (SDF).

De FLD is de koepel van dorpsorganisaties en de SDF van de dorpshuizen. Beide organisaties worden gefinancierd in het kader van het provinciaal welzijnsplan en incidenteel ontvangen ze ook projectsubsidies uit de middelen voor plattelandsbeleid. FLD en SDF verrichten veel werk op locatie in de 350 dorpen met minder dan 1500 inwoners. Ze ondersteunen dorpsbelangen en dorpshuisbesturen die geheel uit vrijwilligers bestaan. Zeer incidenteel wordt in de begeleidende werkzaamheden afstemming gepleegd met lokaal aanwezig opbouwwerk. Er is in dit geval in Fryslân dus geen sprake van een strakke scheiding tussen de taakuitoefening door provinciale steunfuncties en gemeentelijk opererend opbouwwerk.

kant bekeken

De provincie, team Zorg & Welzijn, stimuleert steunfuncties als Partoer, EQUA (emancipatie-instituut) en FLD om procesbegeleiding te verrichten binnen de gebieden

Plattelandsprojecten. De behoefte is er zeker in de gebieden en de noodzaak wordt door Zorg & Welzijn ook onderkend. Het lokale opbouwwerk is nog nauwelijks actief in het kader van de gebiedsgerichte aanpak. Dat heeft in Fryslân natuurlijk ook te maken met de beperkte aanwezigheid van opbouwwerk op het platteland. De stichting Scala in Oosterwolde (Ooststellingwerf) voert in het kader van LEADER+ een project rond vraag en aanbod naar vrijwilligerswerk uit.

Plattelandsontwikkeling

Binnen Fryslân is een goede structuur ontwikkeld om bottom-up projectontwikkeling te laten gedijen. Het is belangrijk gebleken dat het provinciaal bestuur wil investeren in plattelandsontwikkeling door menskracht in het gebied te huisvesten. Dat is dicht(er)bij en laagdrempelig. Gemeenten stellen dat ook op prijs. De projectbureaus bestaan uit een gebiedscoördinator, een projectverwerfer en een office-manager.

Begeleiding

Alle initiatieven optimaal begeleiden is bij deze bezetting van de projectbureaus niet mogelijk. Bovendien is het ook niet direct de eerste deskundigheid van de medewerkers bij de projectbureaus. In de gebieden wordt af en toe de behoefte aan inzet van opbouwwerk uitgesproken. Veel initiatiefnemers van projecten komen zelf een eind, maar hebben toch vaak op bepaalde momenten even behoefte aan een goed advies of hebben een steuntje in de rug nodig. Het gaat dan om stappen in het proces 'van idee naar project'. Daar ligt een eerste kans voor professionals met een opbouwwerk-profiel.

Leefbaarheid

De ingang 'leefbaarheid' is duidelijk voor plattelandsbewoners, maar vaak toch lastig om te hanteren binnen subsidiekaders. Nog algemener gesteld: projecten in de fysieke en economische sferen worden gemakkelijker gerealiseerd, de sociale kant (doelgroepen, voorzittingen, leefbaarheid) blijft achter en de onderlinge relaties tussen fysiek, economisch

en sociaal worden onvoldoende in beeld gebracht. Ook nu geldt dat de gebieds-projectbureaus hiervoor zelf onvoldoende expertise kunnen inzetten. Dit haat verhelpen en het mede opsporen en desnoods hervertalen van ideeën in termen die wel passend zijn binnen subsidieprogramma's biedt een tweede kans.

Opschalen

Kleinschalige initiatieven, die moeilijk in aanmerking komen voor facilitering, opschalen naar een wat hoger schaalniveau, zodat er vervolgens sprake is van een substantieel project met mogelijk dito effecten, is een kans die initiatiefnemers vaak zelfstandig niet aan kunnen. Denk eens aan het in bundeling brengen van kleinschalige recreatieve voorzieningen of speeltuinen in een enkel dorp, bestemd voor alle dorpen binnen een gemeente of zelfs voor meer gemeenten. Om zo'n proces op gang te brengen en te begeleiden, daar ligt een derde kans.

Nieuwe combinaties

Het mede stimuleren van nieuwe combinaties van functies op het platteland biedt ook mogelijkheden. Ik noem voor de vuist weg enkele voorbeelden. Appartementen voor jongeren of ouderen in vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen. Groepswonen voor ouderen in boerderijen. Combinaties van wonen-zorg-welzijn-gezondheid-landbouw. Vroegtijdig schoolverlaters aan de slag laten gaan in natuur- en landschapsbeheer. Doe actief aan dit type projectontwikkeling: een vierde kans.

Feed-back

In de gebiedsplatforms participeren maatschappelijke organisaties, dorpsorganisaties, ondernemersverenigingen, vertegenwoordigers van jongeren en vrouwen. Ze nemen op persoonlijke titel deel. Vertegenwoordigers van gemeenten en provincie zijn professioneel en dagelijks met de onderwerpen bezig. De maatschappelijke leden doen dit als vrijwilligers, maar krijgen wel presentiegeld voor elke platformvergadering die ze bijwonen. Ze zitten zonder last of ruggespraak in dit bestuurlijke platform, maar kennen vaak wel de behoefte om de inhoud van de besprekingen terug te koppelen aan geestverwanten.

Het ondersteunen van deze leden en het mede tot ontwikkeling brengen van een feed-back structuur biedt een vijfde kans.

Actueel: Sociaal Beleid

Interessant is verder dat de provincie momenteel het Sociaal Beleidskader (nieuw welzijnsplan) opstelt en overweegt de gebiedsstructuur met de bestuurlijke platformen te benutten bij regionale debatten over de op te stellen Sociale Agenda. De opstelling van het Sociaal Beleidskader kan tevens een moment zijn om uitoefening van taken op provinciaal en lokaal niveau opnieuw tot afstemming te brengen.

Advies

Mijn advies aan het opbouwwerk is om zich bekend te maken en haar kernkwaliteiten en netwerken te presenteren bij degenen die binnen provincies betrokken zijn bij de uitvoering van het gebiedsgericht plattelandsbeleid en - indien aanwezig - bij de projectbureaus in de gebieden. In gesprekken met gemeenten kan het opbouwwerk ook specifiek aandacht schenken aan haar mogelijkheden om een actieve rol te spelen bij het verder helpen van initiatieven vanuit de streek.

Mijn slotconclusie is dat ik weinig verschil zie in de kansen voor opbouwwerk op het platteland met de bril op van de LCO-projectontwikkelaar platteland of met de bril op van een provinciaal medewerker. De overheid heeft er belang bij dat er initiatieven worden genomen door groepen mensen. En dat deze, waar nodig, op een professionele wijze worden ondersteund, zodat de leefbaarheid in dorpen en op het platteland wordt versterkt.

Voetnoot:

Nu ik deze punten benoem, komen de uitkomsten weer bij me boven van het Wageningse onderzoek van Remmers, Broekhuizen en van der Ploeg uit 2000, getiteld:

'Initiatiefgroepen op het platteland: naar het creëren van koppelingen tussen praktijk en beleid'. Het is nog steeds actueel.

(Meer informatie is beschikbaar bij het LCO in Zwolle/redactie)

<

stimio

De schakel in uw

communicatieketen

Een ideaal communicatie-concept

De communicatie-keten telt vele schakels. U heeft ideeën nodig en teksten, vormgeving, drukwerk, een congres, een videofilm of een Internet-site om die ideeën werkelijkheid te laten worden. Daarbij schakelt u specialisten in, zoals vormgevers, tekstschrijvers, drukkers, communicatie-adviseurs enz.

Maak daarbij gebruik van een beproefd concept. Bij u om de hoek, bij wijze van spreken. Eén adres, waar u met al uw wensen en vragen rond communicatie terecht kunt. Of het nu gaat om advisering of uitvoering, om kleine of grote projecten, om één dienst of product of een combinatie van meerdere diensten en producten. Aan u de keuze:

- teksten/interviews voor folders, brochures, tijdschriften en videoproducties
- advisering & uitvoering interne en externe communicatie
- coaching van pr-medewerkers
- beleidsadviesing & -implementatie, informatievoorziening & monitoring
- organisatie van conferenties & congressen
- samenstelling & productie van videofilms
- vormgeving, dtp & drukwerk

Flexibiliteit, kwaliteit, snelheid en creativiteit

Stimio bewijst al 15 jaar een uitstekende partner te zijn als het gaat om flexibiliteit, kwaliteit, snelheid en creativiteit. Bovendien beschikken wij door onze duurzame relaties met opdrachtgevers in de non profit-sector over de nodige ervaring en deskundigheid op beleids-terreinen als welzijn, gezondheidszorg, arbeidsmarktbeleid, minderhedenbeleid en onderwijs.

Wij werk(t)en voor o.a.: de ministeries van VWS, Binnenlandse Zaken en Onderwijs & Wetenschappen, Arbeidsvoorziening Nederland, het Landelijk Centrum Opbouwwerk, JMW, de FIOM, de NP/CF, de NOT, Nederlands Politieuseum, Compaq Nederland, SAP enz.

Geïnteresseerd in een vrijblijvende kennismaking?
Bel ons voor toezending van onze bureau-brochure
of voor het maken van een afspraak.

stimio

COMMUNICATIE PROJECTEN BY

communicatie- & beleidsadviesing
informatievoorziening & monitoring
tekstschrijven & journalistieke producties
management conferenties & symposia
audio-visuele producties
vormgeving & dtp
drukwerk

HSA001000185
200
Tijdschriften MO

Den Bommel 2
4194 TZ Meteren
Tel 0345 - 569844
Fax 0345 - 569825
e-mail stimio@wxs.nl